140

Cat.

GIORGIO ENRICO

ARMI E DVELLI
EX LIBRIS
DI
GIORGIO ENRICO LEVI

DUELLO
BIBLIOTECA GIORGIO ENRICO
B 6
L
2
LEVI

p. 9

ANDREAE ALCIATI IVRECONSVL. CLARISS. DE SINGVLARI CERTAMINE LIBER.

EIVSDEM CONSILIVM in materia Duelli, exceptum ex libro quinto Reſponſorum.

HIS ACCESSERE DVO CONSILIA *in eadem materia Duelli Clariſsimi Iureconſulti iunioris Mariani Socini ex ſecundo uolumine nuſquam antea impreſſa.*

CVM *duplici Indice: primus in principio operis continet capita libelli Alciati de ſingulari certamine.*

Alter copioſiſsimus in fine eorum omnium, quæ paßim habentur tam in dicto libello, quàm in tribus prædictis conſilijs.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VENETIIS.

Ex officina ERASMIANA apud Vicentium Vaugris prope horologium Diui Marci.

M. D. XLIIII.

FRANCISCO FRANCORUM Regi Chriſtianiſsimo Andreas Alciatus iureconſul. S.

VT magnorũ Regum eſt, præclara domi, foriſque facinora gerere, ita ad rerum ſcriptores pertinet huiuſmodi geſta, ne ullo tempore pereant, magno ſtudio literis commendare. Iam pridem Agamẽnonis, cæterorumque in Iliaco bello ducum fama fuiſſet extincta, niſi Homeri carminibus æternitatem adepti eſſent. Vnde & Alexãder Magnus cùm ad Achillis uiſendum tumulum ueniſſet, dixiſſe traditur: O felicem iuuenem, cui contigit laudum ſuarum talem habere præconem. Vix & illius nomen extaret, niſi Arriani, Q. Curtij, & aliorum illuſtrium uirorũ monumentis de obliuionis ſitu uendica-

tum fuiſſet. Habuit Gallia, ut credere par eſt, armorum, prudentiæque gloria præſtantiſsimos reges: quorũ tamen res geſtæ (quòd nullius ſcriptis commendatæ ſint) cum ipſis interiere. At tu, quæ tua eſt magnanimitas, ueteribus illis heroibus comparandus, nõ herbarum inuentione, ut Lyſimachus: non alexipharmacis, ut Mithridates: nõ hiſtoria, ut Claudius: non aulæis, ut Attalus, ſed maioribus artibus famam quæris, dum orbi Chriſtiano pacem afferre deſyderas, dum orthodoxam Rempubl. tot calamitatibus concuſſam in priſtinam dignitatem reſtituere contendis. Mirum igitur non eſt, ſi qui tam egregijs geſtis cæterorum luminibus (ut ita dicam) obſtruis, quãplurimos quoque habeas tantarũ laudum prædicatores, qui te ab omni mortalitatis iniuria uendicare ſtudijs ſuis deſyderant.

derant. Ex quibus & ipſe, tametſi minimè egregius artifex, hunc libellum de Singulari certamine tuo nomini dicare inſtitui. Fuêre qui hoc argumentum ante me tractarunt, ſed illi partim nimis uerboſi, incomptique, partim incurioſi, & triuialia tantummodò inculcantes, omnes à bonis literis alieni uix digni ſunt, qui per hominum ora diutiùs uerſentur. Ego ut breuitatẽ affectaui, quòd ſatis ſciebam grauioribus curis otium à Maieſtate tua impendi, ita dilucidiùs, & meliore ordine res omnes explicaſſe uiſus ſum.

DEVS OPT. MAXI.
amplitudini tuæ ſemper adſit.
Auinione Calen. Martijs.
M. D. XXIX.

CAPITA EORVM quæ hoc Libello tractantur.

Duellum unde dictum. CAPVT I
Quis primus duellum inuenerit. II
An duellum Iure conceſſum ſit, & quibus caſibus. III.
De uaria gentium hac in re conſuetudine. IIII.
Quis prouocator cenſeatur, Itemque quid de Armillatis. V
Quibus caſibus prouocatoris conditio deterior ſit. VI
Quæ cauſæ iuſtitia in pugnatorum animaduerſione eſſe debeat. VII
Quomodò is, cuius non intereſt à duello reiiciendus ſit. VIII
Quid ſi prouocantis querela iuſta ſit, quemadmodùm prouocatus reſpondeat. IX
Quemadmodùm concipienda formula denuntiationis. X
An ex noua cauſa, uetere omiſſa pugnari poſsit. XI
Modus denuntiationis in certamen, & an procurator admittatur. XII
Quid ſi formam ſeruaturum quis neget, quomodo prouocato conſulendum. XIII
Pendente prouocatione nil nouari. XIIII
Quid ſi prouocatus latitet, uel nolit reſpondere. XV
Quibus exceptionibus detrectare quis certamen poſsit.

poſsit. XVI
Ex tempore, ex loco, ex iudice propter ſuſpitionem excipi poſſe. XVII
Idem ex perſona prouocatoris cùm criminoſus eſt. XVIII
Quid ſi ſpurius. XIX
Quid ſi prouocator ſemel uictus fuerit. XX
An uno prouocato interim alius prouocari poſſit. XXI
Quid ſi noua exceptio ſuperueniat. XXII
Prouocati perſonam ſemper cenſeri approbatam. XXIII
Qui prouocari in duellum non poſsint. Quid in clericis, uel doctoribus. XXIIII
An inconſulto principe decertari poſsit. XXV
Quid in filiofamiliàs, ſi pater prohibeat, quid ſi cõſanguinei. XXVI
An ductor exercitus prouocari poſsit. XXVII
Quid ſi aliqua iuſta cauſa duelle impediat. XXVIII
Quid ſi imparitas corporis obiiciatur, ut quia iuuenis ſenem, integer luſcum, uel claudum prouocauerit. XXIX
Quid ſi imparitas ex nobilitate proueniat. XXX
Quid ſi is prouocetur, cui Iure naturali, uel ciuili honor debeatur. XXXI
De dignitatibus noſtri temporis à maxima ad minimam. XXXII
Quid ſi maior ab inferioris gradus homine prouocatur. XXXIII
Quid ſi Rex Imperatorem prouocet, Comes, Du-

cem, & id genus ſimilia. XXXIIII
An liceat per procuratorem pugnare, quòd dare campionem uocant. XXXV
Quid ſi prouocator ſpretis legitimis exceptionibus uim paret. XXXVI
Euentus belli quemadmodum prænoſci poſsit. XXXVII
Quid agendum, ubi in ſtadium deſcẽderint pugnatores. XXXVIII
Quæ arma poſsint eligi. XXXIX
De magiſtris, aduocatis'ue duellium, quos Patrinos uocant. XL
De die pugnæ, & quid ſi alter ſerò in campũ prodierit. XLI
Quando in ſtadium progreſsi ſunt, quâ cautione agendum, & de fortuitis caſibus. XLII
Quatenus in ſuperatos dedititiosq́ue ſæuiendum, & ad quam redemptionis mercedem iure compelli poſsint. XLIII
Quibus caſibus captiuo ſub fide dimiſſo licitum ſit promiſſa non ſeruare. XLIIII
De uictore, quâ pompa domum deducatur, & Diogenis philoſophi hac in re elegans admonitio. XLV.

FINIS.

Andreæ Alciati Iureconſulti claris. de Singulari certamine, Liber.

Duellum unde dictum. I

SINGVLARE *certamē ueteres Græci monomachiam dixere, noſtrates Iuriſconſulti duellum: ita dictum exiſtimantes, quaſi duorum bellum ſit. Cùm apud antiquos duellum tranſmutatione literarum ſimpliciter diceretur, quod nunc bellum eſt. Vnde & perduellionis crimen in lege.* XII. Tabul. *appellatur, cùm quicquam hoſtile aduerſus rempub. eius ue ſecuritatem geſtum ſit.* Nos *tamen recentiorum conſuetudinem quandoque approbabimus, haud indignum rati, auctoritatem uſus eouſque pollere, ut uocabulis ſignificationem, & mutare & auferre poſsit.*

Quis primus duellum inuenerit. II.

DVELLI *uſum à Mantineis in Græcia repertum eruditorum quorundam conſenſu ferè receptum eſt, eo potiſsimùm argumento, quod bellicum ſagum, ueteresq́; armaturas mantineas appellant, quo nomine & epheſtridem,*

ephestridem, quam uulgò ſupraueſtem uocamus, & conos, & pennas, & emblemata huiuſmodiq́; pugnantium ornamenta dici in præſentia poſſunt. Ego Stigij *tyranni bella mundo inuehere meditantis rudimentum, & idcircò uetuſtiſsimum huiuſce digladiationis uſum fuiſſe ſatis, & ſuper ſcio: cùm &* Homerus *non uno in loco eius meminerit, nuncq́;* Menelaum *cum* Paride *pro* Helena *ſingulari certamine coram utroque exercitu certamen inducat; nunc* Aeneam *cum* Diomede, Hectorem *cum* Aiace. Virgiliusq́; *maximus poëtarum* Aeneida *ſuam* Turni *nece concluſerit, qui pro uxore* Lauinia *cum* Aenea *Phrygio manum conſeruerat.* Habuêre & Romani *gladiatores ſuos, qui uænali ſanguine in arena decertarent, hos magiſtri & inſtitutores, quibus* Laniſtarum *nomen ex ſeruorum delectu, ac libertorum comparabant.* Eorum *genera quatuor, retiarij, ſecutores, mirmillones, hoplomachi.* Ludis Funebribus *committi ſolebant, quòd defuncti hominis anima placari* Manes *deos perſuaſum habuêre.* Verùm *ea potiſsimùm cauſa inducti ſunt, ut hoc ſpectaculo aſſuefacti* Tyrones, *cruentum hoſtem non expaueſcerent: accidebatq́; plerunque, ut in hoc munere etiam liberæ conditionis uiri nomen darent, alij ut ſpecimen uirtutis animo inſitum oſtentarent, alij ut quas diſceptando controuerſias finire non poterant,* Martis *ultoris arbitrio permitterent.* Omnes Quiritium *iure ex edicto* Prætoris *infamia notati, diem* Theodoſij Imper. *conſtitutione, penitus de* Republica *eiecti ſunt.*

An duellum conceſſum ſit,& quibus caſibus. III.

PONTIFICVM *Romanorum legibus mono-machiam omnem prohiberi conſtat : uidetur enim iudicium diuinum tentari : & quamplurimi quorum cauſa iure,& æquitate optima erat, ſtolidiſsimi Deorum omnium Martis arbitrio pugnantes occubuere. Quapropter & Iure ciuili reprobari huiuſmodi certamina in confeſſo eſt.* cap. monomachiã.ij. q.vj.

Non tamen ambigo, ſi quiſquam armis ſtrenuus ut ferro decertet prouocetur, honoris ſui tuendi cauſa impunè eum in ſequeſtrem agrum fide publica prodire, armiſq; rẽ gerere poſſe: is enim iure gentium quodam modo ſe defendit. Intra uerò principis ſui territorium iure non liceret, cùm alia decus ſuum tueri ratione poſsit, & in agro populi Romani inconſulto principe ferro decerni lex uetet. Inter eos quoque, quibuſcum ius eſt belli, ſingularis congreſſus permittitur, dum tamen miles non niſi ex indulgentia Imperatoris ſui pugnet. Sic Valerium Coruinum, ſic M. Torquatum, compluresq; alios certaſſe apud rerum geſtarum auctores legitur. Principes quoque ipſos de regno ambigentes contentiones ſuas hoc modo finire ius faſq; eſt. Cùm enim bellum non niſi maxima humani generis calamitate inuehatur, quid iuſtius excogitari poteſt, quàm ut tanta noxa de medio ſublata, hi potiſsimùm ſoli armis decernant, ad quos ea res pertinet, uictoremq; res ſequatur? Extant apud ueteres & huiuſce rei exempla,

quorum Caroli Andegauenſis, & Petri Tarràconenſis illud potiſsimùm eſt, qui cùm de inſula Sicilia bellum diu geſsiſſent, Martini Pontif. Roma. collegijq́; Cardinalis auctoritate, Burdegalæ in Aquitanis, armis concurrere pacti ſunt: iureq́; iurando ſanxerunt uter uictus eſset, inſula decedere, nec amplius de ea re controuerſiam facere. Memorabile & duorum fratrum Hungariæ, quæ inferior Pannonia eſt, regum. Cùm enim instructo exercitu iamiam congreſſuri forent, periculumq́; eſſet ne in gentis internicionem certaretur, alter ſolus intra fratris præſidia ingreſſus, ad eum ſe rectà deduci clariore uoce petijt, progreſſusq́;: Quid, inquit, frater opus eſt tot fortiſsimorum hominum ſanguine alterutri uictoriam quæri? quin nos potius commttimus manus? atque hæc identidem exclamans, hoſtem trucidauit, omnibus eius audacia perterritis, & quia regis frater erat, tela inhibentibus: ſicq́; uniuerſa gens in uictoris ius atque ditionem peruenit. Rariſsima tamen ſunt huiuſmodi exempla, & quæ uix ſingulis ætatibus proueniant. Nam qui in principum conſilio ſunt, alij ſocordiam, timoremq́; Domini obtegentes, alij publicis malis locupletati, conſulere ſolent ne in apertum diſcrimen præceps eat, aut cauſam, quam optimam mentiuntur, fallaci armorum iudicio ſubijciat, nec difficilis hac in re eſt perſuaſio. Sarmatæ tamen, & Germani apud quos plurimùm plebs poteſt, plerunque principes ſuos in id adigunt, ut mutuò decernant, ipſi horum malorum ſecuri, & aliud agentes. Prohibitionis enim ratio hoc caſu ceſsat, cùm non magis monomachia iudicium diuinum tentetur, quàm iuſto exercituum conflictu: cùm &

in bello

in bello quoque plurimùm fortuna poſsit, & plerunque conſilio uincat, qui armorum uirtute inferior habitus erat. Pontificis itaque Martini factum laudo, atque cæteris imitandam cenſeo.

Probatur & iure Quiritium colluctatio ſeu Pancratium, quoniam is congreſſus non ob iniuriam, ſed uirtutis cauſa fieret: uixq; accidebat ut eo in ludo occîdi quiſquam poßet. Non enim armis, aut fuſtibus, ſed pugnis, calcibus, cubitis, nudi & in cœno uel arena ſe uolutantes, & inuicem ſupplantantes certabant. Vetuſtiſsimum Græcorum inuentum, & quo ab Hercule Antæus ſuperatus fuerit. Qua de re extat elegans Diothymi epigramma ſic a nobis latinè redditum:

Conſeruere manus ualidæ in certamina luctæ
 Neptuni ſoboles, ſtirpsq; ſuperba Iouis.
Præmia non illis lucenti ex ære lebetes,
 Dicta ſed alterutri uita'ue mors'ue fuit,
Occidit Antæus, decuit uictoria Graium:
 Græcia enim luctæ non Libya auctor erat.

Nam ſæpenumero à prudentibus reſponſum ſcio, quoties moribus ciuium ludus aliquis in urbe admiſſus eſſet ut pugnorum Senis, lapidum Bononiæ, perticarum Laude Pompea: ſi quis occiſus fuerit, nullum pœnæ locum eſſe, dum non dolo malo, ſed conſueto luſui operam dantibus id actum proponatur. Putarem tamen ad bonum principem pertinere, quoad eius fieri poſſet, ut corruptelam hanc potius quàm conſuetudinem aboleat: cùm in lege Cornelia teli appellatione non minus lapides, & perticæ, quàm enſes, & gladij contineantur. Conſtituit & Federicus Aenobarbus Imperator, ut ſi quis homicidium Dec. conſilio. ix. De pace tenen. §. j.

dium

dium perpetraſſet, accuſatusq́; , ſe defenſionis cauſa id feciſſe allegaret, & duello oſtenderet, abſolueretur. Idemq́; in eo, qui non homicidij, ſed illati uulneris reus eſſet. Sed hæc lex moribus noſtris penitus abrogata eſt. Vt *enim omittam aduerſus* Pontificias *iuſsiones ita ſancitum fuiſſe, quis putaret hanc legem obſeruandam, quæ à ratione naturali, publicaq́; utilitate penitus aliena eſt? Cùm enim de delicto non ambigatur, conſtetq́; uel occiſum, uel percuſſum hominem, debet reus ipſe exceptionem ſuam probare, ſi non defenſionis cauſa fecerit, cùm aduerſus eum legis ſit præſumptio.* Finge *neminem uelle cum eo congredi, an ius uindictæ, quod ad* Rempublicam *pertinet, extinguetur?* Quàm *abſurdum, ut qui iniuriam ſibi, uel alicui ſuorum factam iudici indicauit, proſequutus eſt, probauit, rei arbitratu armis decernere compellatur, & malum malo addere?*

Conſuetudine duellum approbari. IIII.

QVAMVIS *igitur* Iure *ciuili, &* Pontificio *duellum prohibeatur, quibuſdam tamen gentium moribus receptum fuit.* Ex *quibus uetuſtiſsimi* Longobardi, *quoties coràm iudice integra probatione defectus quiſquam eſſet, aliquidq́; ad plenam intentionis fidem prætori faciendam deeſſet, duellum multis caſibus concedebant, dum tamen qui rem pugna decidi petebat iureiurando ſanxiſſet non dolo malo, nec calumniæ cauſa eò confugere, ſed quia aliter quàm diuino*

iudicio rei geſtæ ueritas erui non poſſet. Sunt autem
hi ferè caſus: Si læſæ maieſtatis reus non quiſquam de- I
latus eſt. Si homicidium quis intra induciarum tem- II
pus feciſſe, uel parricidium cauſa hæreditatis adipi- III
ſcendæ arguatur. Si incendiarium te, uel periurum, uel IIII V
depoſiti, quod non minus X X. *aureis cenſeatur, abnega-* VI
torem, uel falſi documenti confectorem, uiolentumue VII
compulſorem, uel rei à ſeruo tuo ſurreptæ receptato- VIII IX
rem dixero. Si parentis, cuius hæres extitiſti æs alienum X
diſſoluere nolueris. Si cucullum me, aut adulterum, XI XII
aut uxoris tuæ attrectatorem prædicaueris. In mulie- XIII
res quoque huiuſmodi prouocationi eo iure locus eſt,
certamenq; pro eis propinquiores ſuſcipiunt, aut quos
ipſæ in hac re ſibi aduocatos, honorisq; propugnatores
conſtituunt. Si enim maritus adulteram uxorem dixe- XIIII
rit, pugnandum eſt; quod & ad quemlibet extraneum
porrigitur. Idem ſi necem mariti eam procuraſſe aſſe- XV
ueretur. Contra ſeruum quoque qui in libertatem pro- XVI
uocauerit, aſſertionis iudicium arbitratu domini per XVII
duellum definitur. Sed & ſi malæ fidei poſſeſſorem
te dixero, licebit tibi ſi quinquennio poſſederis, uel
ſacramento tuam cauſam tueri, uel duello. Quòd ſi de
dominio, poſſeſſionisq; acquiſitione ambigatur, & uter-
que priora iura prætendat, tum quoque ſingulari certa-
mini locus eſt. Idem cùm utrinque teſtes in iudicio XVIII
producti, contraria confuſaq; aſſeuerant. Nec omninò XIX
barbaræ, irrationabilesq; huiuſmodi conſtitutiones ſunt.
Cùm enim Longobardorum *duello ſcutis ſolùm & fu-*
ſtibus res gereretur, raròq; accideret quenquam occidi,
non multum à pancratio uel colluctatione certamen id

abfuiſſe

abſuiße exiſtimandum eſt. Fuerunt ueteribus Græcis inſtituti pugiles, qui plumbo onuſtis ceſtibus inuicem longè periculoſiore conatu decertarent: nec tamen Lædæos fratres, aut Herculem, Ericem, Entellum, *qui his præcelluere idcirco barbaros quiſquam dixit. Cæterùm neque à* Longobardorum *legibus* Gallorum *conſuetudo multùm diſsidet. Apud eos enim hæc* Philippi Pulchri *conſtitutio etiamnum extat: Si quis occulti criminis, capitaliſq; reus ſit, atque ita de eo conſtet, ut quæſtioni ſubijci poſsit, condemnari non poſsit, is arbitratu accuſatoris duello experiatur, quæ lex ſumma ratione nititur. Nam cùm iure ciuili exiſtentib. ſolùm indicijs torqueri, equuleoq; alligari reus debeat, ſi accuſator, cui alioquin talionis pœna ſubeunda eſſet, malit etiam per duelli quæſtionem rei ueritatem patefieri, audiendus eſt. Non ſolet autem in* Gallia *aliter ius monomachiæ à rege uel his, qui illi à cõſilio ſunt, permitti, quàm ex* Philippi *conſtitutione. Quòd ſi quis temerè alium prouocauerit, eum malè mulctant. Qua in re ampliſsimi ordinis ſeueritatem laudo, reguloſq; quoſdam* Italiæ *deteſtor, qui paſsim, & ſine delectu campum ſecuritatemq; territorij omnibus petentibus concedunt. In* Italis *uerò cùm de controuerſia aliqua uerbo inter homines litigatur, qui alterum mentiri dixerit, prouocari ad duellum poteſt. Cenſetur enim atrox iniuria, quam ſi aliter quàm ferro hi* Thraſones *aboleant, de honore ſuo actum arbitrantur. hincq; frequens eſt prouocationis exordium.*

Guid. pap. q. 617.

Quis pro=

Quis prouocator. V.

VIDENDVM *igitur quis prouocator ſit. Et nõ eſt dubium ex ui ſermonis eum intelligi, qui primo cœperit, & unde prior exorta eſt iniuria. Sed ſicuti in Iure quandoque dubitatur quis actoris, & quis rei partes ſuſtineat: ita & in monomachia plerunque ambigitur. Nam & reus in cuius bonorum poſſeſsionem ob contumaciam itum eſt, ſi reuocari decretum prætoris poſtulet, actor dicitur. Idem in eo, qui pignoris capionem, uel aliã executionem principaliter cancellari intendat. Is quoque qui inſtrumentum reſcindi petit, ſi nõ poſsideat, actor dicitur. Quibus exemplis ego arbitror non eum, à quo prior iniuria exorta eſt, prouocatorem eſſe, ſed eum, qui prius certamen indixit. Ille ergo iniuriæ prouocator rectè dicitur, hic duelli. Quam ſententiam ſcio pleroſque laniſtas minime probaturos. Sed ego quæ à Iuriſconſultis tradita ſunt, quæq; à præſtantiſsimis huiuſce artis accepi, ea magis inſequenda arbitror, quàm horum innixas nulla ratione opiniones. Qua propter ob homicidium damnatus, ſi Federici lege ſe ob defenſionem ſui feciſſe dixerit, duellumq; obtulerit, prouocator dicetur. Qui uerò te proditorem uel capitalis criminis reum dixerit, quamuis tu mentiri reſponderis, non tamen duelli prouocator iccirco dicetur, niſi recepta reſponſione ad pugnam te inuitauerit. Quòd ſi tu reſpondendo mentiri eum, teq; ſingulari certamine id approbaturum profeſſus fueris, tu ille ipſe uerus prouocator es. Potuit enim exiſtimare, qui te proditionis inſimulauit, alia te ratione honoris tui cauſam ſuſcepturũ, quàm* §. Si quis hominem. de pa. ten. ubi Iſer.

duello. Cumq; tu ad ſpecialem duelli probationẽ ſuſcipiendam eum appellaueris, meritò actoris partes ſuſtinebis. Sed & ſi te ſic compellauero, Quoniã illud à te in dedecus meum dictum factum eſt, ut honorem meum defendã, uolo tecum armis cõcurrere, ſicq; me defendere, arbitror me prouocatorem eſſe: nec enim uerborum integumentum formulam actionis uariat. Et ſicut in iudiciarijs libellis conclusio ipſa ſpectãda eſt, nec uerborum ſonus attẽditur: ſic & hoc caſu id obſeruãdum eſt, quòd me in bellum prouocas, tametſi tu defenſionem appelles, quæ reſpectu congreſſus offenſio eſt. Idem reſpondendum cenſeo, ſi hac formula uerba concepta proponãtur. Quoniam in honorem meũ iniuſtè debacchatus es, ſi te affirmes rectè feciſſe, paratus ſum iudice gladio oſtendere falſa te opinione niti, & mentiri. Et hic enim ſi ſibi reſpondeatur, rectè atque uerè factum, nihilominus actor eſt, ipſe enim ad pugnam ultro prouocat. Alter igitur rectè prouocator iniuriæ dicetur, alter duelli. Sed hoc in tractatu parũ refert, quis in iniuria occuparit, ſolũq; inquirimus, quis in duello actor ſit. Non putarim tamẽ principem errare, qui in dubio eũ, quem iniuriæ prouocatorẽ conſtat, partes quoq; actoris in duello ſuſtinere iubeat, at in claris nullus erit coniecturæ locus. Verùm perquàm ambiguus eſt articulus, Quid in his cenſeamus, qui emblemata, uel armillas gerunt per orbem terrarũ uagantes, lege hac propoſita: ut quiſquis ea tetigerit, ſibi certaminis cauſa addictus cenſeatur. Homines ſtultiſsimi, & uiribus ſuis abutẽtes, non multũ abſimili pœna afficiendi, quàm qui ſcopeliſmum in Arabia faciunt. Igitur hi, qui armillas attrectant, uiderẽtur prouocatores eſſe: ipſi enim irritant rem cõtra domini prohibitionem

Bar. l. inter ſtipulãtẽ. in prin. ff. de uer. obli.

l. pe. ff. de extraord. crimi.

bitionē tangentes. Nec multū ab his differunt, qui aduerſus præfecti uoluntatem in arcem, uel præſidium audent irrumpere: neq; dubium eſt rei ſuæ hanc legem poſſe imponi, ne eam quiſquā attrectet. Econtrario armillatū prouocatorem cenſeri ex eo uidetur, quòd cōminatio conditionalis eſt: Si tetigeris, pugnabo. At eueniente conditiōe etiam ſi à uoluntate rei pendeat, actor, qui libellum generalem, uel cōditionalē propoſuit, nō ideò minus actor eſt. Cenſeo igitur in animaduerſione uerborum cōtrouerſiam eſſe. Aut enim lex ſic cōcepta eſt, Quiſquis armillam tetigerit, is duelli cauſa mihi addictus eſto: et armillatus prouocator eſt, qui eum ſibi addictum, obligatumq; affirmat, aut lex. Quiſquis, inquit, attigerit, is me ſibi perduellem experiatur, & attrectator, qui attingēdo hoc egit, ut experiretur, uidetur ipſe prouocare. Ex facto quoque illud quæſtionis fuit hac in ſpecie, Accepi te duces exercitus Veneti imbelles dixiſſe, quod iudicio meo improbè à te dictū eſt: cumq; id mea parum referat, uelim certior ex te fieri an uerum id ſit. Reſponſio Galli: Ducibus Venetis nō maledixi, nec mei moris eſt: uerùm quòd tu me improbè dixiſſe affirmas, mentiris, idq; tibi in campo probaturus ſum, ſi eius deſignationē literis ad me tuis declaraueris. Dubitatū fuit uter duelli prouocator eſſet. & Gallum nō eſſe uero propius eſt: quoniam qui ſibi deſignari campum petit, is conſuetudine Ciſalpinæ Galliæ reus eſt, quod infrà differam. Reſponſio igitur, cui annexa eſt cōditio, non ulterius intelligenda fuit, quàmuis uerborum neceſſariò inferret. Illud ſciendum, eum qui conditionaliter intendit, abſque ullo dedecore tanquam ineptè agentem negligi poſſe, ut in eo reſponſum eſt, qui ita denuntiauerat, Si

L. prætor. §. quod autē. de iniu.

me improbum hominem dixiſti, aio iniuſtè te feciſſe, eoq; nomine diem ad decernendum armis tibi dico. Qui enim in id certamen deſcendere uult, non niſi ex certa cauſa moueri debet: à quo fit ut etiã in iudicialibus litibus diſiunctim, uel ſub conditione intendens non audiatur. Solent autem glorioſuli quidam eo modo uerba concipere, non quòd ex animo certare uelint, ſed ut magnanimos ſe oſtendant, & in ultionem (niſi ille detrectauiſſet) paratos. Quapropter eis reſcribendum eſt non id dictum diſſitendo, ne timore ſui perculſum aduerſarium ſic reſpondiſſe glorientur, ſed ſimpliciter, non rectè nec more militari eos intendiſſe: cum rectè intenderint, tum reſponſurum ſe eſſe. Nec multum refert conditio expreßim adiecta querelæ fuerit, an probabililer propter ambiguitatem uerborum dubitari de eo poßit: in re enim dubia contra ſcribentem interpretatio fit.

Prouocatoris conditio quibus caſibus deterior. VI.

SED *quorſum attinet tam ſcrupuloſè inquirere uter prouocator ſit?* Et *multum referre arbitror: quoniã licet æqualitas inter hoſce pugnatores ſeruanda ſit, quibuſdam tamen caſibus prouocatoris cõditio deterior eſt.* L. prætor. de iniur.

Et in primis in re dubia aduerſus eũ pronuntiãdum erit, tum quia non dicetur probaſſe niſi uicerit, aduerſario uerò ſatis eſt ſe tueri: tum quia is uerè delinquit, & Deum tentat, aduerſarius quodam detentionis colore obtegitur. Sed & Federici imperatoris quadam conſtitutione ei, qui prouocatus fuerit, electio loci, temporis, armorum, iudicisq; permittitur: quoniam, ut ille

inquit

inquit, fauorabilior eſt rei cauſa, qui præter ſpem ad pugnam compellitur: alioquin facile actori eſſet præparatis dolis illum in inſidias trahere. Contrà *uidetur* Longobarda *lege cautum.* Nam *cùm duellum iudicialis probationis eo iure ſpecies ſit, factum eſt ut iudex ipſe locum, & tempus decernat.* Arma *uerò ea lege generaliter conſtituta ſunt, ut excepto cùm de læſa maieſtate agitur, clypeo, & fuſte certetur.* Putauerim *igitur ſuo quanque caſu conſtitutionem ſeruandam, ut ſi probationis iudicialis ergò dimicetur,* Longobardorum *iuri adhæreamus.* Si *uerò de eo qui ad pugnam inuitus compellitur ſit aliqua queſtio,* Aenobarbi *legem imitemur.* Alioquin *generalem conſuetudinem obſeruemus, ut prouocator diem, campum, ſtadijq́; limites bona fide eligat, & conſequenter territorij iudicem: qui uerò prouocatus eſt, in ipſo ſtadio quo genere armorum certandum ſit, arbitratu ſuo decernat.* Quæ *res, ut hactenus apud nos ſemper obſeruata eſt, ita etiam iure* Romano *ſanequàm probabilis eſt.* Nam *& actor ipſe locum, iudicemq́; cùm aliqua actione experiri uult, eligit: reus uerò arbitratu ſuo præſcribit, quasq́; exceptiones maluerit, in cognitionem deducit.* Meritò *igitur prouocator armis à perduelle ſuo electis pugnare compellitur, ne alioqui inter eos ulla ſit imparitas.* Rurſus *ne prouocatus ſuſpecti iudicis aut ſibi periculoſi agri pretextu diutius tergiuerſetur, actor triplicem tutumq́; nominatim campum illi deſcribet, liberumq́; reo erit è tribus optare, ubi potiſſimum concurrere cum hoſte uelit: tenebaturq́; actor ei copiam auctoritatis miſſo diplomate facere, ne fruſtrà in agrum alienæ iuriſdictionis uenire ne-*

ceſſum habeat ¶ Sed an aliquibus, antequàm decernăt, diebus prouocanti denuntiandum cenſebimus, qua armorum ſpecie congredi prouocatus uelit, debeatq́; is illum ſuæ electionis certiorem facere? Et moribus receptum eſt ſatis eſſe, ſi ipſo in ſtadio certior fiat prouocator: cui tamen non erit denegandum, ſi ſuis ſe armis, quorum plura genera in id præparauerit, uſurum contendat, dum eiuſdem ſint paritatis, tametſi perſonæ ſuæ conuenientius adhæreant. Fuere tamen qui exiſtimarent ei, qui hac fiducia alium manifeſta iniuria affecerit, quòd ſi eo nomine prouocatus fuiſſet, armorum electionem ad ſe pertinere præuidebat, non eſſe hoc indulgendum: ſed ante congreſſum in id adigendum, ut tanto tempore prouocatorem præmoneat, quantùm ſatis illi eſſe poſſit in eo armorum ludo uſum aliquem comparandi. Quæ ſententia ratione non caret. Sicut enim decretum eſt eum, qui ſpe ad ædem ſacram confugiendi deliquerit, iure aſyli non adiuuari, quia patratum facinus præuiſo commodo indignum reum reddit: ita hoc caſu dicendum uidetur, ut qui manifeſtam iniuriam intulit, liberæ huiuſmodi optionis fauore priuetur. Intereſtq́; publicè id obſeruari, cùm ad inferendam contumeliam quoſdam eo prætextu facillimos uideamus, quòd ſi prouocati ſint, electionem armorum ad ſe pertinere ſciant. Sed tamen uix eſt ut à conſuetudine diſcedendum ego arbitrer, quòd qui iniuriam ſibi factam prouocatione ulciſci maluerit, omnibus prouocationis legibus ſubijci debeat. Cur enim iure potius, uel talione in eum non intendit?

ca. j. & fi. de immu. eccle.

Cauſa iuſta in duello. VII.

SOLENT *autem ſolertes uiri priuſquàm quęquam in certamen prouocent, diligentiſsimè animaduertere, num iuſtam, certamq́; cauſam foueant.* Etenim *opinione humana paßim receptũ eſt, eum qui iniuſtè in ſtadiũ deſcẽdit ferè ſemper ſuccũbere.* Nam, *ut inquit* Propertius:

Frangit, & attollit uires in milite cauſa,

Quæ niſi iuſta ſubeſt, excutit arma pudor.

Quoties *uerò dubia cauſa eſt, tum quoque prouocatori conſultius eſt deſiſtere: quandoquidem dubiam rem in ſui detrimẽtum uel hoc trahere poteſt, quòd aduerſus diuinã, pontificiamq́; legem in id certamen prodierit.* Cauſæ *autem iuſtitia non à iure ciuili,* Pontificio *ue, ſed diuino petenda eſt. Cùm enim* Dei *iudicio hoc in pugnæ genere res ſubijciatur, uanum, & irritum eſſet ex* Quiritium *iure arbitrari ſummum illum rerum humanarum moderatorem iudicaturum, uſuq́; quandoq́; uidemus eos, qui humano* Iure *ſecuri ſunt, hoc prælio ſuccumbere.* In *confeſſo eſt primogeniti (ut uocant) filium aduerſus patruum natu maiorem in auiti regni ſucceßione iure* Pontificum *potiorem non eſſe, & tamen bis in* Germania, *rebus* Romanis, Othone *quarto imperitante, hac in controuerſia duello patruus ſuccubuit.* Memini *(niſi fallor) apud* Plinium *legiſſe, bello ciuili* Pompeiano *inter occiſorum aceruos* Gabienum *militem* Romanum *cùm totum diem iacuiſſet emerſiſſe, & nuntijs à* Sex. Pompeio *ad ſe miſsis dixiſſe, ſe cùm mortuus iaceret, interim inferos petijſſe, & à dijs rurſus in uitam reuocatum, ut illi renũtiaret, ne clade aliqua terreretur: uictoriam enim apud partes futurã, quoniam*

Cle. paſtoralis. de re iudi.
Iaſ. l. is poteſt. de acqui. here.

niam eius cauſa dijs iuſtior uideretur. Quibus uerbis perſuaſi partium duces, uſque ad interuentionem pro Republica certarunt: cùm tamẽ Auguſtus pro tyrannide tandem diuino iudicio obtinuerit. Sed & Annæus poëta.

Victrix cauſa deis placuit, ſed uicta Catoni.

Et hæc maximè principibus obſeruanda ſunt, qui ſe iuſtiſsima cauſa belligerare arbitrantur, ſi uel ſucceſsionis Iure, uel Romani pontificis, Cæſaris'ue conceſsione in imperium adſciti ſint: cùm diuino Iure is tantùm iuſtus ſit princeps, qui uolentibus imperat, cæteri Tyrannidis infamia notentur. quod Ariſtoteles ſcripſit. Vnde maximus poëtarum,

Victorq́; uolentes

Per populos dat iura, uiamq́; affectat Olympo.

Quandoque etiam ſolent dij immortales improbis principibus aliquandiu impunitatem largiri, ut interim ſubditorum delicta puniant, eos uerò grauiore ſupplicio afficiant. Cauendum igitur ne temerè quiſque prouocatoris partes ſubeat, Iure humano ſe tutum arbitratus, cùm diuinis legibus deſtituatur. Sed & non niſi maxima ex cauſa, & ſeueris, grauibusq́; uiris approbata, id periculi quiſquam ſubire debet. Nam ſi Pontificio iure ex modica re tametſi contumax aliquis execrari, ſacris'ue propulſari non poteſt: quantò magis ab homicidio (ut demus eum uictoriæ certum) abſtinere quilibet mortalis debet? Nam & ſolent principes huiuſmodi litigatoribus ius in ſuo agro decertandi non concedere: uel ſi conceſſerint, aſtu aliquo illuſos à ſe dimittere. Cuius rei exemplum in Anglorum rege extat. Is cùm duo proceres inuicem de gentilitijs inſignibus certaturi eſſent (utrique enim

enim caput Tauri *in familiæ imaginibus erat) priuſquàm manum conſererent ad ſe ſeorſum euocatis,* Quantum *uideo (inquit) hæc uos cauſa in bellum accendit, quòd neuter pati poßit gentis ſuæ ſigna ab altero deferri.* Si *igitur ex concertatoris tui ſententia diuerſum à tuo ſtemma illi gerendum conceſſero, à duello ceſſabis?* Cum *ſeparatim uterque annuiſſet, iuſsit per præconem enuntiari opera regis concordes eos diſceßiſſe, diuerſaq; illis inſignia conſtituta, ut alteri caput* Tauri*, alteri* Vaccæ *gentilitium eſſet.* Laudanda *profectò regis ſententia, iocis, ſalibusq; mixta, qui de re nullius momenti in arenam prodire eos uetuit.* Quid *enim mea intereſſet, ſi & tu à maioribus tuis per manus tibi traditum ſignum quamuis meo conforme in armarijs habeas, dum id citra alicuius fraudem ſit?* Artificibus, *mercatoribusq; huius rei aliqua fortè utilitas in animaduerſione eſſe deberet, quòd ex ſigno, & operarij manu pretia rerum intẽdantur, mercesq; uendibiliores plerunq; fiant.* Quare *officio iudicis inter eos hæc æmulatio inhibenda erit: inter nobiles rarũ eſt ut hac de re probabilius controuerſia eſſe poßit.* Bart. trac. de armis.

Reijcitur is cuius nõ intereſt. VIII.

HIS *conſequenter & illud ſubijci poteſt, etſi iuſtam cauſam quis ſibi fouere uideatur, ſi tamen ſua non interſit à prouocatione repellendum.* Videmus *enim paſſim* Iure *ciuili pecuniariæ cauſæ actorem, et capitalis criminis accuſatorem à limine iudiciario repelli, ſi ſua non intereſſe reus præſcripſerit.* Quapropter *in ſingulari certamine hoc à maioribus obſeruatum fuit, ut pro ſui defenſione* l. nõ ignorat. C. qui accu.

ſione cæterorumq́; agnatorum, familiariumq́; ſuorum certare liceret: pro eo qui penitus extraneus eſſet, non liceret. Pro amicis tamen, & comitibus uiæ, clientibus, deditisq́;, non eſt dubium certare nos poſſe, cùm niſi eos in tutelam noſtram receperimus, ex Romanorum inſtituto, uehemens ignauiæ ſuſpicio in nos oriatur, et exiſtimatio noſtra apud graues uiros minuatur. Pro extraneo quoque arma capeſſere tum demum fas erit, cùm is propter imbecillitatem Longobarda lege optionem, quem campionem uulgò dicunt, ſubſtituere poteſt: ut ſi furioſus, infans'ue ſit, uel ſacris initiatus, uel mulier adulterij rea, aut quam aduerſarius ſtrigem, ſeu lamiam, maleficam'ue dixerit. Extat in Annalibus, cùm in Francia à duobus matrona quædam accuſatoribus correpta eſſet, ueniſſe militem Brachianonenſem unà cum comite, & pro eius honore utrunque delatorem prouocaſſe. Cumq́; in ipſo ſtadio ſe in fugam comes dediſſet, nihilominus animi conſtantia, & uirtute ſolùm illum duobus congreſſum uictoriam extorſiſſe, incognitumq́; & diſsimulato uti uenerat habitu in patriam reuerſum. Quoties igitur aliquo prouocato alius ſe pro eo pugnaturum profitetur, niſi prouocatus in ea cauſa ſit, ut per procuratorem certare poßit, liberum prouocatori erit eum reijcere, & illud à Iureconſultis acceptum prouerbium referre. Quantùm ad te pertinet, liberas ædes habeo.

l. ſed tũc. ff. de libe. cau. L. item. §. comitē. de iniur.

L. benignius. de libe. cau.

L. loci. ff. ſi ſer. uen.

Quid ſi accuſatio ſit uera. IX.

CAETERVM *conſueuit hac quoq; in re inter militares uiros, eſſe non mediocris altercatio, ſi te furem,*

ſurem, maleficum, imbellem, ſpurium'ue per contumeliam appellauero, idq; uerum ſit: an ſi à te in certamen prouocer, iuſtam ego cauſam fouere cenſendus ſim? Cum enim publicè interſit nocentium delicta palàm fieri, legitimè me feciſſe pleriſque uideretur. Sed hanc ego quæſtionem ſic definire ſoleo, ut eius, qui conuitio prouocatus eſt, reſponſionem in primis perſpiciamus. Si enim mentiri prouocantem dixerit, malè excepit, melioremq; actoris cauſam reſponſione ſua fecit. Si uerò ſimpliciter dixerit, malè eum, & iniuſtè facere, qui ſibi contumeliã dixerit, idq; ſe enſe probaturum, in duello meliorem cauſam obtinet, nec enim iure diuino aliquem probri etiam ueri compellare fas eſt, niſi prius Euangelicæ denuntiationis obſeruata ſit formula: ea eſt. Si peccauerit in te frater tuus, eum ſecretò officij admone. Si minus audiens dicto fuerit adhibitis duobus uel tribus teſtibus iterum argue. Si perſtiterit, contumacem concioni ſymmyſtarum indica. Quibus uerbis apertè oſtenditur charitatem, quam homo homini, Chriſtianus Chriſtiano præſtare debet, non id expoſcere, ut palàm cuiuſquam delicta in corona hominũ diuulgentur: cùm nec ex uſu publico ſit, ut omnia uera eadem & manifeſta ſint. Iuris tamen ciuilis interpretes aliter diſtinguunt, ut ſi delictum alicui obyciam, quod palàm agnoſci publicè non interſit, actione iniuriarum tenear, ut ſi claudum aliquem, cæcum'ue dixero. Quòd ſi te ſpurium, uel ſceleratum uerè appellauero, non tenear. Publicè enim refert ſpurios cognoſci, ut ab honoribus arceri poſſint: ſicut & facinoroſos homines, quos lex pœnali gladio inſequitur, caueriq; ab eis iubet. Vt enim delicta palàm innoteſcerent, uidemus olim conſtitutum ut

L. eſt qui. ff. de iniu.

Ca. nouit. de iudi.

d. l. eum qui.

aliquo præmio accuſatores afficerentur. Solebantq́; ueteres oratores ex illuſtris alicuius uiri accuſatione rudimenta artis ſuæ in ſenatu auſpicari. Sic Cicero C. Verrem: ſic Marium Priſcum C. Plinius damnauit. Nec indignum bono uiro exiſtimabant, ſceleſtis hominibus peculatoribusq́; diem dicere, pulcherrimamq́; ſibi famam ex utilitate publica camparare.

Quemadmodum concipienda denuntiationis uerba. X.

PLVRIMVM *igitur refert quemadmodum prouocator uerba cõcipiat, & quibus ſe modis reus tueatur, quod uarijs exemplis demonſtrari poteſt. Finge, Prouocator dixit te furem equi Semproniani, uel lenonem propriæ uxoris, uel falſæ monetæ diſtractorem: ſi tu equum ſempronij eſſe neſcias, ſed bona fide poßideas, ſi uxorem caſtam arbitreris, ſi monetam adulterinam eſſe ignores, proculdubio iniuſtè prouocatus es, cùm horum criminum nemo niſi ſciens reus ſit. Cum aliquem iactantem audiſſem ſe noctu arcem clanculum introiuiſſe, ſi eum prouoco quia ingreſſus fuerit, male prouoco. quid enim ſi falſa effutierit? Prouocandus igitur eſt non quia ingreſſus, ſed quia ingreſſum profeſſus fuerat: non enim adeò efficax eſt hæc confeßio, ut ueritas præualere ex iudicio præſertim diuino non debeat. Dixi te illegitimũ, cùm principis indulgentia natalibus reſtitutus eſſes: iniuſtè ago: non enim illegitimus nunc eſt, quem princeps reſtituit. Debui itaque illegitimè natum dicere: tunc enim uerba ad tempus natiuitatis referuntur. Dixi proditorem qui abolitionem criminis, reſtitutionemq́; iam impetrarat.*

c. innotuit. de elec.

rat. Sunt qui male conceptam formulam arbitrentur: non enim amplius eſt proditor, qui notæ exemptus eſt. Ipſe ſubſiſto, quoniam indulgentia (ut in lege dicitur) quos liberat, notat, & ut inquit P. *Naſo.* l. fin. C. de abol.

Pœna poteſt demi, culpa perennis erit.

Sed tamen in re dubia conſultius erit prouocatori, ſi fuiſſe proditorem dicat. Fuit *enim quandoq;, tametſi in præſentia non ſit. Cùm tecum de contractu aliquo uerba feciſſem, conueniſſetq; inter nos de pretio, & lege contractus, ſolumq; ſupereſſet, ut ſequenti die rem documento publico perficeremus, interimq; pœnituiſſet, tu me his prouocas, quòd tali die uti conueneramus non ueniſti, teſtationemq; contractus non perfeciſti, iniuſtè, improbeq; à te factum eſt.* Dixi *non ſat prudenter conceptam formulam.* Si *enim reſpondero me iuſtè & licitè id feciſſe, uera dixerò, quoniam* Iure *ciuili, quo utimur, ante inſtrumenti confectionem permiſſa eſt pœnitentia. Satius itaque fuiſſet ſi prouocator me inhoneſtè, nec more boni uiri feciſſe ſcripſiſſet.* Non *enim omne quod licet, honeſtum eſt.* Illud *quoque in animaduerſione eſſe debet, ne qui prouocationis aleam generaliter ſubiuit, deinde ſe coarctet, ſpecialemq; iniuriam adducat, cùm poßit quis in generali malam cauſam, in ſpeciali bonam habere.* Ecce *te prouocaui tanquam principis tui proditorem: tu ſimpliciter negas, ipſe replico te proditorem, quoniam ad eius hoſtes clàm literas miſeris.* Ergo *(tu rurſus excipis) de hoc certemus: quamuis enim maieſtatem læſeris, ſi uerum ſit nullas te literas hoſtibus dediſſe, mihi cauſa excidendum erit.* Et *ut tandem finiam, hoc ſemper duelles fixum immotumq; habere decet, ut ſi in literis ali* Pau. l. con tractus. C de fi. inſtr. l. non omne. de reg. iur.

qua

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

qua ſint uera, quædam falſa, conſtitutionem contro-uerſiæ in ea ſolùm parte collocent, quę falſa non ſit.

An ex noua cauſa omiſſa ueteri pugnari poſſit. XI.

SED *num qui certamen ex alia cauſa tibi indixit, ab ea recedere, & nouam capeſſere ualeat?* Pone, *dixi te adulterum: tu negas, aliudq́; crimen mihi impingis. potero'ne omiſſa quæſtione adulterij, ſuper crimine mihi obiecto te prouocare?* Et *frequentius receptum eſt me non poſſe, niſi in priore querela uictum me fatear, herbamq́; dem.* Ipſe *id adeò uerum eſſe arbitror, ut nec ſuper obiecto crimine amplius decertari poſſe inuito reo exiſtimem.* Cùm *enim prouocator conuitij ſuomet iudicio iniuſtæ contumeliæ conuictus ſit, licit prouocato illi crimen etiam falſum obijcere.* Nec *enim iure noſtro permiſſum eſt, ut* Clodius *quod (ille inquit) accuſet mœchos,* Catilina Cethegum. *Sunt tamen qui arbitrentur ita demum id procedere, ſi par pari iniuria retaliata eſt, alioquin propter exceſſum defenſionis modum pugnari poſſe.* Exempli *cauſa,* Dixi *te adulterum: tu reſpondiſti,* Non *ſum adulter, ſed tu ille ipſe adulter es, itemq́; fur, ſicarius, & peculator.* Ego *replico,* Quin *igitur armis experimur? oſtendam enim me nec furem, nec ſicarium, neque peculatorem eſſe,* Sed *hæc mihi ſententia nimium ſcrupuloſa uidetur, niſi cùm de prima iniuria adhuc durat quæſtio.* Poſſum *enim dicere,* Ergo *& te adulterum, & me eorum criminum innocentem armis probabo.* Fieri *tamen hac in re durior actoris conditio fortè cenſeretur, qui cùm coniunctim intendat, uidelicet aduerſarium*

l. edita. C. de eden.

L. uiro. ff. ſolu. mat.

Argu. l. ut uim. de iu ſti. & iur.

rium adulterum, ſe uerò eorum criminum innocentem, ſi alterum falſum ſit, iniquam cauſam ſuſcipiat. Ego *tra‑ctatum hunc perquàm ambiguum arbitror. Cum enim prouocator in altera cauſa ius habeat, in altera prouo‑catus, uerisſimiliter non minus ambiget numen iſtorum* Mauors, *quàm olim feciſſe* Iupiter *dicitur, cùm cuidam lépori conceßiſſet ut omnium canum morſus currendo eui taret: deinde eius promißionis immemor poſt aliquot annos cani, quem* Cephalus *ductabat, indulſiſſet, ut omnes, quos cerneret lépores, apprehenderet, incidiſſetq́; fortè in léporem is canis, tradunt enim* Theon, Hyginus, *&* Ger*manicus* Iouem *neſcium quid faceret, ne manifeſto menda cio teneretur, utrunque inter aſtra collocaſſe.* Quo *exem plo ego cenſerem utrunque ad inferos detrudendum.* Sa*tius itaque fuerit ſi diſiunctiuè actor reſpondeat, quòd tum ſufficiat alterum uerum eſſe.*

Modus denuntiationis in certamẽ & an procurator admittatur. XII.

CONSVEVERVNT *autem prouocatores lite‑ras ad perduellem ſuum mittere, cum iniuriæ ſibi factæ cõmemoratione, uel expreßione cauſæ, de qua cer‑tandum ſit: additurq́; his teſtatio, ut ſcilicet præfecto duelli exhiberi ultro citroq́; miſſæ epiſtolæ poßint, cui cùm diſceptatio huiuſce rei omnis permittatur, teſtatione uti conſultius eſt, ut ſi quicquam negetur, in promptu fi‑des eſſe poßit.* Quapropter *ad ſubſcribendum non quili‑bet admittendus eſt, ſed ſolis rei militaris peritis, & qui adeſſe certamini poßint, id munus credendum.* Sufficere

autem

autem uiderentur duo teſtes, niſi quòd ſi ex amicitia, uel alia cauſa aliquis refelli poſſet, Satius erit trium obſignatione uti, ut numerus, ſi uſus ueniat, ſupplere poßit, quòd ex alicuius ſuſpitione eleuaretur. Mittuntur ſanè ipſæ literæ plerunq; cũ aliquo belli ſigno, quale eſt chyrotheca uel pugio, per probatæ fidei nuntios, uel præcones exercituum, quorum relationi etiam fides adhiberi ſolet, non ſolùm in his, quæ ad relationem epiſtolæ pertinent, ſed etiam ſi qua huic mandato adhærent: ut ſi dicat eum ſe nõ repèriſſe, uel repertum dixiſſe ſe certamen detrectare. & hæc enim mandato connexa ſunt. Idem ſi non potuiſſe officio ſuo fungi affirmet, quia aliqua ex cauſa impeditus fuerit. Putauerim tamẽ quotienſcunque de immodico dãno ageretur, uix eſſe, ut uni in cauſa capitali credatur, hacq; in re potißimum iudicis arbitrium uerſabitur.

c. cum parati. de appella.

l. iij. §. j. de teſt.

Sed an receptis literis debebit prouocatus aliqua teſtatione uti, ne uideatur ſcribenti conſentire? Et iure noſtro exiſtimarem parum id referre, cum ex natura actus ſoleant hæ epiſtolæ ideò tranſmitti, ut eis tempore idoneo èxpreßim reſpondeatur, non ut mox poſtquàm in manus delatæ ſunt tacita uoluntate approbentur.

l. ſi filiusf. ad Maced.

An procurator admittatur.

Sed an per procuratorem prouocari quiſquã in duellum poßit, uel prouocatus reſpondere? Et cum in cauſa publici iudicij procurator nulla ex parte admittatur tum propter rei grauitatem, tum quòd huiuſmodi maiore diligentia indigeant, quam maximam unuſquiſque in ſuis rebus, leuem in alienis adhibere ſolet, exiſtimauerim procuratorem non admitti, præterquàm ſi de aliquo articulo agatur ab ipſo certamine ſeparato. Qua ratione procuratorẽ iure conſtituã, qui cum perduelle agat, quo potiſ-

§. ad crimẽ de pub. iu.

ſimum

ſimum loco certandum ſit. Idipſum *uerò pugnandum nec'ne ſit, quoniam in eo ſumma quæſtio eſt, in ipſorum principalium diſceptatione uerſabitur. Sed & quoties per optionem (quem campionẽ uulgò uocant) nobis pugnare permittitur, toties & procuratorem cõſtitui poſſe uerò propius eſt.*

Quid ſi quis neget ſe ſeruaturum formam. XIII.

CAETERVM *interfui quãdoq; aliquorum rixis, qui cùm ob reuerentiam principis non auderent in eius agro certare, id egerunt, ut ubicunq; extra eius principis ditionem hoſtem reperirent, cõminarentur in eum ſe impetum facturos, & duello experturos. Quid hoc caſu prouocato agendum cenſemus? Et crediderim poſſe eum literis aduerſarium ſuum admonere, minas illas furioſi potius hominis, quàm ſtrenui equitis more dictas eſſe: & ideò ſi ſecum duello experiri uelit, obſeruata à maioribus formula illum uti debere.* Nec *enim æquum eſſe, ut ipſe prouocatus continuò in armis ex tam generali, incertaq; prouocatione uitam ducat.* Nam *ſicut iure Quiritium poteſt reus actorem, qui generaliter in iudicio quicquam intenderat, ut ab actione ceſſet, aut ſpecialiter quid ſibi uelit, declaret, compellere: ita arbitror & hoc caſu prouocato licere, in id actorem adigere, ut certa forma experiatur. Quòd ſi prouocator in ſententia permanſerit, ineptamq; petitionem mutare noluerit, quoniam hic non ex iure manu conſertum, ſed magis ferro (ut* Ennianum *carmen interim uſurpem) & uiolenter agit, poterit ui maio-*

C re cogi,

re cogi, & capta occaſione quandocunque prouocato uiſum fuerit, appeti. Quis enim iuſtè eum non credat ſuperatum, qui maxima temeritate legem duelli ſpreuit, qui ſumma ſtultitia in cõtinuo armorum terrore perduellem detinere credidit, cùm ipſe interim ſecurus, oſcitansq; ageret? Poterit & *prouocato aliter officio iudicis conſuli. Si enim communi principi expoſuerit ſe ea forma prouocatum, ut incertus ſit quo tempore, & quo loco pugnãdum ſit: ad hæc abſque eius auctoritate id factũ, uereriq; ne etiam ſi ſe defendendo prouocatorẽ ſtrauerit, in legem cõmttat, et ideo ſuis rebus prouideri poſtulet: partes principis erunt; ut ſi in caſu legis duellicæ prouocator ſit, eũ compellat ſeruatã legis forma negotium prõſequi: ſi non ſit, iubeat abſtinere:* & *ſi probabilem metus cauſam ſubeſſe uiderit, prouocato familiam gladiatoriam concedat, quæ pro eius defenſione expenſis prouocatoris excubet. Qua de re* & *infra diſſerturus ſum.*

Gl, l. fi. C. de eroga. mili. ann. l. xij.

Interim non licet ſe offendere. XIIII.

POSTQVAM *inimicitias miles perduelli ſuo denuntiauerit, chartulamq; ad illum miſerit, in conſeſſo eſt interim alteri non licere, alterum quoquomodo inſequi, donec in ſtadio conſtituto tempore cõcurrerint. Denuntiatio enim duelli more militari ſecuritatis publicæ fide conceſſæ uim habet: quæ conſuetudo duplici ratione uidetur approbari.* Nam *iure gentium abſque indictione denuntiationeq; nullum licitum eſt bellum.* At *qui aliquo ſe loco certaturum profeſſus, extra illum locum abſque noua*

L. ex hoc iure. de iu ſti. & iu. c. pro humani. de hom. l. Vj.

noua denuntiatione pugnare non poteſt. Sed & qui duellum denuntiat, in id ex natura actus fidem ſuam obligare uidetur, ut eo in loco decernat, in quo conuenerit. Nam iure ciuili pendente lite nil innouandum eſt, ſed legitimus finis expectandus. Soletq́; uulgò dici, Viam, quam elegiſti, ea tibi pateat. Si quis igitur in perduellem ſuum interim impetum fecerit, is & proditionis, & uiolatæ fidei reus meritò habebitur, & quanti omninò intererit iudicis officio damnabitur.

Quid ſi prouocatus latitet, uel nolit reſpondere. XV.

SED *quomodo actori conſuletur quoties quis latitat ne prouocetur, uel prouocatus reſpondere abnuat? Et ſi de his caſibus agatur, quibus duella prohibita ſunt, nulla eſt dubitatio ei nõ conſuli, qui iniuſtè huiuſmodi telam ordiri audet. Tunc ergo probabiliter dubitabitur, cùm lex duellum concedit. Et in latitantem hæc remedia inuenta ſunt, ut in eius domicilium prouocatoriæ literæ per nuntium deferantur: dein in comitatu, in quo uerſari ſolet, loco publico chartulæ ipſæ proſcribantur, uel per præconem, edictumq́; aduocetur: poſtremò eius tribuno uel iudici denuntietur, ut latitantem admoneat. Quibus ſic peractis ſi in tenebris uerſari perſeuerauerit, tunc tanquàm contumax exiſtimabitur, eritq́; eius opinio apud ſtrenuos milites leuior. Quæ infamia, ſi ille intra annum ſui copiam fecerit, certamenq́; ſuſcipere non abnuerit, abolebitur. Idq́; exemplo primi decreti dicendum arbitror, quò in reum contumacem interloqui prætor ſolet,* l. hoc ađit. ff. ex qui. cau. in po·

in poſſeſſionem bonorũ actorem mittendum, & nihilominus eo copiam ſui intra annum legitimum'ue aliud tempus arbitrio iudicis faciente, iusq; ſuum proſequente reſtituitur. In prouocatorijs autem controuerſiis iccirco expectandus annus non eſt, quoniam poſt denuntiationis acceptationẽ non niſi ſemeſtris inſtantia eis more militari conſtituta ſit. Si uerò prouocatus literas quidem recepit, ſed reſpondere abnuit, exiſtimauerim & eum uarijs modis cogi poſſe. Et in primis poſt congruam morã decernet iudex, ni reſponderit, eum infamia facti notatum cenſeri: quam abolere non poterit, niſi deinde prouocatoris partes ipſe ſuſtineat. Poterit & ſub pœna confeſſi criminis illi mandare, ut ſe defendat, uel culpam ſuã agnoſcat. Poterit & comminari ſe militaria inſignia ceu ignauo militi adempturum. Quòd ſi prouocatus ſemper litem defenderit, ſed ſtatuta die ſine legitima cauſa in ſtadium non uenerit, pro confeſſo, conuictoq; habetur, cauſamq; ſine ſpe reſtitutionis omnem amittit: nimis enim magna hæc eſt contumacia. Qua de re infrà quoque aliquid attingam. Sunt qui hoſce cõtumaces in tabellam pingi curent, iconicasq; eorum imagines ſecum deferãt cum aliqua exprobratione. Sunt qui eorum gentilitia inſignia inuerſa deferant, uel ſub equi caudam annectant. Sunt qui uexilla uerſa haſta per puluerem trahant, Sed hæc nõ niſi eo caſu concedenda ſunt, quum prouocator in ſtadio cõparuit, & reo contumace per iudicem obtinuit eum pro confeſſo, & uicto eſſe: non enim ex leui contumacia tantùm infamiæ quenquam ſubire æquum eſt.

L. ſi finita. §. Iulia. de dã. infec.

l. ſi prius. de op. no. nuncia.

Quando

Quando prouocatus detrectare poſsit. XVI.

VIDENDVM *nunc eſt quibus ſe exceptionibus tueri prouocatus poſsit, quibusq́; caſibus in duellũ prodire non teneatur.* Et *generaliter poteſt quilibet ſe excuſare, & ſe in certamen proditurum negare, profiteriq́; ſe* Iure *ciuili non ui bellica cum aduerſario acturũ. Cùm enim lege* Euangelica, *atque* Pontificum: *cum item* Iure *ciuili prohibita ſit monomachia, non eſt quiſquam cogendus aduerſus legem in apertum ſe periculum immittere: nec ex noſtratibus iuriſconſultis quiſquam hactenus fuit, qui in hanc ſententiam pedibus nõ iret.* Lege *quoq;* Longobarda, *qua aliqui caſus excipiuntur: hi ſolùm ſunt obnoxij, qui ea lege ſe uiuere profitentur: qui uerò ius* Quiritum *eligunt, tutò ſe excuſare poſſunt.* (In.l.ex hoc iure.) Vetus *adagium eſt,* Omnia *prius experiri, quàm armis ſapientem decet. Cùm ergo tot magiſtratus, tot leges, tot pragmatici cõſtituti publicè ſint, ut ius ſuum unicuique reddatur, quid opus fuit barbaro hoc more, armis id petere, quod iure, & cõſilio peti poteſt?* In *eo ſe plurimũ exercuerunt ueteres, ut publicæ utilitatis cauſa liberis hominibus ciuitas repleretur: at hoc more ob ciuilem diſcordiam facilè uacuaretur, cùm ex duobus ſtrenuis alter neceſſariò amittendus ſit.* Adde *quòd cùm olim more pecudum uiueretur, & imbecilliores fortioribus ſuccumberent, deorum munere conſtitutæ ſunt urbes, & hominum conuentus, & iura inter eos promulgata, ne quiſquã alteri obnoxius eſſet, atque ex æquo omnes agerent: qua cõcordia quæuis puſillæ res in immenſum creuère.* (l.j.C.de ſeditio.) Qua-

propter huiuſmodi prouocatores ceu ſeditioſos uiros, & diſcordiarum in ciuitate ſua auctores, putarim è Republica eijciendos eſſe. Quid enim minus honeſtum eſt, minusq; bono uiro conuenit, quàm id certamen ſuſcipere, in quo qui fortè ſuccubuerit, ceu ſacer, & abominabilis Eucharistia priuetur, cõmunemq; canibus tumulum ſortiatur. Neq; enim religioſo loco ſepeliri, aut myſtico pane ali hoſce pugnatores leges ſinunt. Qui uerò bona fortuna uſus uicerit, & ciuem manu occiderit, ſi non annuente communi principe prælium indictum proponatur, publico iudicio homicidij reus eſt. Neq; enim pacta priuatorum iuri publico derogare poſſunt, et membrorũ ſuorum nemo dominus eſt. Et ſicut ſibijpſi mortem conſciſcere ſaluis legibus nemo poteſt, ita nec alteri id iuris concedere poteſt. Sed uerum eſt quod Satyricus poeta inquit.

d.c.monomach.am.

Dixeris hæc inter uaricoſos centuriones,
Continuò craſſum ridet Vulpennius ingens,
Et centum doctos curto centuſſe licetur.

Cùm igitur huiuſmodi dæmonum mancipia iam diu animam Chriſtiana lege perdiderint, ſinamus eos etiam uitam quamprimùm amittere, & interim diſputemus, quibusnam alijs exceptionibus tueri ſe prouocatus, etiam ſalua eorum barbara conſuetudine ualeat.

Ex tẽpore, ex loco, ex Iudice propter ſuſpitionem excipi poſſe. XVII.

ET SICVT in iudicijs exceptionum aliæ dilatoriæ ſunt, quas antiqui translationes uocabant, aliæ peremptoriæ, quæ præſcriptiones dicebantur, ita in hoc tractatu aliquas defenſiones reperire eſt dilatorias, quæ ex loco

ex loco, tempore, uel iudice oriuntur: alias peremptorias, quæ uel ex perſona prouocatoris, uel ex perſona prouocati uires accipiunt. De *ſingulis igitur quibuſque. breuiter agendum.* Et *ex tempore rarò controuerſia oritur, cùm conſtet diebus feſtis licitè duellum recuſari: tum enim ſacris rebus ex lege* chriſtiana *indulgendum eſt.* Ex *loco, & iudice frequens diſputatio intercedere ſolet, cùm prouocator iudicem ſibi ſuſpectum, uel locum non tutum eſſe aſſerit, reumq́; culpæ uel doli notat, quòd bona fide non elegerit: contrà reus iuſtè ſe elegiſſe ait, cùm poßit prouocator illuc fide publica accedere.* Solent*q́; militares uiri huiuſmodi exceptionem uix admittere, quòd pugnandi audaciam retundere uideatur: cõmemorantq́; plura exempla quibus etiam in hoſtium caſtra à ſtrenuis, & ingentis ſpiritus uiris itum ſit.* Ego *rem hanc ab arbitrio iudicis plurimam uim trahere arbitror: nec enim fragilitati cautionis etiam ſi fide publica facta ſit, paßim fidendum eſt.* Promi*ſit* Annibal *impunitatem militi* Romano, *qui cum elephante ſe cõmitteret, & tamen uictorem cum manubijs domum redeuntem per equites intercepit.* Pro*miſit* Otho Moguntiaci *antiſtes, ſi* Francorum *comes* Al*bertus* Ludouici *Cæſaris hoſtis ſecum ueniret, aut principi irato eum conciliare, aut ſoſpitem in præſidium ſiſtere, & egreßum cùm per cauſam prandij rurſus in arcem duxiſſet, quaſi tum iureiurando defunctus hoſti amicum, fidemq́; ſuam prodidit, adeò periculoſum eſt fidem alterius ſequi.* Cùm *ex regni proceribus quẽdam* Alphon*ſus* Terraconenſis *odio proſequeretur, & ad ſe per nuntium accerſitum arbitraretur non uenturum aucupij prætextu, cum magno falconum, & accipitrum numero pro-*

Ex tempore.

Capi. j. de treug.

Ex loco.

Ex Iudice

ximus arci, in qua is ſedes habebat, acceſsit, & ut ad ſe ueniret impunitatem illi fide publica ſub iuriſiurandi religione ſpopondit. Mox credulum, & nequicquam Deos inuocantem cruci affixit, hoc cauillo: cùm tu ſepiſsimè fidem mihi ſefelleris, iniquo animo pati non debes, ſi ſemel, & nũc tantùm, quod tecum pactus ſum, nec ipſe obſeruem. Arbitrandum itaque amplius eſt, & ex ueriſimilitudine ſuſpicionis admittẽda, uel reijcienda exceptio, nec enim hac in re quicquam conſtitui in uniuerſum poteſt.

A loco. *A loco quoquè ea controuerſiæ ſpecies deducitur, cùm prouocator neminem ex principibus reperit, qui ius in agro ſuo pugnandi fide ſua exhibere uelit, & is hoc prætextu perduellem ad Turcas uel Saracenos perducere conatur. Iuſta enim eſt prouocati recuſatio, qui ad communes hoſtes iturum ſe negat, nec eorum fidei credere tutum arbitratur. Cùm enim duelli is iudex ſit, qui ſecuritatem agri promiſit, iuſtè quilibet Chriſtianus negat arbitro alienæ ſectæ diſceptatore uti. Huiuſmodi enim uiri non ſolùm apud nos infames ſunt, ſed etiã Pontificum edictis abominabiles, ut cum eis nullum nobis poſſit eſſe commercium, nulla familiaritas, uel coniunctio: quippe lex iubet eos eſſe extra eccleſiam, id eſt congregationem noſtram. Salomon quoq; in Parabolis: Homini, inquit, alterius legis ne confidas. Vt igitur ad profanos, impiosq; accedere nemo cogitur, ita nec ad deſerta incultaq; loca, qualia ſunt, Hercinio Ardueno'ue ſaltu: in his enim ſyluis, non iuſti milites, ſed inſeſſores uiarum, latronesq; ſolent decertarem: eritoq; prouocatus locum, ad quem accedere turpiſsimum eſt, euitabit. Nam ſi arbitro ad inhoneſtum locum aliquem citanti impunè non pa-*

l. ſi qua. C de iudęis. ca. ad probãdum. de iudęis.

ca. ad menſam. xj. q. iij.

retur,

retur, quantò magis hoc in caſu idem dicendum eſt. Quid enim ſi arbiter me in lupanari, uel popina adeſſe iußit? Cùm Antigonus rex Macedonũ Antagoram poëtam in popina depræhẽdiſſet, gulamq́; ei exprobraſſet, Homerumq́; haud unquã tali loco ab Agamemnone repertum diceret: Reſpondit Antagoras, Haudquaquam, ò rex, tam ſordida leuisq́; cura Agamemnonem tangebat, ut iſtuc deſcenderet, uiſurus quid coqui, & eorum aſſeclæ cantores in olla haberent. Debet igitur quiſquis uel egregijs maioribus ortus, uel ſuapte uirtute nobilis id potiſsimùm cauere, ne inhoneſtum locum adeat, quod maxime in duello obſeruandum eſt: cùm more militari receptum ſit ut frequentibus in oppidis aßiſtentibus principibus uiris ſub fide publica manus conſerant, quòd ſcilicet pro fama, & honore, & ut magni eorum ſpiritus innoteſcant magis decernere uideri uelint: quàm pro odio, & ultione, quæ infirmorum animorum affectus eſſe ſolent. l. ſi cũ dies. de arb.

Quæ exceptiones refellant prouocatorem. XVIII.

EX PERSONA *ſua refellitur prouocator, quãdo per duellis eum allegat ſceleſtum eſſe, uel infamem. Qui enim huiuſmodi criminibus notatus eſt, aduerſus eũ, qui integræ famæ ſit admitti nõ debet, tũ quia impar, tum quia tales ab armata militia repelluntur. Adde quòd etiam iure noſtro ſicarij. peculatores, fures. idq́; genus improbi uiri ius quenquam accuſandi non habent. Quis enim admittat quenquam de iniuria ſibi facta conquerentem, qui ipſe alios ſoleat hiſdem malis inquietare? Nec* ca. j. de accuſa.

enim

enim lex iuſtior ulla eſt, Quàm necis artifices (ut inquit Ouid.) arte perire ſua. Si quis item crimina militaria cõmiſerit, iuſtè (ut arbitror) confutabitur. Quid enim ſi transfuga quis fuerit, uel ſeditioſus, uel proditor, uel ignominia miſſus, uel deſertor, uel periurus ſacramẽtiq; militaris contemptor? Item qui dominum in prælio deſeruerit, qui cum cõmanipularibus in aliquod delictum conſpirauerit, qui in exploratione colluſit, qui lenociniũ exercuerit, uel negotiationem militibus iure prohibitã, & ſi qua ſimilia: is enim tanquàm nõ integræ famæ ſit, non eſt admittendus, ut alium prouocet. Sed an ſufficiat eum ita uulgò haberi, an uerò requiratur ſententia iudicis eſſe condemnatum? Et uideretur pro ſceleſto quẽquã non haberi, niſi poſt rem iudicatam. Et iure ciuili id ita eſſe dubium non eſt. Sed cùm etiam is, cuius opinio apud graues uiros onerata eſt, repellatur, putarem ſi quis talium criminum reus habeatur, uulgoq; malè audiat, in eadem cauſa eſſe, ac ſi dãnatus eſſet. Idq; iudicis arbitrio diſcernendum. Nam & miles, qui ſtatus ſui controuerſiã patitur, tametſi re non iudicata, interim pro pagano habetur. Et qui ignominia miſſus, uel exauctoratus eſt, licet à ſuo iudice deinde abſoluatur, amplius in album recipiẽdus non eſt, Exiſtimauerunt tamen aliqui ſi de crimine læſæ maieſtatis agatur, huiuſmodi exceptioni locum nõ eſſe, quoniam ſpecialiter eo in iudicio id proditum ſit, ut ad proſequutionem qualeſcunq; admittatur, cùm L. Sergij Catilinæ coniurationem in remp. factam Fuluia impudica mulier detexerit, & conſulem M. Tullium in eius indicium inſtruxerit. Sed tamẽ hac in re nos aliter ſentimus, cùm lege Longobarda ſi hoc de crimine contendatur, qui impar

l. ij. de re mili.

l. j. §. integer. ff. ni l no. l. athletas. in §. ff. de infa. l. qui ſtatus. de re mili. l. iiij. §. qui ignominia ff. eo.

l. in quæſtionibus. ff. ad l. iu. maieſt.

impar eſt, per optionem (quem uulgò Campionem dicũt) pugnare debeat. Vnde apparet & hoc quoq; in caſu imparem repelli, niſi cùm æquè digno optione armis decernat: nam & quò grauiora delicta ſunt, eò lex huiuſmodi congreſſus magis abhorret. Quoniam graue, & impium (inquit Longobardæ legis auctor Rotharis) uidetur, ut magna cauſa ſub ſcuto per pugnam dirimatur. Et quamuis iure Romano ab accuſatione perduellionis etiam indigni non arceantur, haud tamen ideo cenſendum eſt huiuſmodi uiros in monomachia admittendos, in qua non de accuſatione, ſed etiam de criminis ipſius probatione, & quidem abſurda agitur. l.fi. de maleſi. l.j. quali. quilq. ſe def.

Quid ſi ſit ſpurius. XIX.

SED *nunquid ſpurius, ceu infamis, recuſari in duello poſſit? Et uideretur iuſtè repelli, cùm hoc hominũ genus de facto notetur, lexq; Pontificum eos fidei fluxæ, & militiæ non idoneos exiſtimet, uulgoq; uideamus gentilitia inſignia nulla illis niſi cum tranſuerſæ lineæ nota concedi. Nam & filij appellatione non compræhẽduntur, quoniam lex non certo parente natos, ſed ſine patre, & ambiguis natalibus interpretatur, ab honoribusq; tanquã uiles, et dedecore operti repelluntur. Sed tamẽ hac quoq; in re deferẽdum conſuetudini eſt, quæ cùm ſpurij nõ proprio delicto, ſed aliena laborant culpa, nimirum parentũ fœditate, in militiam nomen dare eis permiſit. Vnde nec pugna ſingulari æquum eſt eos reijci, ſi tamen cætera probi uiri, bene educati, ingenio, manuq; prompti ſint, iniuriamq; ſuam proſequutũ eant. Nam & noſtra ætate* c. ſi gens. 56. diſt.

uidimus,

uidimus, doctoresq́; noſtræ profeßionis habuimus Iureconſultos primi nominis, pudendis tamen ortos natalibus. Legimusq́; in hiſtorijs Arnulſum, qui primus, & ante Othonem ex Gallia in Germaniam imperij titulum tranſtulit, ex Caroli Magni pronepotibus ſpurium fuiſſe. Fuerunt & in Cypro Reges, fuerunt ubiq; etiam adprobatißimi duces non abſimilibus orti natalibus, ut uerißimum ſit illud Platonis oraculum, ſeruos à regibus, reges à ſeruis oriri. Et quæ de ſpurijs dicta ſunt, ut à duello non prohibeantur, multò magis locum in his ſibi uendicabunt qui natalibus à principe reſtituti ſunt: his enim nulla nota impingi poteſt.

Quid ſi prouocator ſemel uictus fuerit. XX.

SED *quid de his cenſendum, qui in duello ſemel decertarunt, & uicti ſunt, num iterum poterunt admitti? Et ſicut calumniæ cauſa condemnatus iterum in noua querela auditur: ita & hoc caſu dicendum aliquibus uideretur, ſi modo ſuam, ſuorum'ue iniuriam ultum eant. Contrà ſentiunt omnes: quoniam quiſquis calumniæ reus eſt, ex edicto prætoris infamia notatur. Superius autem à nobis definitum fuit quiſquis ex culpa ſua famoſus ſit, ſiue iuris ſiue facti nota fædetur, ab hoc certamine repelli. At qui ſemel hac pugna ſuperatus eſt, ceu iudicio diuino damnatus, ineluibilem calumniæ maculam ſibi inurit. Poſſet tamen alia ſententia quibuſdam caſibus obſeruari, ut in armillatis, qui uirium oſtentandarum cauſa, uel amoris furore acti decertarunt: nec enim hi iudicio*

l. qui iudicio. de accuſa. l. j. de infami.

iudicio diuino calumniæ rei dici poſſunt, qui de ea re cer tarunt, de qua iudicium nullum eſſe poterat. Idem fere arbitrarer in eo, qui periculum armorum non fecit, ſed priori querelæ ſponte renuntiauit: hunc enim alia in cauſa etiam aduerſus eundem hoſtem audiendum arbitror, dum tamen prioris controuerſiæ damna illi reſarciat. Quippe multum intereſt inter armis ſuperatum, & eum, qui propria confeßione iniquæ cauſæ renuntiauit: cum hoc enim mitius agendum. l.eum qui. de iureiu.

An uno prouocato alius interim prouocari poſſit. XXI.

HINC quoq; *conſequens eſt, ut ſi aliquem ad certamen prouocauero, & interim antequam dies uenerit, alium alia ex cauſa prouocem, pugnam detrectare illi licitum ſit: quoniam donec priori controuerſiæ impoſitus ſit finis, nouam incipere non decet. Si enim cum poſteriore ſuccubuiſſem, isq; iure belli me manu captum haberet, poſſet qui prius prouocatus eſt me uendicare, et quodam quaſi euictionis iure mihi manum inijcere, & ut ſecum, qui antiquius ius habet, decertare compellerem, uictumq; in leges ſuas cogere, quo caſu alterius uictoria caſſa, inutilisq; efficeretur, Conſtat quæ præiudicij exceptionem, non ſolum tunc obſeruandam eum de eo conſtet: ſed etiam ſi quo caſu conſtare poßit. Et hæc quidem more militari magis introducta credere par eſt, quam ut legibus ullis probari poßint, cum in pignoribus ſolum id conſtitutum ſit, ut qui tempore prior eſt, idem & iure potior habeatur: in actionibus uero perſonalibus is præferatur,* l.fundũ.de excep. l.quoties. C. de rei uendi.

feratur, qui manum prius iniecit, dominiumq; acquiſiuit, tametſi alius antè contraxerit.

Quid ſi noua exceptio ſuperueniat. XXII.

NEC enim *nouum eſt ex his, quæ interim ſuperueniunt, aliter quandoq; atq; aliter conſtitui. Finge aliquem illuſtrem equitem in duellum hoſtem ſuum prouocaſſe, deinde interim infamiæ nota aſperſum, an prouocatus ſibi indictam pugnam ſeruare tenebitur? Et dubium non eſt non teneri: quoniam huiuſmodi promiſsio hanc habet conditionem, Si eodem in uitæ tenore permanſeris. Nam & miles tametſi in numeros accitus, ex nouo delicto manipulo expungitur: & qui uxorem aliquā ſe ducturum iureiurando ſanxit, ſi ea interim ſtuprum patiatur, promiſsione ſoluitur. Poſſentq; huiuſce rei innumera exempla adduci, quæ otioſis recenſenda omitto.*

c. quemadmodū. de iureiur. In l. nun quis. de 10 lucio.

Prouocati perſona ſemper cenſetur approbata. XXIII.

ILLVD *generaliter admittendum eſt, omnem hāc indignitatis quæſtionem reſpectu prouocantis locum ſibi uendicare: cùm uerò de prouocato agitur, irritam & ſuperuacaneam eſſe. Qui enim famoſum aliquem, uel ſceleſtum inuitat, detrectare eius congreſſum non poteſt: habet enim quod ſibi imputet, qui huiuſmodi uirum cōpellauerit. Nam & iure noſtro cautum eſt, ut quiſquis in iudicium inteſtabilem aliquem uocauerit, quales ſunt*

quos

quos uulgò bannitos, quosq́; excõmunicatos uocamus, eorum perſonam ceu liti proſequendæ legitimam approbare cenſeatur. Sunt abanniti qui in annuũ exilium miſsi ſunt cædis perpetratæ cauſa, quod Græcus ſermo, ut Homeri interpres Euſtathius auctor eſt, ἀπενιαυτισμὸν, quaſi abannationẽ dicas, conformi Latinis nomine appellat. Sunt autem hi exules capite diminui. Et ideo integræ famæ miles tales in certamine auerſari licitè poterit. Quamuis enim ſententia eius, à quo damnati ſunt, extra territoriũ, ſuæq́; iuriſditionis fines impune negligi poſſit, cùm tamen notam infamiæ ingerat, perſonamq́; ceu inteſtabilem afficiat, ſatis putarem ubique locorum pro ſceleſto, & reprobo homine hunc haberi.

l. de pupillo. §. ſeruo de op. no. nun.

Bar. l. cunctos popu.

Qui prouocari nõ poſſint. XXIIII.

EX PERSONA rei oritur exceptio, quoties is ſe talem eſſe aſſerit, ut prouocari non debeat: quales ſunt initiati, quos clericos uocamus. Cùm enim arma clericorum ſint lachrymæ: cùm item ſummus Pontifex eis ſpecialiter prohibuerit ne in duello certarent, aut certantibus ſpectatores adeſſent, ius fasq́; eſt eos hac ex cauſa non inquietari. Quapropter in his urbibus, quæ ſummo Pontifici, aut ſacris Antiſtitibus ſubijciuntur, non debet unquam monomachia concedi. Mirum tamen eſt, quòd Otho Imp. lege Longobarda, ſi eccleſia aliquam controuerſiam habet, cum aduerſario per duellum litem dirimi iuſsit: licereq́; ſacerdotibus optionem conſtituere, ſanxit. Quam abſurdiſsimam legem interpretatione plerique reſtringunt, ut ſolùm eo caſu locum habeat, cùm de re prophana prophani hæres eccleſia litigat. Ego huiuſmodi

c. j. de cleri. in duel. cer.

l. ſi. quali ſe quiſq. def.

 conſtitu-

cõſtitutionem de albo abolendam arbitror, qui ſciam non licere Cæſari quicquam de rebus ad ſacerdotes pertinentibus edicere. Igitur ut iuſta eſt clerici pugnam deprecantis excuſatio: ita & ſapientiæ, literariæq; cuiuslibet profeßionis doctoris eadem ratione admittenda eſt, ſiue multis prouocantis dedecus, ſiue profeßionis diuerſitatem, ſiue perſonarum imparitatem reſpicianus. Nec enim ullus armato homini honor eſt, ſi inermem prouocet: ſole peruſtus, umbraticum: corporeis laboribus aſſuetus, ſedentarium: pinguis, & bene curatus, tenuem, atq; emaciatum. Poteritq; doctor hoſtili impetitioni ſic reſpondere: Vt tu me tuis armis in certamen prouocas, ita ego te iure manu conſertum in arenam meam, id eſt coram magiſtratibus uoco: quo in loco armis meis, nimirum libris, & doctrinarum auctoribus: oſtendam quantùm artes tuæ noſtris ſint inferiores: faxoq; ut, quod ſummus omnium oratorum dixit,

Quid in doctore.

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ.

Nam quantùm ad arma bellica attinet, cum his nos nihil commune habemus, qui Palladis, & Muſarum ſtudia, non furioſißimi illius dei Martis profitemur. Qui hiſce uerbis perduelli doctor præſcripſerit, rectè atq; ordine dixiſſe cenſebitur: nec minus Martis tela retudiſſe iudicabitur, quàm Veneris olim Plato hoc Epigrammate:

Hæc Venus ad Muſas, me ſiccine temnitis? atqui
Tela acuens ſaxo filius ultor erit.
Cui Muſæ, Has ſtolido nugas dic Cypria Marti,
In nos nanque tuus non habet arma puer.

An

An inconſulto Principe certari poſsit. XXV.

VIDETVR & illa probabilis excuſatio, cū prouocatus ſe ideo nolle certare aſſerit, quoniam Imperator hanc ueniam concedere nolit. Iuris enim naturalis eſt, ut patriæ, & parentibus, magiſtratibusq́; pareamus, quod ius nulla armatorum conſuetudine aboleri poteſt. Sed & militaris diſciplina hoc requirit, ne Imperatoris ſui iniuſſu liceat militi ab hoſte prouocato extra aciem in certamen prodire. Extant apud ueteres Papyrij, Torquatiq́; quāplurima huiuſmodi exempla, quorum ſeueritas, & ſi lenioribus uiris in expetenda ultione paulò acerbior uideatur, non tamē dubium eſt, quin publicè expediat diſciplinam illam ſeruari. Quapropter & Modeſtinus, In bello, inquit, qui mandata non ſeruauit, capite punitur, etiam ſi res bene ceſſerit. Et hoc maxime obſeruandum eſt, cùm iuſta ex cauſa princeps id indulgere abnuit, ut quia miles is rara aliqua uirtute inſignis ſit, uel ſupra cæteros ingenti animo, et cuius opera ſibi uſui eſſe poßit, iccircoq́; in apertum diſcrimen eum prodire nō patiatur. Si tamen ipſe dum duellum ſine dedecore detrectare deſyderat, prohibitionē domini procurauerit, tūc arbitrarer haudquaquam ſic excipientē audiri: nec enim eius qui prohibitā ſe allegat, audiri defenſio ſolet, ſi ipſe hoc affectauerit, uel cauſam præſtiterit. Eadem ratio eius habenda, qui prohibenti ſubiectus amplius non eſt, uel militis, qui à præfecto ſuo exauctoratus eſt: nec enim poſtquā ſe ab eius domini poteſtate ſubtraxit, illius dicto audiens amplius eſſe compellitur, poteſtq́; pluris facere honorem

l. ij. dre mili.

l. ij. in fin. ſiquis cau.

ſuum, qui ex detrectatione non parum læditur, quàm extincta clientelæ, obſoletaq; nimium iura.

Quid in filiofamilias, ſi pater prohibeat, quid ſi cõſanguinei. XXVI.

SED quid in filiofami. dicendum, quem pater congredi cum aduerſario prohibet? Et ſolent hac in re centuriones patriam poteſtatem pilifacere: quoniam diſciplina caſtrorum antiquior ciuibus Romanis charitate liberorum fuit. Hincq; inſtitutum, ut in caſtrenſibus poſſit filijſfami. ſeparatum à cenſu paterno peculium acquirere: nam & pater, qui filium debilitauit, pollicemq; præcidit (huiuſmodi murcos Latini uocant) ne militiæ nomen daret, ſeueriter puniendus eſt, ſed hæc, quæ de legitima militia ex diſciplina ueterum introducta ſunt, ad reprobam hanc duelli conſuetudinem protrahenda non uidentur, cùm iure naturali patri filius obſequi debeat: quod & lege diuina conſtitutum eſt, cuius obſeruatio maxime in his certaminibus religioſa eſt. Nec deficiunt ueterum exempla quibus apparet eos, qui aduerſus parentum iuſſa, uel eis inconſultis ſpontaneam pugnam inierunt, cæſos uel malè perditos fuiſſe. Quod in Hectore Homerus, in Parthenopæo Papinius oſtenderunt. Sed & omnis doctrinæ parens idem Homerus Menelaum à Paride prouocatum ſic reſpondentem inducit,

(margin: l. poſtlimi. §. filius. de re milita. — l. eũ qui. eo. titu.)

Fac pater ipſe tui Priamus ſit fœderis auctor,
Sacra Ioui temerè uiolet ne fœdera quiſquam.
Nam genitis eſt fluxa fides, nec pactio curæ eſt.

(margin: Quid ſi cõſanguinei prohibeãt)

Quid ſi conſanguinei & maiores natu prohibeant? Et non

Et non putarim id ſufficere,cùm tanta non ſit eorum au-ctoritas, niſi forte duo inuicem conſanguinei de pugna ambigant: ad communes enim eorum gentiles pertinet, ut partes ſuas interponant,in cõcordiamq; redigant, cùm utercunq; eorum uincatur iniuria, & dedecus ad eoſdem ſemper perueniat: maioreq; exiſtimatione is erit,qui certamẽ ſuſcipere noluerit,ne cognato ſanguine manus polluat. Nam ſi lex Iulia Papia inuito denuntiari cauſa teſtimonij dicendi aduerſus coniunctos prohibet,quãtò magis cauſa duelli deteſtatio admittenda non eſt: Scimus enim quàm horrenda apud antiquos fuere huiuſmodi certamina, quot tragœdiarum apud Grecos præſertim inde argumenta emanauerint: quanuis nec noſtra tempeſtate Etheocles,& Polinices deſint, nec ſolùm res gerente in Hiſpania P. Scipione Corbis fuerint et Orſua,cùm in præſentia inter fratres & patrueles maximè uigeant huiuſmodi odia, eò cæteris deteſtabiliora,quòd non de honore & fama,ſed de auaritia,& pecunia,ferro tranſigitur. Sic & Catullus, Socer Generq; perdidiſtis omnia. l.lege. de teſti.

Quid ſi ductor exercitus. XXVII.

DVCTORIS *quoque exercituum aduerſus prouocantem non iniuſtam eſſe excuſationem nuper in hac ſpecie pronuntiatum eſt. Ferdinandus Daualus Piſcariæ Marchio Comum in Inſubribus exercitu à Carolo V. Impe. Franciſcoq; Sfortia accepto obſidebat, cùm Ioãnes Cabaneus, quem Vandaneſium uocabant. Franciſci Francorum Regis præfectus ea lege urbem tradidit, uti ſalua ſibi, ſuiſq; militibus,itemq; ciuibus ſua omnia eſſent. Nec*

recuſauit ille, ſuaq; fide ita futurum promiſit: at ingreſſus Hiſpanus miles fruſtrà obnitente Daualo urbē diripuit. Eam rem iniquiſsimo animo tulit Vandaneſius, protinusq; has literas ad Daualum exarauit: Quòd urbem Comum aduerſus pacta mihi tecum conuenta diripueris, diripi'ue à militibus tuis permiſeris, improbè, auarè, perfideq; feciſti. Has literas nec reſponſione quidem dignatus eſt Daualus. Quæſitum eſt utrum ſaluo honore certamen recuſare potuerit? Et omnium conſenſu potuiſſe reſponſum fuit: quoniam non debet quiſquàm magiſtratus ſibi demandatam prouinciam in caſum dare, nec ſuæ fidei mandatum munus deſerere. Quòd ſi interim hi durante magiſtratu in ius uocari non poſſunt, multò minus in duellum poterunt. Idq; maximè in duce belli obſeruandum eſt, qui conſilio magis, quàm armorum induſtria hoſtes ſuperare debet. Nam, ut inquit Euripides in Phœniſsis, Cautus Imperator eſt audace laudandus magis. P. Scipio cùm tanquàm parum pugnax incuſaretur, Mater me imperatorem, inquit, non militem genuit. C. Marius Cymbrico bello Teutoni prouocanti, ſi cupidus mortis eſſet, poſſe eum laqueo uitam finire, reſpondit. Sic & diuus Auguſtus M. Antonio à quo prouocabatur, ſatis multas illi ad interitum patere uias. Complura ſunt ueterum hac de re exempla, quæ ſciens prætereo. Illud non omittendum, cùm magiſtratu functus fuerit is, qui prouocatur, tum defendere cauſam debet, interim dies Iure diffiſus eſt.

l. iij. ad. l. Iul. maie. l. pars lit. de iudi.

Quid

Quid ſi alia iuſta cauſa impediat. XXVIII.

EX HIS *igitur in eam ſententiam adduci poſſumus, ut quoties iuſta aliqua impedimenti cauſa ſubeſt, licere prouocato certamen detrectare arbitremur: non ſolùm cùm princeps, dominus, pater, conſanguinei prohibeant, ſed etiam ſi inde graue aliquod damnum exoriri poſſet, Iuſtum quoq; impedimentum extrinſecùs quãdoq; accipitur, ut ſi mala ualetudine, uel ui hoſtili, uel ſimili cauſa retineatur. Sed & ſi à magiſtratu ſuo captus fuerit, & in carceribus ius dixerit, iuſta cauſa eſt, ut ei ſuccurratur. Suntq; ſexcentæ in iure, quibus quis ne iudicio ſiſtat excuſatur, uel edicto prætoris propter iuſtam cauſam reſtituitur, nam multò magis in duello huiuſcemodi excuſatio recipienda uidetur, niſi tamen impedimentum ipſe procurauerit: quod & ſuprà docuimus,*

Quid ſi iuuenis ſenem prouocet, integer luſcum uel claudum. XXIX.

IMPARITAS *quoque iuſtam reiectionis cauſam præſtat, aliaq; eſt perſonæ, alia dignitatis. Sed de perſona in primis uidendum eſt. Et ſi iuuenis ſenem prouocauerit, iure ſenex recuſabit certamen, cùm huiuſmodi ingraueſcente ætate uiri ſoleant militia mitti, ueteranorumq; priuilegia adipiſcantur, ut meritò arma reſumere compellendi non ſint. Qua in ſententia Latinorum poëtarum præcipuus fuit.* l. j. C. de priuil. uet.

Si mihi quæ quondam fuerat, quaq; improbus iſte
Exultat fidens, ſi nunc foret illa iuuenta. Et rurſus:
O mihi præteritos referat ſi Iuppiter annos
Qualis eram cùm primam aciem Præneſte ſub ipſa
Straui. & quæ ſequuntur. Quanuis & quandoq; ſenes plurimũ in uictoria polluiſſe propter rei militaris ſcientiam legerimus. Quod idem poëta in Darete & Entello oſtendit. Sed is honor uidetur mihi ætati illi adhibendus, ut inuiti ad pugnam non compellantur. Federicus enim Imp. quadam conſtitutione ſanxit, ne maior. LX. annis, aut minor XXV. in duellum prodire cogantur. Atque ita ſolent Siculi, quibus hoc lege cautum eſt, obſeruare. Mihi uerior eſt militaris Seruij Tullij diſciplina, qui à XVII. anno uſque ad quadrageſimumſextum armis exerceri Romanos iuſsit, mox ceu emeritos ſacramento ſolui. In Gallia tamen tradit C. Cæſar Camulogenum Aulercum ulla excuſatione quanuis confectæ ætatis eſſet uti uoluiſſe, & pro terræ Galliæ libertate aduerſus Romanos exercitum ductaſſe. Hircius quoque commemorat Vertiſcum Remorum principem præfectum equitum, qui cùm propter ætatem uix equo poſſet uti, tamen conſuetudine Gallorum, neque ætatis excuſatione in ſuſcipienda præfectura uſus fuit, neque dimicari ſine ſe patiebatur. Homerus ut à munere rei manu gerendæ uacationem ſenibus præſtat, ita à caſtris non eſſe ſummouendos uidetur arbitrari, quòd cæteros oratione incitare poſſint, & conſilio iuuare, carminibus hunc in ſenſum:

Vcalegon Scæis ſimul Antenorq; ſedebant
Ad portas, conſulti ambo, populiſq; uerendi.

Ob ſenium belli immunes, ſed uterq; diſertus
Eloquio, quales argutæ æſtate cicadæ
Per nemus inſeſſa dant dulcia carmina quercu. Quod *& idem poëta in Neſtore oſtendit.*

Et illa quoque imparitas in animaduerſione eſſe debet, cùm prouocatus claudus, uel oculo captus eſt, uel alio mancus membro: debet enim prouocans & ipſe pede claudicare, uel cocles fieri, inſtarq; perduellis ſui debilitari. Fueruntq; qui ſe rei militaris peritos aſſerentes arbitrarentur, Cyclopis prouocatori non ſatis eſſe ſi lanam ob alterum oculum gerat, ſed eruendum ſibi omninò oculum: non enim æquæ conditionis eſſet cùm altero amiſſo alter illi ſupereſſet, prouocato autem nullus. Quæ ſententia uidetur mibi ſanequam ridicula, & non illi abſimilis, quam quandoque in facto uidimus reprobari. Craſſus quidam, & uentrioſus uadimonio cum pumiceo & macro contendebat, ſeq; illum curſu præuorſurum aſſeuerabat, dum æquali meta, pariq; lance omnia peragerentur. Depoſito pignore, petebat uentrioſus ut ſicco tantum ponderis annecteretur, quantò ipſe propter abdomen illo grauior eſſet. Contrà ſiccus uentrioſum inedia, & fame ita macerandum aiebat, ut ſubductiore aqualiculo leuior factus, æquali lance ſecum contendere poſſet. Sunt enim hæc nimiæ ſubtilitatis, & in lege. XII. tabula. qua talio permittebatur, conſenſu doctiorum tacito uſu abolita, ut eleganter apud A. Gellium Cæcilius iureconſultus diſputat. Expeditius itaque putauerim, ut ſi prouocator ipſe captus oculo ſit ſibi imputet, qui integrum hominē compellauerit, præuidereq; debuit poſſe prouocatum caſſidem eligere utro maluerit oculo obtuſam. Nec enim

Quid ſi claudus uel luſcus

prouocantis uitium prouocato obeſſe debet, quin arbitratu ſuo eligat. Quòd ſi prouocatus ipſe tali uitio laboret, habebit unde ſe propter imbecillitatem excuſet, cùm id iuris ſibi competat: alioquin & ipſe ſibi imputet qui certamen detrectare noluerit. Cùm uerò per alium aliquis pugnare poteſt, tunc æqualitas magis requiri ſolet. Et ſi prouocatus alium optionem quàm luſcum non reperiat, prouocans non niſi habitu luſci pugnabit: idq; aliquibus uiſum, & legi Longobardæ conſentaneum eſt.

Quid in imparibus propter nobilitatem. XXX.

DE AEQVALITATE *quoq; dignitatis frequentiſsima altercatio eſt, cùm prouocatus iccirco in pugna tergiuerſari ſe poſſe arbitratur, quia prouocator gradu dignitatis inferior ſit, quam excuſationem, fuerunt plerique, qui non admitterent. Cuius ſententiæ uir militaris diſciplinæ prudentiſsimus Ioãnes Iacobus Triultius fuit, qui cùm magiſter militum Franciſci Regis eſſet, exceptionem hanc in quodam uexillifero cataphractorum reiecit, cui gregarius pedes, ut ſecum armis congrederetur, diem dixerat. Cùm enim & ille in albo militum nomen dediſſet, nobilis exiſtimandus erat: quoniam ex militia oritur nobilitas. Pone in prælio manu captum aliquem ab eo regem, non'ne iure belli eius militis tametſi mercenarij rex dedititius erit? Qui igitur cum rege pugnare poteſt, & cum præfecto inferiore pugnabit. Adde quòd cùm duellum probationis ſit ſpecies, qua quis cauſam ſuam ſuorum ue nititur probare iuſtam eſſe, ſicut à iudicio*

à iudicio ciuili prætextu huius inæqualitatis non repelleretur : ita nec ab hoc certamine, cui Deus præſidet repellendus eſt : apud Deum enim pari iure omnes agunt. Nam & ſi uulgò præſcriptionem hanc admitteremus, rarò ſingulari certamini locus eſſet, cùm reperiantur pauci omnino æquales. Siquidem hominum alij ſunt honeſti qui honoribus, & dignitatibus à principibus collatis præcellunt: alij generoſi quos patris, aui, progenitorũq; ſuorum ſtemmata, & imagines inſigniores faciunt : alij ſunt nobiles, quos fama uirtutis illuſtres per ora hominũ effecit. Vnde quòd cognoſcantur, nobiles dicti. Apud Plautũ enim, cæterosq; antiquiores pro noto nobilis accipitur. Igitur uix erit aliquẽ reperire, qui omnino tripli ci hac nobilitate riuali ſuo reſpondeat. Quòd cum ita ſit, ſatius eſt odioſam hanc, & ſcrupuloſam exceptionẽ reijcere, et in armorũ iudicio eum nobiliſſimũ ducere, qui maiores ſpiritus in perduellem ſumpſerit. Quid enim ad pugnatorem Plancus faciet, tumẽs (ut ille inquit) alto Druſorum ſanguine? nam & in iudicio clypei Achillei, Vlyſſes, Et genus (inquit) & proauos, et quæ nõ fecimus ipſi, Vix ea noſtra uoco. Iuuenalis quoq;, Nobilitas uera eſt, atq; unica uirtus. Arbitror itaq; ueram Triuultij ſententiam, quæ tamen in quibuſdam caſibus temperanda ſit.

Quid ſi prouocetur, cui iure naturali uel ciuili honor debeatur. XXXI.

ET IN *primis qui ex edicto prætoris in ius ſine uenia uocari nõ poteſt, multominus prouocari in duellum poterit. Quapropter hi quibus naturali æquitate honorem*

norem præſtare debemus à nobis minimè in ſtadium ſunt trahendi. Non ſolùm igitur parentes, & patronos non prouocabimus, ſed nec clienti beneficiario, quē uaſſallum uocant, nec ſubdito dominum in pugnam arceſſere fas erit. Eum quoq; à quo quis in armis eruditus fuerit, nefas eſt in id periculum trahere, cùm magiſtro non minor reuerentia, quàm patri debeatur. Priuignus quoq; uitricum hac in cauſa non laceſſet, quoniam & is ab eo obſeruari debet, nec ei fas eſt matris ſuæ maritum in necis periculum trahere. Quapropter nec auunculum in id diſcrimen adiget: nam & hoc ueteribus Græcis approbatum eſt, dum Meleagrum fabulati ſunt materno titione extinctum quòd auunculos trucidaſſet. Vacationem certandi & hi habent, qui propter magnos honores in obſeruatione ſubditorum eſſe debent, quales ſunt conſul, præfectus, prætor, proconſul, & cæteri magiſtratus qui imperium, & coërtionem habent, & iubere in carcerem duci poſſunt. Quorum exemplo noſtra tempeſtate poteſtates urbium non prouocabuntur, nec duces exercituū, nec tribuni militum, quos Columellas: nec cohortium præfecti, quos Capitaneos uulgò uocamus. Vexilliferi uerò, & metatores, quos Forerios dicunt, id iuris non habent, cùm iuriſdicendi auctoritas nulla eis conceſſa ſit. Non ita eſt in præfecto caſtrorum, & is enim coërtionem habet, & à principe conſtituitur: nam & codicillares haſce dignitates principes quoties deſignant, honores illis conſuetos, & prærogatiuæ ius cōcedunt. Quare non temerè aliqua illis nota ab his inurenda eſt, qui eiuſdem imperij ſunt, eidemq; regi ſubijciuntur. Generaliter quoq; illud ſciendum eſt, cùm magna ſit, & manifeſta impa=

l. medicus C. de profeſ. lib. x.

l. j. C. de in ius uo.

l. j. ff. eo.

ſta imparitas huic exceptioni locũ eſſe. Nam cùm hoſtes à uerbo antiquo hoſtire dicti ſint, quod æquare ſignificat, unde & hoſtimentum æquatio eſt, nõ uidetur ferendum ut is qui apertiſsimè impar eſt, maiorem prouocet. Tranquillus auctor eſt, cùm ſcortorum, impudicorumq́; teſtimonia aduerſus equitem Romanum à Claudio Impe. reciperentur, adeò eum indignatũ, ut in faciem illi pugillaria, calamariamq́; thecam cum magno ſtultitiæ opprobrio obijceret. Quapropter ſi quiſquàm, tametſi in priuata fortuna generoſus, ducem uel marchionem laceſſeret, propter euidentem inæqualitatem arbitror ceu maiora conditione ſua audentem eſſe repellendum.

Dignitates noſtri tẽporis. XXXII.

DIGNITATVM autem noſtri temporis uarij ſunt gradus, quarum maximus eſt Imperatoris, qui priuſquàm corona inſignitus fuerit, Rex Romanorum ſimpliciter dicitur. Eodem gradu Francorum eſt Rex, qui nullo tempore Cæſari faſces ſuos ſummiſit, nec nunc eius maieſtatem obſeruat. Cuius rei hàs adducũt rationes. Nam ſi uetera repetamus, Franci ipſi primùm à Sarmatis in Germaniam deſcenderunt, qua manu capta, Romano quoq; Imperio à Gotthis oppreſſo in Galliam fœdere cum Rom. legionib. quæ pro Rheno adſtabãt percuſſo tranſiêre, ſedesq́; ſibi manu captas iure gentium conſtituêre. Demum poſt longa temporum interualla Clotario, ſeu ut quidã malunt, Theudiberto regi cum Iuſtiniano conuentum fuit (ne Gotthis, quos Italia pellere Cæſar decreuerat Francorum arma auxilio eſſent) ut æquo fœdere

Imperat.

Rex Frã.

Franci.

dere alter erga alterũ ageret, nihilq́; prorſus imperatori Rom. *iuris in terra* Gallia *eſſet*. *Cuius rei* Procopius *eſt auctor. Quòd ſi recentiora reſpiciamus, cùm* Gregorij V. *Pontificis conſtitutione à* Francis *in* Germanos *translatus fuit* Rom. *imperij titulus, non eſt uериſimile id actum ut* Francus *cui potius is honos ceu gentilitius debebatur, ipſi* Germano *ſubijceretur. Satis enim eſt ſi* Gregoriana *illa conſtitutione tantũmodo ablatum* Franco *dignitatis titulum interpretemur: cùm riuali ſuo eum ſubijci iniquum fuiſſet, nec* Pontificum *leges alienum ius ſoleant imminuere, maximè cùm quicquid humanis conſtitutionibus ſancitum ſit, diuino iure* Francus *plurimùm polleat. Inungitur enim oleo diuinitus (ſi uera eſt fama) cœlo demiſſo. His proximi ſunt cæteri* Reges, *quorum aliqui à* Pontif. Romano *inungũtur, ut* Anglus, Siculus, Hieroſolymitanus. *Tumq́; demum adminiſtrationem adepti creduntur, cùm aurea corona inſigniti ſunt: ſucceſſitq́; hæc loco diadematis, hoc eſt faſciæ lineæ, qua caput ueteres* Reges *cingebant. Poſt his gradu ſequenti ſunt* Duces, *quorum aliqui regali poteſtate decorati ſunt, ut* Mediolanenſis, & Pannoniæ *ſuperioris, quam* Auſtriam *uocant. itemq́;* Burgundus. *Atq́; ideo gentilitijs inſignibus coronam ferre ius illis eſt. Aliqui non ſunt, ut quos* Roma. *pontifices in* Vmbria, Piceno, *alijsq́;* Italiæ *locis quandoque conſtituerunt. Hi cùm* Pontifici *deferre teneantur, nec ſoluti legibus ſint, non coronam, ſed birrum oſtentant. Pone hos procedunt* Marchiones, *nomen* Germanicum, *quod perinde ualet ac ſi magiſtrum equitum dicas, quoniam* Marcam *illi equum dicunt. Vnde* Marcomani, *equitatu pollentes populi: &* Maroboduus Rex

Margin notes: l. j. §. ueteres. de acqui. poſ. — Reges. — Duces. — *Marchiones.*

cui

cui corpus inſtar equi erat, nam & triplicẽ equitum ordinem, trimarciſiam à Celtis, qui in Brenni exercitu erãt dictam, Pauſanias eſt auctor. Marcare quoque uulgari idiomate Franci etiam'num, id eſt equitare uſurpant.

Sequuntur Comites, ſic dicti, quòd ex comitatu Cæſaris ad regendam aliquam prouinciam. uel eius partem mittebantur, Sed hæ dignitates Ducum, Marchionum, Comitum: quæ Carolo Magno eiusq; liberis rerum potiẽtibus his conferebantur, qui principis ipſius nomine adminiſtrabant, mox ſub Germanis Cæſaribus in proprij iuris titulum tranſire cœperunt. His inferiores uulgò habentur, quos Barones uocant, ſic à grauitate, Græca deriuatione dicti. In Latino ſermone ea uox nulla eſt, niſi quòd in uetuſtis ſpectationibus pro cognomine plerunq; accipitur. Nam qui apud M. Ciceronem in Epiſtolis ad Atticum reperiſſe id nomen profitentur, docere non potetunt eo in loco hac de dignitate quicquam agi. Baldus inter iureconſultos noſtrates primi nominis, hac dignitate omnes illuſtrari cenſuit, quibus à principe caſtrum, ſeu oppidum aliquod cum mero, & mixto imperio conceſſum eſt. Sed nobis alia eſt ſententia, qui ſciamus & in Germania, & in Gallia ſolùm barones dici, quibus ſuper oppidorum iuriſdictionẽ hæc dignitas ſpecialiter conceſſa eſt. Comites. Barones. Bal. c. ſi. notuit. de elec.

Sunt & Capitanei, ſic Italo ſermone dicti, quos Franci Vaſſos, Vaſſallos, Valuaſſores uocant, ut inde appareat Sarmaticam uocem eſſe, à Salijs ortam, qui Francorum progenitores fuere. Vnde & Lex Salica ſumpſit appellationem. Sunt hi quibus merum, & mixtum imperium in pago aliquo conceſſum eſt, citra maioris alicuius dignitatis indulgentiam, beneficiarij ſcilicet princi- Capitanei Vaſſi. Vaſſalli.

pum clientes. Et *cùm in iure noſtro ex recentiorum traditione quatuor ſint dignitatum gradus, ſuperilluſtres, illuſtres, ſpectabiles, clariſsimi, in his ita diſtingui ſolet; ut Rom. Pontifex, itemq; Auguſtus ipſe Imperator ſuperilluſtres habeantur: quo in numero & Francorum Regem collocandum cenſeo, cùm Imperatoris faſtigium eiq; in regno ſuo obſeruantiam nullam præſtet. Cæteri uerò Reges illuſtres ſint: quo in gradu & eos Duces conſtituendos arbitror, qui regali poteſtate præfulgent, & legibus ſoluti ſunt, nec ex facto Cæſaris potentiam formidant, ut Mediolanenſis, Auſtriacus, Burgundus, Britannus, qui & Brito eſt. Specioſi exiſtimãtur alij Duces, itemq; Marchiones, & Comites, & quos quidam Principes uocant, dum tamen ab ipſo Cæſare dignitatem ſuam acceperint: nam quos inferioris loci principes conſtituerunt, in proximũ gradum reijciendi ſunt. Clariſsimi Comites ſunt à Ducibus facti, & Barones & Valuaſſores, idq; genus pagani reguli, Illud conſtat, Qui ſordidè, & illiberaliter, & abſque armorum cultu æuum degunt, uel fortunis lapſi ſunt, hiſce dignitatum gradibus deiectos eſſe cenſeri. Quapropter cùm in Boijs & Liguribus plerique ſint Marchionis, uel Baron istitulum ſibi arrogantes, uitæ genere, moribusq; ab agreſtibus parum differentes, hos pro ignobilibus habendos exiſtimauerim. Sed omninò hac in re multùm conſuetudini tribuendum, quæ plerunque non eadem ubique eſt. Quapropter in Gallia Marchionibus præferuntur Comites: plurimùm uerò principalis ipſa conceſsio pollet. Siquidem omnes dignitates ex ſupremi ipſius principis arbitrio pendent, qui ſi uelit, ea dignitate Baronem ornare poteſt, ut*

teſt, ut Comitibus anteponatur, nihilq; eam uulgarem ſententiam facere, qua tradiderunt aliqui Comitem eſſe, qui decem Marchionibus, Marchionem qui decem Baronibus, Baronem qui decem Capitaneis præſit. Inſpiciendi itaque ſunt dignitatum codicilli, & ex his dijudicandum uter utri præferendus ſit.

Quid ſi maior ab inferiore prouocatur. XXXIII.

HIC igitur uidendum ſit maior aliquis ab inferioris ſubſellij uiro, ut ſi Dux à Comite prouocatus fuerit, an iure pugnam detrectaturus ſit. Qua in controuerſia uidetur nobis quot capita, tot eſſe ſentētiæ. Qui uulgari Lemouicum ſermone, rythmisq; de monomachia cōſcripſit, non poſſe certamen detrectari aſſerit. Quam in ſententiam acceſſiſſe uidetur Triuultius. Contrà, qui Longobardorum conſtitutiones interpretati ſunt exiſtimauêre: quoniam ea lege æqualitas requiritur, cautumq; diſertè in ea eſt, ut ab inferiore prouocatus Comes per optionem pugnare poſſit: quod, quid attinebat facere, niſi lex huiuſmodi nobiliorum prouocatores arceret? Paris Neapolitanus diſtinguit, ut ſi quis à quatuor progenitorum ſerie, hoc eſt ab abauo uſque ſit nobilis, quencunque etiam Ducem prouocare poſſit, dum ſibi illatam iniuriam ultum eat: quoniam is propter contumeliam inferentis delictum ab eo pro legitimo pugnatore approbatus, habilisq; factus cenſetur, alioquin cum eo cōgredi non poſſit. Verùm hæc ſententia iure noſtro probabilis omninò non eſt, cum offenſor non magis ar-

qui poſsit in duello prouocatum contumelia approbaſſe, quàm in iudicio: præſertim cùm illuſtres perſonæ iure noſtro in criminali iniuriarum iudicio per procuratorem cauſam ſuſcipere poſsint. His accedit, quòd duellum pro ueritate eruenda loco cuiuſdam quæſtionis, & torturæ inuentum eſt. At aduerſus illuſtres, cæteroſq; etiam clariſsimos, nullus quæſtioni eſt locus. Meritò igitur ego aliter pronuntiandum arbitror. Cùm enim inter ipſos dignitatum gradus, etiam aliquis ſit ordo, eum qui in gradu eodem ſit, licet inferioris ordinis; arbitror repelli à duello non poſſe. Quapropter Comes à Marchione, uel Duce non refutabitur: omnes enim ſpectabiles ſunt. Si uerò inferiore gradu ſit, propter imparitatem putarem poſſe recuſari. Nec enim Valuaſſori uel Baroni negotiũ magnis Marchionibus facere concedendũ uidetur. Ei uerò qui ab uſque abauis ſit nobilis, & in armis ætatem egerit, ſatis putarem permittendum, ut cum clariſsimis congredi poſſet. Cùm enim illorum ultimus ſit gradus, cùm & modica ſit inæqualitas, hæc exceptio nõ omnino locum ſibi uendicat: hacq; in re Paridem ſequor.

l.fi. C. de iniur.

l.ſeuerã. C. de dig.

An Rex Impera. prouocare poſsit. XXXIIII.

ET EX his quæ ſuprà attigimus, poſſunt aliquæ cõtrouerſiæ finiri, qualis illa, An liceat Regi Imperatorem in regni ambiguitate prouocare? Et ſi huiuſmodi ſit rex, qui imperio Romano non ſubſit, Cæſariſq; legibus ſit omnino ſolutus, licere arbitror, atque ita pleriq; ſentiunt. Sed an Rex coronatus ab eo prouocari poterit, qui

rit, qui nulla corona inſignitus ſit? Et in facto dubitatū hac in quæſtione fuit. cùm Renatus Andegauēſis Alphonſo prouocationis cauſa ſanguineam chirothecam de regno Siciliæ belligerās miſiſſet, duplexq; adducebatur exceptio: altera, quòd Renatus corona illuſtratus erat, Alphonſus non erat: altera, quòd Renatus poßidebat, Alphonſus titulotenus regium decus habebat, ſed tamen iuſtam denuntiationem fuiſſe auctoritate prudentium receptum fuit: cùm corona dignitatem non augeat, & poſſeßio per Renatum appræhenſa ius Dominij, quod ad ſe pertinere Alphonſus affirmabat, deterius non efficeret.

Sed an Comes, qui nemini prorſus obtemperat, & loco ſupremi principis habetur, poßit ducem prouocare? Et ſi in longa huiuſce iuris poſſeßione iam fuerit, arbitrarer id iuris illi competere: alioquin qui de facto ſe exemit, & ſui ipſius quoddam quaſi furtum principi ſuo fecit, non ideò melioris erit conditionis.

Sed quid in his cenſendum, qui in aula palatina uarijs funguntur muneribus? quales ſunt Præfectus prætorio, quem Franci Magnum coneſtabilem uocant: Magiſtri militum, quos Mareſchiallos: Primicerius cubiculi, quē Magnum camerarium: Protoſpatharius, quem Magnum ſcutiferum ipſi nuncupant? & cùm iure noſtro definitum ſit, quibus quiſq; dignitatum gradibus emineat, ex prædicta diſtinctione decidendum erit. Quid ſi miles origine ruſticus nobilem, qui tamen nullo dignitatis gradu honeſtatus ſit, prouocet? Et ſi adhuc ſacramento ſolutus non ſit, nulla eſt nobilis certamen deprecantis excuſatio: quandoquidem quod ipſe ex progenitorum ſanguine conſecutus eſt, miles propria uirtute partum habet.

Quid de palatinis.

doct. in l. j. de offic. eius cui.

Militia enim hominem nobilitat, & fortiſsimi ex ruſticis milites oriuntur, ut Fl. vegetius ſcribit. Cuius rei apud ueteres clariſsimum exemplum in C. Mario fuit. Ex recentioribus Catamelata, Nicolaus Picininus, & pleriq; alij ab aratro ad arma fœliciter tranſiêre. Si uerò miles ſacramento ſolutus eſt, & honeſtam miſsionem habuit, idem iuris arbitror: conſequitur enim ueteranorum priuilegia. Quòd ſi miſſus eſt, quia amplius Reſpub. eius opera propter confectam pacem uel alia de cauſa nõ indigeret, non certabit, niſi ſaltẽ per decẽnium militaſſe probetur. Qui enim decennio cum laude uirtuti alicui operã dederit, nobilitatẽ acquirit. Atq; ita etiam Paridi uiſum eſt, cuius ſententiã nos probabilem hac in re arbitramur.

Bar.l.quotiés.C. de dig.li.xij.

Quando liceat dare campionem. XXXV.

inde c. hoc ... quid ... cap 782 ... aduocatum ...

CVM ſuperius plures à nobis caſus annotati ſint, quibus licitè prouocatus certamen detrectat, dubitari ueriſimiliter poteſt: nunquid per alium ſaltem tutelam ſui procurabit, & quod uulgò dicunt campionẽ dabit? Et in lege Longobarda probatur quoties ad duellũ prouocatus impeditum ſe iuſta ex cauſa allegat, uel imparem ſibi prouocatorem uere affirmat, teneri eum uicarij auxilio uti, ne alioqui pugna differatur, & delicta impunè perpetrata uideantur. Erit autem optio is aduerſario ſecum colluctanti æqualis, nec ulla aſperſus infamia, nec qui aliâs in ſtadio uictus fuerit: iurabitq; ſe arbitrari eũ militẽ cuius accenſus eſt, iuſtã cauſam fouere. Fuerũt & qui ita opinarentur, eum qui ob facinus aliquod criminis

minis (quod mortale uocant) erga Deum reus eſt, refelli poſſe. Cuius opinionis illud fortiſſimum uidetur argumẽtum, quod beneficiarium clientem, qui ob conceſſam fidei cauſa iuriſdictionem, patrono in bello ſuppetias ferre debet, licitè patronus ſi apoſtates, id eſt deſertor fidei fuerit, iure conceſſo priuat: quia meritò eum in bello ſocium auerſari poteſt, qui tanti ſceleris reus eſt, ne propter malum commilitonem quicquam mali & ipſe patiatur. Sed ego nõ uideo quomodo id in aliquo uſu eſſe poſſit, cùm qui eum elegit ſponte id fecerit, & à nemine coactus ſit optare criminoſum. Is uerò aduerſus quem pugnaturus eſt, hoc obijcere non poteſt quod ſibi profuturum eſt: etenim delectari debet eum potiſſimùm aduerſus ſe in campum prodire, qui dijs immortalibus odio ſit, & quem ipſe ſperet ſuperorum ultionem non euitaturum. Satis ergo eſſe debuit, ſi aliqua labe infamis apud graues uiros is optio non ſit, mortalium peccatorum cognitione Theologis relicta. Sanè ſi in prælio uictus optio fuerit, ſeq; dediderit, dedititium dominum faciet: ſi non ſe dediderit, ſed intentionem perduellis ueram eſſe armis cõpulſus dixerit, pro uicto & confeſſo dominus habebitur. Iſer. c. qui clericus. ſi uaſal. feu. pri.

Et hæc quidem lege Longobarda, & Federici apud Siculos conſtitutione obſeruantur. Atqui his legibus ſoluti ſunt, aliter ut arbitror conſtituent. Neq; enim cui iure dilatoria exceptio competit, per procuratorẽ litigare cogitur: et iuſtè timebit prouocatus ſalutẽ honoremq; ſuum alienis manibus credere. Quòd ſi quoties de crimine publico agitur, in cauſa procurator nõ admittitur, quia dominus ipſe diligẽtius rem ſuam tutaturus præſumitur: quantò magis hac in ſpecie idem dicẽdum eſt, cùm longè

grauius periculum alterutri in duellis immineat? Putarim ita que iure noſtro neminem inuitum compelli, ut per alium ferro decernat. Quò fit ut operæpretium non arbitrer hic omnes eos caſus enumerare, quibus Longobardorum ſanctionibus per campionem (ut ipſi dicunt) pugnare fas eſt: cùm eorum leges translato regno abrogatæ, & contrario hominum uſu ſint abolitæ.

Quid ſi prouocator uim paret inobſeruatis exceptionibus. XXXVI.

ET HAEC *quidem hactenus de his exceptionibus dicta ſunt, quæ prouocantem à ſingulari certamine repellunt. Verumenimuero aliqui quandoq; reperiuntur ita malis furijs acti, ut haſce exceptiones nõ audiant: ſed his reiectis ferrum præparent, & uim illaturos cõminentur. Quomodo igitur hoc caſu ſecuritati conſuletur? Et ſupra docuimus, quemadmodum militari more agendum ſit. Iure autem ciuili arbitror prouocatum rectè, atq; ordine facturum ſi iudicem adierit, & eius officio ſibi prouideri poſtulauerit, Quoties enim quiſquam ſibi uim fieri metuit, iudicis officio conuenit ut eum, de cuius impotentia ſæuoq; animo querimoniam audiuit, pignoribus uel fideiuſsione ad cautionem compellat, per ſe non fieri directè uel obiter, quominus actor agere ubique tutè poſsit, eumq; ſe nullo modo inquietaturum. Nec hoc caſu propter præiudicij grauitatem ſufficere, promiſsionem tametſi ui ratam exiſtimarem. Nec refert cuius culpa rixæ ortæ ſint, aut unde metus cauſa emanauerit: ſemper enim cauendum eſt, ne uis cuiquam fiat, dum tamen*

Supra ca. xiij.

men concuſsio hæc, & terror probabilem habeant dubitationem. Quòd ſi ille nullo modo cauere uelit, captiſq; ſignoribus in pertinacia perſiſtat, familiam iudex idoneam metuenti concedet, quæ concuſſoris expenſis alatur, aduerſusq; hoſce Thraſones dominum defendat. Idem arbitrarer conſtituendum, ſi propter immenſam huius temeritatem, non eſſe cautionis fragilitati credendum iudici ſederit. Sed finge concuſſorem hunc huiuſcemodi eſſe, ut iudiciaria actio aduerſus eum inanis ſit: ſiue quia adeò pauper ſit, ut nihil ab eo poſsit exigi, ſiue quia adeò factioſus, ut ipſis quoque magiſtratibus formidabilis eſſet. Licebit ne prouocato capta occaſione eum neci dedere? Et dubium non eſt nobis iure gentium uim ui repellere conceſſum, & pro ſui tutela, ſeruato tamen defenſionis moderamine, perduellem occidere fas eſſe. Idq; non ſolum obſeruari cùm de uita tuenda agitur, itemq; rebus, ſed etiam ſi de fama aut exiſtimatione, cuius cauſa apud ſeueros homines haudquaquam uita ipſa leuior cenſetur. Quòd ſi modum exceſsiſſe quiſquam proponatur, non de homicidio, ſed de modi exceſſu iudicis arbitratu ſolum puniendus erit. Quapropter ſi prouocatus iuſto timore affectus dum occidi timet, occupauerit, huiuſmodiq; ſeditioſum hominem legibus parere recuſantem occiderit, detrectatoremq; honoris ſui ſic ultus fuerit, lege Cornelia de Sicarijs minimè coërcendum arbitrarer: ſolumq; propter exceſſum ultionis modum aliqua leuiore pœna ut temporario exilio pleſtendum.

Iaſ. l. ſi ſuper. C. de tranſ.

l. ut uim. de iuſti. & iur.

Bal. l. j. C. quãdo li c. un. iud.

Diuinatio uter ſit futurus uictor. XXXVII.

SVPEREST *nunc ut ad ea edocenda progrediamur, quæ uſu uenire ſolent, cùm quis in campũ prodire deliberauerit, & manu rem gerere. Solent autẽ aliqui mathematicos, aliqui onirocriticos, alij phyſicos, idq́; genus fatidicos homines conſulere, maximusq́; inde quæſtus ab hiſce æruſcatoribus cocionibusq́; conficitur. Et in primis genethliaci, à* Iulio Firmico *cæteriſq́; huius profeſſionis auctoribus edocti, horã obſeruant qua quiſq; in lucem prodierit, atq; inde colligunt uter uictor futurus ſit.* Coniectores *ſomniorum ex* Artemidoro, Arnaldo, *idq́; genus ſcriptoribus, ſi animal aliquod in ſomnis uiſum fuerit, ex modo inſultus, et defenſione apoteleſmata & ipſi ſua conficiunt, nam ut* Homerus *inquit.*

καὶ γὰρ τὸ ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν.

Refert Cornelius Tacit. Cæcinam *aduerſus* Germanos *certaturum dira quiete territum, in ſomnis* Quintilium Varum *ſanguine oblitum, & palude emerſum conſpexiſſe, ſed ſe uocantem, manumq́; intendentem repuliſſe. Si enim obſequutus fuiſſet, imminentis calamitatis præſagio locum feciſſet. Qui naturalia profitentur, ſi quis* Alectorium *lapidem, qui ex uentriculo galli gallinacei oritur ore continuerit, eum aiunt in duello eſſe inſuperabilem: idq́; &* Marſilius Ficinus *probat. Sunt qui putent quiſquis in caſside emblema habuerit quod* Arietis *ſigillum appellant, inuictum fore. Sunt & alij qui herbis hanc uirtutem tribuant, ex quibus plurimùm* Pæonia

 poteſt,

poteſt, itemq́; artemiſia. Herbarij potentiſſimum amuleti genus eſſe Hypericon exiſtimant, quam herbam alij ſancti Ioannis, alij perforatam uocant, quidam & fugam dæmonum, quòd ad carminum uim amoliendam plurimùm conferat. Habuerunt & Romani carmina magica quibus uterque Decius ſe deuouit, & uictoriam de hoſtibus eſt conſequutus. Habuerunt & Tartari Scythæ, cùm uexillum deferrent, cui X Græca litera inſcripta erat cum teterrima imagine unde fumus & nebulæ intolerabilisq́; fœtor exibat: ſicq́; uictores Sarmatas eorumq́; ducem Henricum II. ſuperarunt, P.S. anno M. CCXLI. Habuerunt & Syri, quorum rex Antiochus hac cauſa Soter eſt appellatus, quòd ſigno uexilli Gallos tum primùm in Aſiam irruentes fuderit, & ſuos ſeruauerit. Sunt qui hæc ut euitent, cùm ſtadium ingrediuntur limen ſaltu tranſiliant, quòd opinione multorum receptum ſit, magicis artibus cantamina fieri, quibus is teneatur, qui limen pede calcauerit. opinor ex P. Maronis pharmaceutria acceptum,

Quæ nunc ego limine in ipſo
Terra tibi mando, debent hæc pignora Daphnin.

Lege tamen Longobarda aduerſus huiuſmodi magicas artes adhibitus eſt modus: ſiquidem prohibetur pugnaturus ſuſpenſas membris herbas, aut alia uenena in ſtadium deferre: debetq́; à iudicibus uel aduocatis excuti, & ſi quid huiuſmodi repertum, abijci. Inſuperq́; iureiurando ſancire, nihil ſe penitus procuraſſe quod ad maleficas artes pertineat.

Quid agendum ubi in ſtadium deſcenderint. XXXVIII.

QVI IN *ſtadiũ certaturus deſcendere uelit, eũ oportet ſciamachiæ peritum eſſe, ut arte, et induſtria imminentes ictus euitare ſciat, & ipſe hoſtem ferire.* Erantq; antiquitus *Laniſtæ, qui gladiatores ſuos hanc artem docebant.* Erant *Chironomi, qui rationem geſticulationis manuum tenebant.* Erant *Acrochiriſtæ, quorum cura fuit ſummis manibus, pedibuſq; agilitatem corporis oſtentare. Debet igitur hos in conſilio habere pugnaturus, & armorum exercitio ſe dedere, fidorumq; hominum opera uti, ne quibus armis oblectetur aduerſario prodant, indeq; ille inſtructior in campum deſcendat. Sicut enim in re militari plurimũ ad uictoriam confert hoſtium conſilia explorata habere, ita & in hoc ſingularis certaminis genere dicendum eſt. Sed & non parum prodeſt naturam, gentem ſtudia inimici ſui agnoſcere. Quod enim inde iudicium, coniecturaq; accipitur, haud omninò fallax eſſe ſolet. Qui ſanguine bileq; abundant, etiam ſi atriore, conſtantiores in prælia ſunt, quales in uniuerſum ferè ſunt Europæ populi ad Meridiem, uel Occaſum uergentes : Hiſpani, Vaſcones, Salyes, Itali, Græci, quibus pituita dominatur plerunq; maiore ſtatura, maioribuſq; uiribus, ſed inertes niſi ira exciten tur, ut magna Septentrionis pars, in quibus tamẽ egregiè ſtrenui ſunt, qui montes colunt. Sed omnino artis exercitationiſq; plurima eſt uirtus, & ab ea plerunq; naturæ uitia emendantur, ut in pituitoſis tarditas, et ſocordia:*

dia: in his qui bile temperantur, præfeſtinus impetus, qui ex atra conſtant, hebetudo ingenij, ruſticaq; durities: in his quibus ſanguis excellit, temeritas, & æquo maiores ſpiritus. Illud quoque in animaduerſione eſſe debet, ut arma induat apta corpori quæ eum non coarctent. Vt enim nimium laxa quodammodo innatant, ita artus exprimentia ſtatim fatigant, & animam continent, certantemq; ferè ſtrangulant. Cognoui ſtrenuos equites dum nimium elegantiæ ſtudent, in armis concluſos uictoriam è manibus emiſiſſe. Ex quibus uel maximè inſignis fuit Hiacynthus Simoneta Mediolanenſis Baiardo Gallo congreſſus, quo tempore primum Franci in Italiam proruPere, manifeſtum Sfortiacæ calamitatis. quæ mox ſubſequuta eſt, præſagium. Is quoq; ad quem armorũ optio pertinet, & illud diligenter debet obſeruare, ut arma eligat ſuis uiribus conuenientia, aduerſario non æquè idonea. Si enim magnis uiribus & procera ſit ſtatura, perduellis uerò infirmior, ſed agilior, optimum illi erit grauiora arma eligere, uel eques cataphractus certare, uel loricatus ſiniſtra ferrea uti, qua manum puſillo hoſti inferre facile poſsit, eumq; manu captum uiribus proſternere, ne ille longius progreſſus arte aliqua eludat. Contra qui paruo eſt corpore, poterit armis ſuis ferruminatos habere pugiones utrinq; ancipites in fronte ſcilicet caſsidis, uel ſumma humeralium parte, ne ſibi perduellis manum inijciat, & ſi forte appræhenſus ſit, ut pugionis acumine pectus hoſtile, caput uibrando perfodiat: nec enim conſuetudine militari id armorũ genus reprobatum eſt. Sicut nec procero homini prohibitũ eſt nudo capite decertare, deterioremq; inimici puſilli conditionem hoc

modo

modo facere. Poſſem hac in re plura cõmemorare, quæ quoniam ad armorum magiſtros potius quàm ad Iuris profeſſores pertinent, conſultò prætermittenda duxi.

Quæ arma poſsint eligi. XXXIX.

DE ELECTIONE *autem armorum frequentiſsima eſt altercatio: ſed ſcuta & fuſtes ex lege Longobarda ut plurimùm præſtari debere ſuprà à nobis dictum eſt. Verùm ea lex quæ probationis iudicialis cauſa duellum conceßit, non adeò extendenda eſt, ut etiam cùm de honore & uita certatur locum ſibi uendicet. Rectior itaq; eſt communis omnium conſuetudo, ut ex omni* Glo.§.fin. de ali.feu. pat. *armorum genere optio fieri poßit quæ iuſtis militibus in acie uſui ſunt: quo nomine ſunt pugiones, gladij, enſes, ſpathæ, clauæ ferreæ, romphcæ, pila, lanceæ, fuſcinæ. Sed an arcus, & ſagittæ? Et antiquißimus poëtarum Homerus prouocatos ad ſingulare certamen ab Alexandro Paride Græcos auctor eſt, Qui pardi humeris ferret pellemq; arcusq; recuruos, Et gladium. Sed cùm ipſe prouocator eſſet, non fuiſſet iuſta Græcorum excuſatio, qui iam præuiderant quo teli genere certaturus erat. Tametſi in contrariam ſententiam nos id urgeat, quòd cùm ad manus cum Menelao uentum eſt, nullum illi ſagittarũ uſum, ſed ſolius haſtæ idem auctor adſcribit. Unde apud nos exiſtimarem id teli genus eligi non poſſe, Cùm enim Pon*capi. j. de ſagit. *tificum Romanorum conſtitutionibus, ſagittariorum baliſtariorumq; ars ſub anathematis pœna exerceri prohibita ſit, non uidetur iuſta huius teli eſſe electio. Quod multò magis in ſulfurarijs hiſce ſclopis dicendum eſt, fuſi*

libusq;

libusq́; machinis, quas mali dæmones in perniciem humani generis inuenere. Nam *& ita ſenſiſſe* P. *Vergilium credibile eſt, cùm hac ut quidam exiſtimant de cauſa, pœnam apud inferos luere* Salmoneum *ſcripſit.*

Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iouis *& ſonitus imitatur* Olympi.
Demens qui nimbos & non imitabile fulmen,
Aëre & cornipedum curſus ſimularat equorum.

Lapidibus uerò decertare permiſſum eſt. Nam *in exercitu antiquorũ & funditores erant, & balearici, teliq́; appellatione etiam lapides cõtineri iureconſulti arbitrãtur.*

Sed an Pittaci Mithylenæi, *qui unus ex ſeptem ſapientibus fuit (ne caligatos tantummodo in monomachiam prodire arbitremur) exemplum approbabimus?* Is *cùm* Phrynone Athenienſium *duce certaturus, cui in caſside piſcis imaguncula erat, rete in ſtadium detulit, & exclamans ſe piſcem petere, eum reti inuoluit: ſicq́; ſe extricare neſcientem confecit.* Et *ſanè putarem id concedendum. Licet enim hoſti quoquo modo etiam arte & ingenio hoſtem ſuperare.* V*ocanturq́; hæc ſtratagemata, de quibus apud* Græcos *diffuſiſsime* Polyænus Macedo *ſcripſit, apud nos* Iulius Frontinus. Extantq́; *utriuſque opera. Si tamen de hoc dubitans aduerſarius aliud quoq́; ſibi rete à principio præſtari petierit, audiendum puto, ut æqualitas armorum ſeruetur: nec enim dubium hoc caſu armorum appellatione poſſe rete ipſum contineri.*

Quid ſi inermis ſolo enſe accinctus in campum prouocatus deſcendat, uelitq́; hoc potiſsimum modo ferro decernere? Et *iure non putarim congreſſum hunc poſſe recuſari. Sed principes qui campi ſecuritatem promiſerunt*

runt recte facturos arbitror, ſi eos hoc modo decertare non permittant, & ſecuritatem aboleant. Extantq́; *prudentium exempla, qui hunc habitum ceu lenonibus magis quàm ſtrenuis militibus conuenientem reprobarunt. Si qui tamen ſciamachiæ peritiſſimi, artis æmulatione hac forma in ſtadium deſcenderint, non cenſerem ſummouendos, quòd hi potiſſimum de corporis agilitate certent, peritiamq́; artis ſic oſtendent.* Illud *omnium opinione receptum eſt, nobili & generoſo uiro magis conuenire ut eques, & quidem loricatus congrediatur, quàm mercenariorum peditum more prodeat, cùm equeſtris militia noſtris moribus dignior ſit, & in nobilium uſu frequentior. Solent autem (ſi aliter conuentum non ſit) in campum omnia geminata arma prouocati deferre, ut eorum, quæ ipſi in procinctu elegerint paria aduerſarijs per magiſtros, ſeu aduocatos dari poſſint.*

De magiſtris aduocatis'ue duellium, quos Patrinos uocant. XL.

SVNT MAGISTRI *ſeu aduocati perduellium, homines, qui in re militari magnam habent opinionem, armorumq́; ſcientiam profitentur, uulgò* Patrinos *uocamus.* Eorum *opera ipſis pugnatoribus admodum neceſſaria eſt, ut ſi qua controuerſia, uel ambiguitas incidat abſque perduellium rixa ipſi inter ſe definiant, armorum æqualitatem proſpiciant, ſtadium rectè, ne cuiquam fraus ſit, conſtituant, ultrò citroq́; commeent, pugnatorem ante cõgreſſum conſilio inſtruant, in ipſo campo certaturos excutiant, ne ſecum quicquam habeant, quod per leges*

leges habere minus liceat : breuiter id hoc in armorum certamine agant, quod in iudicijs pragmatici, aduocatiq́; ſolent. Et ideo *uidi quandoq; dubitari, cum inter ſe hi magiſtri ob perduellium defenſionem uerbis altercarentur, & alter alterum in duellum prouocaſſet, num licitè detrectari certamen poſſet.* Et *placuit prudentibus uiris licitè detrectari poſſe : imò nec quidem uolentibus à bono principe campi ſecuritatem concedendam : tum quia publicè interſit ex lite lites non cenſeri, nec ex bellis bella: tum quia hoc modo aduocati munus, quod liberum, & ab omni timore penitus ſegregatum eſſe debet, ſuſpenſiore manu frigidiusq́; exerceretur, dum alter ab altero in pugnam acciri metueret.* His *accedit quòd & iure ciuili aduerſus aduocatum, procuratorem, tutorem, nunquam actio iudicati datur : nec enim fas eſt de ſuo eos periclitari. Cum coram* Sfortia *Mediolani* Duce *duo magni nominis iureconſulti* Iaſon, & Curtius *in ardua cauſa patrocinarentur, mirariq́; ſe dux dixiſſet, cur ea in controuerſia tanti uiri in diuerſas irent ſententias, cùm tamen neceſſe eſſet alterum iniuſtam cauſam fouere.* Reſpondit Curtius, Atqui *optime dux, iuſtiſſimas ipſe partes tueor, ſumq́; uel mille aureos, niſi ita ſit, ſponſione, uel ſacramento depoſiturus.* Cui Iaſon, *cum duorum aureorum honorario conductus operam præſtes, audeasq́; uel mille in iudicij euentum perdere, ſcireq́; debeas iure noſtro in aduocatos executionem nullam fieri, qui non de ſuo, ſed alieno litigant, ſatis indicas nullius te iudicij hominem eſſe.* Et *ſicut hac in re imprudentiam tuam principi notam feciſti, ita ille hinc quoque argumentum fortiſſimum accipere poteſt te nec in principali cauſa, quid iuris ſit diſcernere.*

diſcernere. Riſit dux aduocatorum hanc altercationem, faſſusq́; eſt nullam in ipſos executionem dari. Vetuſtiſſimum autem horum in re militari uſum Homerus Iliados III. oſtendit, qui cùm Paridi Hectorem, Menelao Vlyſſem attribuiſſet, eos facit,

Metiri campum in primis, & dicere fines,
Atque ære inſignem in galeam dimittere ſortes,
Primus uter rigidam ferro contorqueat haſtam.
Mox ſubdit:
Auertens oculos concuſſit ſtrenuus Hector
Vt galeam, Paridis ſors protinus exijt urna.

Quo in carmine mirum eſt extrahendæ ſortis munus Vlyſſi potius qui prouocato aderat à poëta tributum non fuiſſe, cùm fauorabilior eſſet rei patronus, niſi generalem belli cauſam reſpexiſſe eum dicamus. Græci enim horum cauſa ipſi bellum Troianis indixerant, & ideò prouocatores erant. Quod & his iungendum arbitror, quæ ſuprà perquàm ſcrupuloſè de prouocatore diſcernendo conſcripſimus.

De die pugnæ, & quid ſi alter ſerò in campum prodierit. XLI.

CVM more noſtro electio temporis ad prouocatum pertineat, diem arbitratu ſuo deſignabit, qua uterq; in campum deſcendat. Is eſt dies naturalis, ab ortu ſcilicet ad ſolis occaſum. Et licet aliqui uſque ad ſtellarum apparitionem permanendum exiſtiment, tamen receptior eſt ſententia ut ſimpliciter occaſus expectetur. Et cùm prouocator tali die per reum eligendo probaturum ſe promiſiſſe

Lu. de pe. l.ij. C. ut arm.uſ.li. yj.

promiſiſſe cenſeatur, niſi aduerſarium interim uicerit, quod ſpoponderat, non præſtitiſſe dicitur, meritoq́; pro uicto habendus, nec tentanda amplius erit fortuna. Quãtò ergo ſerius in campum prouocator deſcendet, tantò eius conditio deterior erit. Quòd ſi prouocatus ipſe ſerò uenerit, & ideò prouocator propter ſuperuenientem noctem duellum non perfecerit, putarem tantum temporis illi reſtituendum quantum ex facto rei ſubtractũ fuit. Nec enim quia ſerò reus uenerit, ideò contumax exiſtimandus, cùm iure cautum ſit eum qui tardius uenerit. iudice tamen adhuc è tribunali non digreſſo, aduerſus condemnationem in integrum reſtitui. Idemq́; ſi ante terminum iudex deſcenderit: nec enim factum illius parti damnoſum eſſe debet. Et *ex his decidi illa antiqua controuerſia poteſt, quæ tali ſpecie contigit Carolus Siciliæ* Rex Petrum Aragonenſem *in duellum prouocauerat, conuenerantq́; ut* Burdegalæ *in* Aquitanis *decertarent. Condicta die Carolus in campum deſcendit, & undecima hora cùm ſol nondum occidiſſet, deſperans fortè perduellum aduenturum, unà cum campi iudice receſſit, hoſtemq́; tergiuerſantem contumaciæ incuſauit.* Eo *abſente* Rex Petrus *ſuperuenit, pariq́; ipſe modo in Carolum inuectus eſt, uictoremq́; ſe eſſe aſſeruit.* Dubitatum *fuit utrius cauſa eſſet iuſtior.* Et *ſi iudice adhuc ſedente aduentaſſet, dubium non erat* Carolum *ipſum contumaciæ damnandum, qui occaſum* Solis *expectare debuit, ut ſi interim ille ueniſſet, paratus pugnam iniret, & dirempto ſucceſſu noctis prælio: aliam ſibi diem reſtitui curaret.* Verùm *cùm iudex receſſiſſet, uix eſt ut culpa* Carolo *imputari poſſit, meritoq́; alia dies utriq; ſtatuenda erat,*

Bal. c. j. de pac. ten.

l. ij. ff. ſi quis cau.

l. diuus. de in inte. reſtitu.

da erat, quia facto iudicis impediti fuerant. Sed in prædicto caſu cum alia conſtituta die Petrus uenire recuſaſſet, ſeſeq́; uictorem proclamaret, fortunamq́; amplius nō periclitaturum, meritò à Martino Romano pontifice damnatus, regnoq́; de quo ambigebatur priuatus fuit.

Quando ſtadium ingreſsi, quid agendum, & de fortuitis caſibus. XLII.

VBI IN *campum perduelles uenerint, ſeq́;* μακρὰ βιβῶντες *(quod Homerus inquit) ſaltu intra ſtadij limen dederint, hoc animaduertere debent ne alter alterū conuitijs inceſſere incipiat, ne omiſſa priore querela, ſuper hac ſe decertare uelle actor aſſeueret : quod quanuis inuito hoſte facere non liceat, oneratur tamen aliquo modo fama detrectantis, quod à nobis ſuprà diffuſius relatum eſt. Illud quoq́; periti pugnatores cauere debent, ne ab ea ſe parte conſtituant, qua uento, aut ſoli obnoxij ſint : nam ſol protinus oculos hebetat, & uiſum eripit, ut hallucinātibus luminibus non proſpiciat miles quà mucronis aciem dirigat. Ventus uerò aduerſus uires minuit, animam ſtrangulat, hoſtium contra ſe miſſa tela adiuuat, ſua retinet, puluerem ob oculos ſpargit. Vnde in militari diſciplina hæc maximè prouidenda, hi quibus curæ fuit talia literis mandare, præceperunt.*

Si inter pugnandum alteri arma deciderint, non tenetur hoſtis eum expectare, donec ea reſumat: imò reſumentem ſi ferire poteſt, id facere ei conceſſum eſt. Idem in eo qui eques certat. Nam ſi deſultare de equo uelit, poteſt, dum ſciat idem aduerſario quoq́; licere: & ſi deſcendendo

uulneratus

uulneratus fuerit, ſibi imputandum. Ipſum uerò equum ferire (niſi aliud conuenerit) licet: & ipſe enim potiſsimùm hoſtis inſtrumentum eſt. Arma autem è manibus amittere flagitium eſt, niſi ſtatim uirtute bellica recuperentur: quod à M. Catonis filio bello Macedonico, ſummotis um bone hoſtibus cum laude factum T. Liuius eſt auctor.*

Si cui uerò non manibus elapſa, ſed inter bellandum confracta ſint arma, an integra illi alia reſtituenda ſunt? Et ſi quicquam in ea re conuentum eſt, id ſeruari debet. Solent enim equites paciſci ut tot lanceas accipere confringereq́; poſſint: idq́; in umbraticis decurſionibus (haſti ludia uocant) frequentiſsimè accidit. Si nihil conuentum eſt, alia pugnatori porrigere non licet, ſed diuino iudicio tribuendum, qui hunc caſum ſubire eum uoluit. Si tamen intra ſtadium ab eo alia arma delata ſunt, poteſt ad ea contendere, & niſi ab aduerſario uirtute bellica arceatur, accipere. Sed interim uulneratus uel cæſus, legitimè cæſus erit. Huius autem duelli is eſt finis, ut alter uel pereat, uel dedititium ſe fateatur. Ante id factum licet alter uideatur ſuperior, tamen propter bellorum caſus quibus quandoque propiores uictis ſunt uictores, non dicitur alter ſuperatus.

Quatenus in uictos ſæuiẽdum, & ad quam redemptionis mercedem iure compelli poſsint. XLIII.

QVI *dedititium ſe fatebitur, iudicio diuino uictus iniuſtè dimicaſſe cenſendus erit, intentioq́;*

 uictoris

uictoris pro uera habebitur : permiſſum'que eſt uictori eius arma, uexilla,ephippia, equos, armillas ſibi habe= re. Celebre eſt in Annalibus Othonis Vicecomitis cum quodam Saraceno in Aſia certamen, quem ille manu ca= ptum, confoſſumq́; galeæ ornamento priuauit : id'que gentilitijs inſignibus ſuis addidit, hoc eſt uipera uix na= tum,& adhuc manantem ſanguine infantem ore euomens: ab Alexandro nimirum Magno acceptum emblema. Si= quidem in eius ueteribus nomiſmatis idem ſigillum repe= rire eſt, quo Ioue ſe natum Rex ille per ambages oſten= debat. Etenim ſerpentis forma pluribus Græciæ locis Iu piter colebatur : ſuntq́; in Aſia genera ſerpentum, quos ore parere hominem opinione receptum erat. Sic & Rex Siciliæ Carolus cùm Vngariæ Regem ſtrauiſſet, occidiſ= ſet'que, elephantis caput & pectus ab eo acceptum gen= tilitijs ſuis inſignibus adiecit. Hos autem dedititios ſer uorum loco habere nefas eſt : uam & ſi in cuſtodia retineantur, priuati carceris crimen non minus in his ſubitur quàm in cæteris. Extat & communis omnibus pijs uiris obſeruatio, ne Chriſtianum mancipium ha= beant, ſed ſtatim mittant manu. Nec pactio huic con= ſtitutioni contraria alicuius eſt momenti, cùm aduer= ſus prohibitionem legis ſit, boniſque moribus aduerſe= tur, nulluſque membrorum ſuorum ſit dominus. Qua= propter ingentis animi milites primi'que nominis,huiuſ= modi captiuos liberaliter habent, & etiam muneribus donatos, uirtutis opinione & fama contenti ab ſe di= mittunt. Quo nomine celeberrimus apud hiſtoricos eſt Philippus Vicecomes Dux Mediolani, qui Alphonſum Neapolis Regem duoſq́; eius fratres cum omni Hiſpana

nobilitate

nobilitate maritimo prælio apud Caietam captos, non ut hoſtes, ſed ceu hoſpites,& amicos penes ſe habuit, memorabili que omni æuo exemplo honoratos,& muneribus ditatos in regnum dimiſit. Quo facto magnam liberalitatis,& clementiæ famam apud poſteros adeptus eſt:fuitq; eorum amicitia ipſi deinde magno uſui, & lapſis rebus ſuis, ſæuienteq; fortuna unicum Philippus Alphonſum amicũ habuit,qui ſibi ſuppetias impigrè ferret. Alterum eſt eorum militum genus, quos potius patresfamiliâs frugi appellaueris,quàm magnanimos uiros. Hi ab ſe captiuum dimittere nolunt,niſi redemptionis pretio quod Græci λύτρον appellant,percœpto. Id hoc colore recipiunt, quaſi impenſas, & perpeſſa certaminis cauſa damna ſibi reſarciri uelint. Et ſicut in iudiciarijs ſtrophis,omne quod actoris intereſt, reſtituere uictus compellitur:ita & ipſi laudem uictoriæ ſuæ ad æſtimationem redigunt, pecuniamq; pro fama paciſcuntur. Non ita apud Ennium Epirotarum Pyrrhus Rex,cuius de captiuis reddendis illa eſt præclara ſententia:

Nec mi aurum poſco,nec mi pretium dederîtis,
Non cauponantes bellum,ſed belligerantes
Ferro non auro uitam cernamus uterque.
Vos'ne uelit an me regnare hera,quid ue ferat ſors
Virtute experiantur,& hoc ſimul accipe dictum:
Quorum uirtuti belli fortuna pepercit,
Eorundem liberati me parcere certum eſt,
Dono ducite,doq; uolentibus cum magnis dijs.

Laudata tantopere à M. Tullio Cicerone carmina, ut quæ regalem, & Aeacidarum genere dignam ſententiam contineat. Quamuis antiquiſſimus Græcorum non

idem obſeruatum auctor ſit Homerus,*cùm* Chryſem *ſacerdotem inducit* ἀπερέισια ἄποινα *ad* Agamemnonem *deferre ut filiam liberet. Sed & apud eum* Priamus *ut exanime* Hectoris *corpus luat.*

Biſſenos molleſq; peplos, totidemq; tapetas,
Et tenues totidem contextu ſimplice chlænas,
Biſſenas tunicas, biſſenaq; pallia, & auri
Magna decem ſtatuit ſecū deferre talenta.

& que ſequuntur. Tertium *famoſiſsimumq; eorum genus eſt, qui cum hoc contenti non ſint, captiuum caſtigationibus illiberalibus malè habent, ut quantam maximam pecuniam conflare poßit exigant, patrimonio facultatibusq; eius inhiant, plerunque & alijs hominem certo pretio uendunt, qui ipſi maiora deinde extorquent.* Q*uæ omnia aduerſus leges & plebiſcita fieri dubium non eſt: ſiquidem debet captiuus, qui iure noſtro liber eſt, pro conditionis ſuæ modo indulgenter & munificè haberi, & ad magiſtros militum pertinet eorum ſæuitiam, & duritiem coërcere, qui contra ius gentium captum hominem indignis muneribus affligunt.* Nam *& de hominibus negotia exercere, eoſq; uenales habere, non militis, ſed mangonis eſt.* Q*ui uerò huiuſmodi emit, ſi auaritiæ cauſa id faciat, non minus quàm plagiarius eſt puniendus, arbitrarerq; legis* Fabiæ *pœnam utiliter in hos exercendam.* Nā *ſi iure noſtro cautum eſt, eum cui fideicommiſſaria libertas relicta eſt alienari non poſſe, ne duriori ſubijciatur ſeruituti: quantò magis idem in hiſce captiuis eſt fatendum, qui nec libertatem amittunt, nec ulli ſeruitutis ſpeciei alligare ſe potuerunt?*

Salyce. l. apud. C. de capt.

l.j. C. de epiſ.aud.

l. inuitus. C. de fid. lib.

l. generaliter. co. tit.

Quibus

Quibus caſibus non obſeruanda promiſsio. XLIIII.

SED *finge,ſub fide uel etiam obſidibus datis dimiſſum captiuum,qui uictoris arbitratu reuerſurum ſe ſpoponderat accerſiri,an indiſtinctè reuerti teneatur?* Et con*ſtat eum qui obſides habere uoluit non ideò minus fidem promiſſoris ſequi,cùm pro maiore cautione præſtari ſoleant.* Et *erunt fortè qui M. Attilij Reguli exemplo adducti reuerti eum debere aſſeuerent.* Et *proculdubio in uniuerſum ita obſeruandum nemo dubitat,non tamen id perpetuum eſt:ſed aliquos caſus reperire eſt, quibus à promiſsione recedere licet.* l. j. C. de pigno.

Primus *eſt,cùm quis iniuſtè captus eſt ab his,quibuſcum ius belli non eſt:huiuſmodi enim hominem,qui contra ius & fas belligerat,non ſecus ac piratam & communem omnium peſtem decipere permiſſum eſt.* Quapropter *ſi quis ab his militibus capiatur qui non publicis ſtipendijs,ſed latrocinijs & furtis & pauperum ſanguine alantur,quales olim erant militares* Agarenorum *turmæ,iuſtè illi ſpreto iureiurando non redire permiſſum eſt : non enim hi milites ſunt,ſed latrunculi .* Idq; *ex iureconſultis,&* Paris *puteus probat.* Quam *ſententiam &.* III. *de officijs libro* M. Tullius *eleganter defendit .* Nec *ad rem facit quòd ſtipendia ſibi à præfectis non præſtari allegent,cùm infructuoſam potius militiam deſerere debeant quàm rapto uiuere.* Milites*(ut in* Euangelio *dicitur)neminem concutiatis,ſed contenti eſtote ſtipendijs ueſtris .* Bal. c. in literi.. de re ſti. ſpo. *Secundus caſus eſt , quum captiuus malè a uictore habitus eſt , illeq; non ſimplici redemptionis pre-*

que accipi ſalua republica poſſunt. Nam & in quæſtione facti cũ Andegauenſis Dux Burg. iuratus promiſiſſet, quoties ab eo requiſitus foret, ſe bona fide in cuſtodiã reuerſurum, factuſq; deinde Siculorũ Rex eſſet, cenſuit Eugenius Pont. quiq; illi in Florẽtino conci. aderant, cogi Andegauenſem non poſſe ut fidem ſeruaret, cùm id aduerſus totius Siculorũ regni publicam utilitatem fieret. Quare ſatis eſſe, ſi id Burgũdo numeraretur, quod ſua intereſſet, litiſq; ſimpliciter æſtimationem perſoluendã. Nec hac in re M. Attilij exemplum quicquam obeſt, qui & ipſe patriæ utilitatem etiam propriæ uitæ præpoſuit. Quartus caſus eſt, cùm is cui promißio facta eſt congregatione Chriſtiana eiectus à Pontificibus que abominatus eſt. Idem ſi exul aut quod uulgò dicunt bannitus ſit. Huiuſmodi enim hominibus nec fides ſeruanda, nec aliquod præſtandum auxilium: atrocitas enim delicti omni eum beneficio exuit, publicæq; intereſt huiuſmodi uiros offendi: & bonus dolor exiſtimatur, his pacta non ſeruare. Sunt & alij caſus, ut cùm ex noua cauſa quis impeditur, uel iuſtam timoris excuſationem habet, & ſi qua ſimilia, quæ à doctißimis iureconſultorum locis ſuis tradita hìc congerere conſilij mei non eſt.

ca. domino guerrã. hic ſi. ley. Corne. l. j. C. ubi ſenat. l. opprimendarũ. C. quãdo lic. ſi. iud. l. j. §. non tãtum. de dolo. Glo. cle. paſtoralis

Victor domum qua pompa deducatur, & Diogenis philoſophi hac in re elegans admonitio. XLV.

Q*VI* HOSTEM *ſuum in ſtadio ſuperauerit, is ſolet domum cum tibicinibus, & uario cantu, omniq; gaudij genere deduci adeoq; apud*

Græcos is honor magni exiſtimatus eſt,ut pleroſq; conſtet huiuſmodi nuntio de filiorum uictoria habito præ lætitia fato functos eſſe. Non ita Diogenes Cynicus,*qui cùm* Cicermum,*è uictoria* Pancratij *redeuntem, corona caput ornatum,palmam manu gerentem,ſequente gratulantium maxima multitudine conſpexiſſet. Quæ nam te cauſa,inquit,ſupra cæteros effert? Cùm reſpondiſſet ſe omnes in colluctatione ſuperaſſe,* Age, *inquit* Diogenes, *fortiores'ne,an pares,an imbecilliores uiciſti? non enim te fortiores ſunt,quos ſuperaſti:nec pares,cùm tu maior illis inuentus ſis.*Sequitur *ergo, ut qui ſuccubuerint inferiores ſint.*Atqui *& ipſe eos,qui me debiliores ſunt faciliimè uincam,nullum enim hoc operæpretium eſt. Mitte igitur inhonoratum hoc certaminis genus, quo uires tuas experiris,quæ uel modica ægritudine,uel leui caſu, uel ſaltem ſenectute quamprimùm comminuentur: & aduerſus animi uitia pro uirtute contende, atque libidini, gulæ,luxuriæ,ambitioni,ſuperbiæ, caſtitatem, parſimoniam,exilium,tolerantiam, humanarum rerum contemptum oppone,in hiſq; fortitudinem animi, & induſtriã tuam exerceto.*Sic *enim beatus eris,& miſeram hanc uitam nihili facies. Quibus auditis Cicermus palmam & coronam abiecit,fautoresq; & comites miſſos fecit,atq; philoſophiam ſequutus eſt.*

Diogenis exemplũ.

LIBRI DE SINGVLARI CERTAMINE. FINIS.

CONSILIVM
IN MATERIA DVELLI
exceptum ex libro Quinto Reſponſorum
ALCIATI.

*

Quæ ratio ſit ut qui mentiri dictus eſt, non poſsit honorem ſuum niſi armis tueri.

Quo modo dignoſci poſsit quis prouocator, quis item prouocatus ſit.

Dei Opt. Max. nomine imploratO.

CVM contentio, atque diſcordia inter illuſtres ſtrenuosque militum præfectos Caninium & Fulgoſium orta ſit, imitabor legem Solonis, cuius Au. Gellius libro undecimo cap. XII. meminit, & alteri parti adhærebo, quam iuſtiorem cauſam habere exiſtimem. Is eſt Illuſtriſſimus princeps Caninius, qui ad ſingulare certamẽ per chartulam prouocatus fuit, & qui iudicio meo, non prouocatoris, ſed rei atque defenſoris partes ſuſtinet.

In primis itaque ſciendum eſt Monomachiam omnem ſeu ſingulare certamen omni iure uetitam prohibitamq; eſſe, idque non ſolùm lege Ciuili, [a] *ſed etiã Pontificia,* [b] *itemq; exemplo ſanctorum uirorum ex quibus Dirimachus auctor fuit legis de gladiatoribus tollendis, ab Imperatore Arcadio & Honorio latæ, ut eſt apud Otthonem Friſigenſem lib. hiſtoriæ ſuæ IIII. cap. XIX. Extat quoque apud Caſſiodorum Theodorici Gotthorum Italiæq; regis ad Romanos epiſtola, quâ maximè hunc abuſum deteſtatur: & ut omittamus periculum uitæ ad quod non ſolent ſtrenui uiri adeò reſpicere, qui ut in carmine eſt Virgiliano, cupiunt lethum pro laude paciſci, debent ſaltem animæ ſuæ rationem ducere, & iram Dei timere, nec ſe ei caſui ſubijcere, quo morientes ſacramentis ec=*

a l. j. C. de glad. li. z. ubi oẽs,
b ij. q. V. monomachiã. c. I. de purg. uulg.

tis eccleſiæ priuentur, & tumulũ cum canibus cõmunem habeant.[a] Non potuit tamẽ id tam efficaciter à legũ latoribus prohiberi, quin inoleuerit conſuetudo ut quibuſdam caſibus ſaltẽ de facto duellum id exerceatur: etenim de iure dubitandum non eſt conſuetudinem non ualere.[b] Cùm ergo de facto id exerceri ſoleat, perinde de huiuſmodi corruptela diſputabimus atque ſi ualeret, qui ea quæ facto fiunt quandoque ad cauſam iuris trahuntur,[c] quod plurimis exemplis oſtendere poſſem, ſi arbitrarer expedire.[d] Illud non omiſerim etiam ſi aliàs ualeret conſuetudo, tamen in caſu noſtro ſubeſſe ſpecialem quoque rationem prohibitionis. Cum enim uterque, Tribunus militũ ſit, atque FRANCORVM Regis ſtipendijs in bello eſſent, uidetur aduerſus militarem diſciplinam eum agere, qui iniuſſu imperatoris ſui commilitonem ad ſingulare certamen prouocat: & ideo tanquam pacis turbator uel capite puniendus eſt,[e] uel ſaltem & lege nouiſſima Federici, qui capitaneus ſit, xx. auri libris puniendus.[f] Adeo autem exoſum id crimen habuerunt ueteres, ut nec quidem cum hoſte congredi militi ſuo ſingulari certamine permiſerint, niſi conſulto prius duce atque exercitus imperatore. Et ideo apud T. Liuium libro. III. & libro. XXIII. nec T. Manlius Torquatus, nec CL. Aſellius aduerſus hoſtem ad monomachiam prius progreſſi ſunt, quam Dictatorem aut Conſulem percunctati eſſent, liceret'ne extra ordinem in prouocantem hoſtem pugnare. Audiuiq; ego quandoque regios proceres hoc Italis militibus imputantes, quòd ſeditioſi inter ſe & ad iurgia proni, ſuis monomachiæ chartulis militarem diſciplinam peruerterent. Connumerantur autem à doctoribus

a §. ſed ſi nō. de conſecr. diſt. 2

b c. 2. de cler. pug. in duel.

c l. mulier §. 1. de condi. inſtit. l. qui habebat. de manum. teſt.

d Alex. cōſil. 107. colum. 6.

e l. 6. §. 6. de re mil.

f c. 1. de pac. ten. in feud.

ctoribus pleriq; caſus quibus cõſuetudine admittitur duel lum: generaliterq; , ait Baldus, *ex maxima cauſa permittendum eſſe,* [g] *inualuitq; conſuetudo ut pro conſeruatione honoris ſui cõcedatur hæc prouocatio,*[h] *tanquàm maxima ſit hæc cauſa quæ ad honorem dignitatemq; pertinet:*[i] *etenim honor ipſe utilitati quoque præponendus uidetur.*[l] *Et licet alia ſit in* Gallia *conſuetudo, alia in alijs partibus, tamen in* Italia *id obſeruatur, ut ſi tu mihi aliquod crimen obijcias, egoque reſponderim te mentiri, poßis offerre te armis in ſtadio id quod obieciſti probaturum, admitturq; tunc duellum, tanquam probationis cuiuſdam ſpecies,*[m] *ut ſicut in cauſis criminalibus quando adſunt indicia, deuenitur ad torturam, ita & in iſtis cauſis militaribus deueniatur ad duellum, tanquàm ad innocentiæ & ueritatis experimentum.* Et ideo *in re clara nõ ſolet eſſe monomachiæ locus,*[n] *quod* Baldus *non ſemel tradidit, & ab alijs relatum extat, & nouißimè* Decius *reſpondit.*[o] Intelligo *autem claram, quæ aliter quàm duello poſsit facilè probari.* Et ideo *Principes qui ſecuritatem territorij concedunt,*[p] *non debent eam concedere ſi uideant facilè rem poſſe iure legitimo probari: quia hæc probatio per duellum eſt irrationabilis & extraordinaria, in ſubſidium duntaxat admittenda.*[q] *Putarim tamen hac in re ipſius prouocatoris iuramento ſtandum eſſe, ſi affirmauerit aliter ſe quod intendit probare non poſſe,*[r] *ne aliàs ſemper pateat uia prouocato qua ſaluo honore ſuo cõgreſſum euitet: quanuis hac in re diſſentire uideatur* Decius. *Sed quænam eſt conſuetudinis ratio, ut qui aduerſarium mentiri dixerit, nihil ultrà quærat, ſed exoneratus ſit, honoremq; ſuum*

ſaluum

g Bald. l. ex hoc iure. q. 8. de iuſt. & iur.
h Bal. d. c. 1. de pact. ten. col. 6.
i 12. q. 1. nolo. l. iſti quidem. quod met. cau.
l l. Iul. ſi quis om. cau.
m hoſt. in ſum. de cleri. pug.
n Bal. d. c. 1. co. 7. l. 1. C. de dedi. lib. toll. 1. cum filius de leg. 2. conſ. 345. in. 4.
o Dec. 487. 686.
p Bal. d. l. cũ filius. § fi. Bar. cõſi. 62. col. penul. lib. 1. Calca. cõſi. 2. colum. 12.
q c. pe. de teſt. c. quotiens de purg. can.

ſaluum habeat, onuſque aduerſario incumbat ad arma eum prouocandi? Atqui uideretur ſatis eſſe ſi prouocator replicaret, imò mentiris, [a] *cùm omnis iniuria quæ uerbis fit, uerbis quoque dilui & purgari poſſe debeat:* [b] Et *ſciendum eſt legislatorem ſemper pro innocentia præſumere,* [c] *nec quenquam credi deliquiſſe, niſi quatenus aliqua ratione appareat.* [d] *Qui ergo mihi crimen aliquod obijcit, ſi uerum eſt, nullam dicitur facere iniuriam:* [e] *ſi falſum, facit iniuriam mihi & ipſe delinquit, quia calumniator efficitur.* [f] *Si ergo ipſi me accuſanti reſpondero, tu mentiris, me exonero, & crimen in auctorem reflecto, quia calumniari eum affirmo.* [g] Licet autem unicuique *iniuſtè accuſato accuſatori dicere,* Tu *mentiris,* [h] *quia non animo iniuriam illi faciendi, ſed me defendendi id dici credendum eſt:* [i] *& etiam ſi iniuria aliqua inde oriatur,* [l] *cum ea compenſanda eſt, quam tu mihi crimen obijciendo feceras, ut uerba cum uerbis mutua uice talionem recipiant.* [m] *Quod ſi tua replicatio admitteretur qua diceres, imò tu mentiris &c. res ad infinitum uerborum inanium modum deueniret,* [n] *exitumq́; non haberet, quod maximè ſtrenuo militi eſt indecorum, ut lingua promptior quàm armis uideatur. Satis ergo eſt ut ſemel duntaxat permiſſa ſit uerbalis congreſſio, ulterius uerò non permittatur.* [o] Nam *& uidemus quòd quiſque iuris iniqui in alium ſtatuerit, eodem iure & ipſum uti neceſſe habere, nec ultra id extendi poſſe, neque talioni aliam talionem obijci.* [p] *Quo argumento &* Barto. *& cæteri tradidere reconuentionem reconuentionis nullam eſſe, nec à iudice admitti.* [q] Ad *rem propius facit quod uulgò receptum eſt, aduerſus doli excœptionem nullam eſſe doli replicationem*

a l.qui cũ maior.§.libertus. de bo. lib. l.ſi quis. §.utrũ.ad ſy.
b L. nihil tã. de reg. iur.
c c.eſtote. de reg. iu.
d l.merito pro ſoc.
e l.lex corne.in fi.de iniur.
f L. j. ad turpil.
g d.l.j.l.j. de ijs qui not.
h l.quę omnia. de procu. ubi docto.
i Ab.c.cũ te.de re iudi. col. Vj
l Doc.l.ſi quis extraneus.de acqui. here.
m l. uiro atque uxore ſol.ma.
n l.in hoc iudicio. §. ſi cõueniat cõi diuid. II.
o l.bones. §.hoc ſermone. de uer. ſig.

replicationem. [p] *Qui enim reſpondit mentiris, dolum prouocantis excipiendo arguit, càlumniam'que allegat.*
At ſi replicaretur, & tu mentiris, de dolo diceretur re III.
plicare, quod non ſolet cuiquam concedi. [q] Debet e*nim prouocator magis de probatione intentionis ſuæ ſolicitus eſſe, quàm de noua contumelia.* Nam & *ſi hoc admitteretur, non'ne battologiam quandam & ſuperfluitatem lex induceret?* [r] *Quid enim amplius haberet replicatio quàm quod ſemel in intentione deductum eſt?*
Etenim *ſi uera eſt intentio, neceſſarium eſt mentiri re=* IIII.
um, qui idipſum actori imputauit. Ne *ergo ſæpius reuoluatur eodem oratio, & piſtilli more circunferatur,* [ſ] *non amplius uerbis utendum eſt, exiſtimatum eſt, ſed ad probationis modum deueniendum, qui per ſingulare certamen fit.* H*æcq́; uidetur conſuetudinis huius eſſe ratio.* [s]
Habet *ergo prima chartula, quâ quis mihi crimen obijcit iudiciarij libelli uim:* [t] [u] *at reſponſio mea quâ eum mentiri affirmauit pro exceptione eſt, ſic'que lis quodammodo eſt conteſtata.* [x] V*nde conſequens eſt, ut ad*
probationes deueniat, [y] *quæ certaminis euentu indu=* V.
cuntur. Conſtat enim argumentari de iudicijs ad duellum ſolitos eſſe ueteres, quod Ioannes Lignanus *alijq́; qui huius argumenti libros ſcripſere, ubique faciunt, &* Bartolus *probauit.* [z] *Erunt tamen forte qui craßiore minerua hæc interpretentur, & aliam rationem pro ingenij captu excogitent, nempe quia hæc uerba,* Tu *mentiris, iniuriam atrocem inferunt, etiam ſi dictum ſit, ſaluo honore:* [a] *quæ nullis uerbis dilui, purgari'que poßit, ſed ſolo facto, id eſt, armorum uiolentia.* Ne *ergo grauatus is, cui id obprobratum eſt,*

remaneat

p l. finali. quod quiſque iu. ubi docto.

q l. iuſiurandum & ad. §. prætor. de iureiur.

r l. apud. § Marcellus de doli. except.

ſ l. tranſactione finita. C. de tranſact. ubi dixi.

s l. ſi quando. de lega. j.

t l. Claudius. qui potio in pig.

n l. j. C. de lit. côteſt.

x l. turpia in prin. de lega. j. ubi Doct.

y c. quoniã in princi. ut li. cô teſt.

z Bar. l. j. co. 2. C. de lit. côteſt.

a l. item apud. §. ut prętor. uerſi. ideo puto de iniu.

remaneat, neceſſarium habet ad arma per duellum prouocare: ſicq; uulgares aliqui exiſtimant. Quæ ratio proculdubio uera non eſt. Falſum enim eſt, adeò atrocem eſſe talem iniuriam, ut nullis contrarijs uerbis retundi poſſit. Atqui longè grauius eſt opprobrium cùm quis accuſatur proditionis, parricidij, ſacrilegij, ſicarij crimine,[a] *cùm mentientis flagitium ſui natura ad priuata iudicia pertineat, quæ ſemper publicis delictis ſunt ſæuiora.*[b] *At qui inter crimina militaria, rarum eſt ut iſtud mendacij connumeretur,*[c] *cùm pleraque alia uti grauiora à legumlatoribus annotata ſint,*[d] *imò & quandoque nec in ſpeciem quidem delicti mendacium cedit: ut cùm quis citra dolum & fraudem mentitur,*[e] *uel cùm quis ex officio id facit dum ſuum aut alterius ſanguinem redimit.*[f] *Vnde & ſcimus pleroſque caſus eſſe, quibus omni humano diuinoque iure ius faſque eſt mentiri.*[g] *Sed etſi concedamus grauiſsimum eſſe id mendacij probrum, cur eiuſdem probri retaliatione non diluitur, mentiris, imò tu longè fœdius mentiris? debet enim omne uerbale crimen contrarijs retundi poſſe, quod libro ſexto de duello tradit Paris.*[h] *Neceſſariò igitur ad ſuperiores rationes eſt recurrendum, alioquin ſemper in manu accuſati eſſet iudicium hoc duelli ſubterfugere. Finge, obiecisti mihi ſcelus aliquod. Ego reſpondi humaniter, & nolui dicere te mentiri: ſed ſimpliciter reſpondi, minus uera eſſe quæ obijcias, uel exiſtimatione tua te falli, uel me haudquaquã tibi conſentire. tu replicas, Quin ergo armis experimur? uideretur nõ poſſe te id facere, quia à me iniuria nõ es prouocatus: ſicque his uerborum delinimentis euitarem pugnam. quod credendum non eſt. Neque enim orationis*

a l. 1. de pub. iud.
b l. 2. l. fi. C. de criſtel.
c Bar. l. aſſumptio ad muni.
d l. 3. l. omne. de re mili.
e l. fundũ §. fi. de eui.
f l. 1. de long. corũ l. 4. de teſtib.
g l. fi. ff. quod fal. tut. l. fi. ff. de interr. act.
h rubr. an facta hiuc inde propulſatione

tionis ciuilitas, & modeſtia uim denũtiationis impedit,[i] *aut actoris probationes anguſtare poteſt.*[l] *Imò laudandi utrique ſunt, qui urbanitate hac utuntur, ut contumelijs parcant, alteriq; niſi ultrà obijciant, quàm neceſſarium ei rei agendæ ſit, quam intendunt. Sed hæc quod ad huius articuli dilucidationem attinet, ſatis ſint. Nunc ad quæſtionis thema deueniendum eſt.*

i l. ſi quis mihi. §. ſi pater. de acqui. her.
l l. curet. ff. de teſti.

Verba chartulæ, ſeu denuntiationis.

FVLGOSIVS CANINIO.

Quoties quid dixiſti, ſcripſiſti, aut dici, ſcribi, feciſti, quod aduerſus honorem meum ſit, toties mentitus es: & ſi negas, rurſus mentiris, nec ultrà tecum conuitijs agam, reſeruãs ſi per te nõ ſteterit, ut armata manu te alloquar.

CANINIVS FVLGOSIO.

Duo ſunt chartulæ tuæ capita. Ad primum, nihil arbitror neceſſe eſſe reſpondere. Ad ſecundum quo te offers mecum armata manu collocuturum, reſpondeo me id acceptare, contentumq; eſſe, ut intra congruũ tempus omnes cognoſcant per me non ſtare, & an animus tuus uerbis, oblationiq; tuæ conſentaneus ſit.

Quæritur in propoſito themate uter prouocatus ſit? & prima fronte uideretur non Fulgoſium, ſed Caninium eſſe. Cum enim ei bis Fulgoſius mentientis culpam improbrarit.

probrarit, niſi ipſe eam armis diluat, uidetur remanere oneratus. Ad eum ergo pertinet hanc notam diluere.

II. Igitur ipſe prouocator cenſendus eſt. Nam & Fulgoſius ex parte ſua id fecit, quod uoluit, quia contumeliam Caninio dixit: nec ipſe quicquam curare habet, quòd ultrà procedatur. Non ergo actoris partes ſuſtinere dicetur, ſicut & in iudicijs uidemus, in quibus actor eſt, qui dici, dari, adiudicari quid petit: [a] qui uerò nihil nouari uelit, reus dicitur. Vnde reus in cuius poſſeſsionem propter contumaciam itum eſt, ſi reuocari decretum & illatum onus petit, actoris perſonam ſuſtinet. [b] Idemq́; cùm quis reuocari executionem uel aliud ſibi illatum grauamen poſtulat, quanuis aliàs reus eſſet, efficitur tamen actor, [c] ſicut & qui inſtrumentum reſcindi petit, ſi non poſsideat, actor dicitur [d], cùm aduerſarius nihil nouari uelit, ſed delectetur rem in eo ſtatu remanere, in quo eſt. Quod & ex Federici conſtitutione certius probatur, in qua, is, qui homicidij cauſa damnatus eſt, ſi ob defenſionem ſui ſe feciſſe affirmet, monomachiamq́; offerat, prouocator dicitur [e], quia ipſe eſt, qui præſenti ſtatu contentus non eſt: cùm aduerſarius nihil ultrà quærat, ſed inter damnatos eum relinquat. Idem ergo & in hoc caſu uideretur dicendũ.

III. Illa quoque ratio non parum mouet. Nam ſi Caninius ipſe ad Fulgoſium ſcripſiſſet quicquam, quod aduerſus honorem illius eſſet, & Fulgoſius reſpondiſſet eum mentiri, proculdubio prouocator Caninius eſſet. Idem ergo dicendum eſt, ſi non ad Fulgoſium, ſed ad alios, ut in chartula eſt, ſcripſerit. Non enim melior eſſe debet mea conditio cùm abſenti tibi honores quicquam detraho, quàm

a Inſtitu. de act. in princi

b l. ſi finita. §. Iuli. de dã. inf. ubi doc. & §. elegãter ubi Alex.

c l. ſi prius. de ope. no. nun. l. ſi pater. C qui bo. ce. ubi Saly.

d Doct. c. cum inter. de excep. l. de die. §. tutor. ubi Pau. qui ſatiſd. cog.

e c. j. §. ſi quis hominé. de pac. ꝫc. Iſer.

quàm cùm ſcienti, & præſenti. Atqui *aliquantò maius eſt crimen,& delictum in abſentes,& inſcios inuehi, quàm præſenti, & ſcienti obijcere.* [f] Vnde *apud* Lucia*num diffinitur calumnia eſſe criminatio,quæ ignorante reo calumniari credita ſit.* Et in Epigrammate Græco, *quô calumnia,& adulatio comparantur,hoc diſticho:* [f] arg. c.j. de cau.poſſeſ.

Si clàm probra feras,bene dicis:ſi bene coràm
Dicis,tunc de me triſtia uerba refers.

Cum ergo plus peccet, & maiore ſit odio dignus, qui aduerſus ignorantes inuehatur, quàm qui ſcientem, & tueri ſe ualentem offendat, non debet eſſe melioris conditionis. Suadetur hæc ſententia etiam ex reſponſione. IIII.

Cùm enim ad primum caput, quod duarum mentitiorum eſt, non reſponderit Caninius, *uidetur eas approbaſſe,* [g] *ut tanquam legitimæ mentiones effectũ in pugna habeãt. Effectus aũt eſt talis,ut qui eas dixerit, prouocati dũtaxat partes ſuſtineat,et quãuis aliâs legitimæ nõ eſſent, tamẽ taciturnitate aduerſarij uim habere incipiunt. Sicut dicimus de libello inepto,aut generali. qui,ſi pars nõ oppõat,incipit aptus fieri,et pro legitimo habetur* [h]. [g] l.ſi filiuſ famili. ad maced. [h] l. fin.de an. excep. [i] glo.l.l de labeo. famil.hercl.

Nec *obſtat, quod in fine ſcriptum eſt, reſeruans ut te armata manu, ſi per te non ſteterit,alloquar: quia hæc clauſula nihil inuouat, ſed ſecundum præcedentes terminos intelligitur.* Hæc *enim eſt natura dictionis reſeruans, ſicut & cùm dicimus ſaluo, & reſeruato &c.* [i] Et *alloquitur manu armata etiam, qui tanquàm prouocatus congreditur:* [l] *& per Caniniũ ſtare dicitur, ſi ipſe mentitiones illas non ulciſcatur,& prouocatoris partes ſuſtineat.* [m] Nec *poteſt uideri* Fulgoſius *ad iudicium armorum primus prouocaſſe, ideoq; actor* V. [l] l.ut uim de iuſti. & iure. [m] l.quod te. ſi cert. peta.

 cenſeri,

a Bal. l. nõ cogẽdũ. §. procurator. qui ſatiſdã. cog. Paris in trac. quis ſit prouo. b l. iuriſgẽtiũ. §. prætor. de pa. c d. § prætor. dixi in rubr. ff. de pac. d l. pretor edixit. ff. de iniuri. Dec. cõſi. 487. e l. quotiens. qui ſatiſd. cog. l. uxorẽ. §. in teſtamẽto. de leg. iij. f l. ſicuti. ff. qui mo. uſusf. amí. g l. j. C. de pact. h l. j. ad turpil. i l. qui accuſare. C. de eden.

cenſeri, [a] *qui uerbo reſeruãdi uſus eſt, quod ius, ſi quod eſt, ſeruat, nihil autem noui inducit.* [b] *At ius* Fulgoſij *erat, ut tanquàm reus, & qui aduerſarium ſuum bis mentiri dixerat, certaret.* Nec poteſt *uideri ſuperfluò loquutus, qui reſeruauerit ſibi facultatem cum armis alloquẽdi, cùm declarauerit aduerſario ſeparatum quacunq; ratione defendere, quod dixerat, non ſolùm quod in carmine* Ennij *eſt, iure manu conſertum, ſed mage ferro.* Nec *tanta eſt cauſa fugiendæ huius ſuperfluitatis, ut ideo à natura reſeruationis recedamus, quæ ut dixi eſt, ut nihil noui inducat, ſed quod inductum eſt conſeruet.* [c]

VI.

Minus etiam obſtat *ſi diceretur chartulam* Fulgoſij *conditionalem eſſe, ideoq; non arctare aduerſarium ad pugnam,* [d] *tanquàm illa uerba quoties dixiſti &c. ad conditionem pertineant.* [e] Reſpondeo, *ſatis ex mente ſcribentis apparet nullam conditionem ſubeſſe, ſed ad numerum duntaxat reſpicere, quæ propria eſt illius dictionis ſignificatio,* [f] *à qua non facile recedendum eſt, præſertim cum ſubiectum ſit, quòd ſi negas, rurſus mentiris.* Quibus *uerbis oſtenditur* Fulgoſium *pro certo poſuiſſe, quod* Caninius *eius honori obtrectarit: & quod pro certo ponitur. ad conditionem pertinere non poteſt.* [g] *Senſit id & ipſe* Caninius, *qui nihil huic capiti reſpondit, conditionemq; non aduenisſe minime allegauit.*

Cæterum re diligentius perpenſa, contraria ſententia proculdubio uerior eſt, ut potiùs Caninius *prouocati perſonam ſuſtineat,* Fulgoſius *uerò prouocantis.* Etenim *is prouocator eſt, qui alteri crimen obijcit,* [h] *ad eumq; eius probandi onus pertinet.* [i] Quòd *ſi facere non poteſt, calumniator fuiſſe detegitur, conuictusq; ipſe doli cenſetur.*

cenſetur. Nec refert quibus uerborum captionibns conce pta ſit denuntiationis formula: ea enim ſubſtantiam rei non mutat, niſi quatenus partes ambæ mutuum conſenſum præſtauerint. Sicut & uidemus in iudiciarijs ſtrophis, atque ambagibus non perpendi, quibus uerborum technis partes utantur, ſed rerum ipſarum uim, libelliq́; concluſionem attendi,[l] aliâs cautela uerborum rebus ipſis præualeret,[m] potiorq́; ſimplici, & ſano ſenſu eſſet ſophiſtica expoſitio, imò aduerſus publicam utilitatem induceretur, ut in cuiuslibet manu eſſet etiam abſque cauſa quemlibet prouocare, & nihilominus cogere eum ad actoris partes ſuſtinendas, & præoccupatis mentitionibus electionem armorum prouocato auferre. Quod quid aliud eſſet quàm incentiuum delinquendi, anſamq́; ad res prohibitas ſecuriùs perpetrandas inuenire?[n] Atqui publicè intereſt hoſce prouocatores arceri, & ſaltem eo periculo cohiberi, quod uideant plura commoda ad eum, qui prouocatus erit pertinere. Fit autem ſemper interpretatio, ut conſuetudo publicam utilitatem adiuuet, non ut tollat, aut imminuat.[o] Fieret & hoc modo facillimè fraus legi, quæ actori probationis onus iniungit, ſi captato aliquo uerbo id in aduerſarium tam facilè transferri poteſt. Verbi gratia, damnatus homicidij conqueritur, quòd iniuſtè damnatus ſit, cùm ob tutelam ſuam fecerit. negat accuſator, qui iam obtinuit. lex iubet damnatum prouocatoris partes duello ſuſtinere:[p] at ille accuſatori, mentiris, inquiet, qui me negas ob tutelam feciſſe. ſicq́; uno uerbo diſpoſitionem legis euitabit, & de actore ſe reum efficiet: & tamen ſemper ea accipi debet interpretatio, ne fraus legi fiat,[q] & ne cuiquam dolus ſuus

G 3 patroci=

l l. & eo modo. ff. de le. Bar. l. inter ſti. in prin. de uer. obli.

m l. iij. C. de liber. & poſthu.

n l. iuriſgẽtiũ. §. ſi ob maleficiũ. ff. de pact. l. iiij. de pac. dot.

o l. ita uulneratus. ſd leg. aquil.

p d. c. j. de pa. tenẽ.

q l. cũ hi. §. ſed cum lis. de trãſact.

a l. de rebus. de arbitr.

b l.qui prior.de iud.

patrocinetur. [a] *Accedit his,quòd licet aliud ſit eſſe pro-*
uocatorem iniuriæ, aliud prouocatorem certaminis, ut
Paris Puteus atteſtatur,tamen in dubio accipienda eſt illa
interpretatio, ut qui primus chartulam miſit,iniuriamq́;
intulit, [b] *is & certaminis prouocator cenſeatur, ſiquidẽ*
de iniuria ab ipſo dicta apparet, qui mentientis notam ei
inurit:de iniuria uerò,de qua denũtians cõqueritur, quòd
ſcilicet honori ſuo detraxerit,nõ apparet.Melior ergo in
terim debet eẽ eius,cui denũtiatũ eſt,cõditio,ut rei partes
ſuſtineat, [c] *quod uarijs iuris noſtri exẽplis oſtẽdi poſſet.*

c l. fin. C. de tranſa. ubi dixi.l. liberis.§.fina.l·ſeq.l. ordinata. de li. cau.

Non *obſtat ergo in primis quòd* Caninius *remaneat*
oneratus, qui his mentientis opprobrium ſuſtineat.
Reſ*pondeo, cùm iniuria incipiat à* Fulgoſio*, potuit*
Caninius reſpondere, quòd imò ipſe mentiebatur, quod
1. *non fecit, magna ratione. Sed maluit factis reſponde-*
re, quàm uerbis. Etenim *talis reſponſio, quæ fit facto,*
certior, conuenientiorq́; militaribus uiris eſt, accepta-
uitq́; oblatam pugnandi conditionem, remanet autem
oneratus qui non reſpondet. At *ipſe efficaciſsimo re-*
ſponſionis modo uſus eſt, ſingulare certamen potius ac-
ceptando, quod tantò efficacius eſt, quantò facta præua
lent uerbis: [d] *quia, ut inquit* Bald. *uerba quandoque*
falſa ſunt, facta nunquàm. Hinc *interpellatio, quæ re*
ipſa fit efficacior eſt ea, quæ uerbis: [e] *quod & in ob-*
latione, per quam mora dilui poſsit, receptum eſt. [f] Sic
& iniuria quæ facto inferatur,acrior eſt,quàm quæ uer
bo. [g] Nam *& fortibus militibus conuenit re ipſa, non*
lingua eſſe pugnaces: imitariq́; Aiacis Telamonij *exem-*
plum debent, qui in contentione cum Vlyſſe.
Nam nec mihi inquit,dicere promptum eſt,

d l.paulus reſpondit. rẽ ra. ha.

e l.ſi mora.ubi Alexan. ſolu. matri.

f l. qui rome.in principi. de uer. obli,

g l. aut facta.§.qualitate.ſſe pœnis.

Nec

Nec facere eſt iſti: quantumq́; ego Marte feroci
Inq́; acie ualeo, tantum ualet iſte loquendo.

ſic Homerus. III. Iliados *Menelaum qui ſtrenuus erat pugnaxq́;,* οὐ πολύμυθον *id eſt, pauciloquũ uocat. Sic contrà* Virgilius Dranci*, quem ignauum facit, uentoſam linguam, fugacesq́; pedes tribuit.* Meritò *ergo* Caninius *maluit ad caput prouocationis ſolum reſpondere, & illud iniuriarum omittere, ſecutus exemplum* Hectoris *apud* Homerum Iliados *lib.* v. *inquit,*

τὸν δ' οὔτι προσέφη κορυθαίολος Ἕκτωρ, II.
Ἀλλὰ παρήιξεν λελιημένος

Cui nihil omninò reſpondit belliger Hector*, ſed promptus contrà perrexit.* Potuit etiam *non reſpondere* Caninius*, quia exiſtimaret primũ illud caput chartulæ obſcurum eſſe, & ineptum, dum dicit, & ſi negas, rurſus mentiris.* Non *enim explicatur, quid negãdo aduerſarius mentiatur: poſſunt enim illa uerba intelligi, ſi negas dixiſſe, aut ſcripſiſſe.* Poſſunt *etiam habere alium ſenſum, nempe & ſi negas, quòd ſis mentitus ſcribendo.* Poſſunt *& tertio modo intelligi ſi negas ſupraſcriptam concluſionem, quòd ſi ſcripſiſti in præiudicium honoris mei, ſis mentitus, quo caſu propter conditionem nihil poneretur: ſicq́;* Caninius *negando ſe ſcripſiſſe non eſſet oneratus, quia conditio denuntiationis, mentitionisq́; non eueniſſet. Cùm ergo uerba non eſſent clara, non tenebatur ipſe reſpondere: ubi enim intentio obſcura eſt, ut quia duplicem ſenſum habeat, nõ tenetur reus libello tali reſpondere: ſicut nec ambiguæ poſitioni reſpondere quis cogitur.* Maluit *itaque aliud caput eligere, quod certius ad congreſſus diſcrimen ſuſcipiendum erat.* Potuit *etiam* III

l. ſi quis in tentione . . de iudi.

 non

non reſpondere,quia cùm tribunus militum eſſet, exiſti= maret non eſſe ex utilitate regis ſui ultra uerbis progre= di: nec enim in præiudicium honoris cuiuſquam fieri di=
a l. quod reipub. de iniur. *citur quod pro debito officij ſui quis fecerit,*[a] *& tamen non ideo uoluerit honoris ſui obliuiſci, quin certamen offerret,ſeu,ut ſignificantius loquar,oblatum non detre=*
IIII. *ctaret. Sed certè quacunque ratione noluerit reſpondere (ſunt enim plures relatæ cum à* Paride Puteo, *tum à me in libello quem inſcripſi de ſingulari certamine) illud cer tum eſt nihil hoc referre, cum acceptatio certaminis pro reſponſione ſit,& omnem tergiuerſationis maculam abo= leat: nec enim poteſt uideri non reſpondiſſe.* Nec *rurſus obſtat quòd uideatur* Fulgoſius *non eſſe actor, cùm præ= ſenti ſtatu contentus ſit.* Reſpondeo,*cùm acceptauerit* Ca*ninius oblationem decertandi,non poteſt aduerſarius præ ſenti ſtatu contentus eſſe, ſed ea curare tenetur,quæ ad pu gnæ executionem pertinent, uidelicet ut ſtadium perqui= rat,locum, diem deſignet, cæteraq́; faciat, quæ ad prouo catores pertinent, aliàs famæ, & exiſtimationis labem quam inferre alteri uoluit,ipſe patiatur.*In *caſibus igitur contrarijs nihil aliud ſupererat agendum actori: merito reus ipſe, qui innouari procurat,actoris perſonam inci= pit ſuſtinere.* At *in caſu noſtro cùm acceptatum ſit duel= lum, perinde eſt,ac ſi reſponſum fuiſſet, quòd ipſe denun= tians mentiretur.* Vnde *nõ cenſetur ille impleſſe, quod ad ſe pertinet.* Meritò *non ſubeſt ratio, cur* Caninius *ipſe prouocator efficiatur.* Et *ſi dixeris, hoc ipſum dubium eſt, an* Fulgoſius *fecerit, quicquid ad ſe pertinebat.* Re=
b l.ueteri= bus.de pa. *ſpondeo,in ambiguo contra ipſum pronuntiandum eſt,qui chartulã ſcripſit,qui legẽ clarius dicere potuit,*[b] *qui ipſe*

prouoca=

prouocauit, [c] qui quieſcentem excitauit. Humaniorq́; hæc eſt interpretatio, ut in caput auctoris reuoluatur periculum. Etenim ut in carmine eſt,

Nec lex eſt iuſtior ulla,
Quàm necis artifices arte perire ſua. [d]

Nõ obſtat etiam quod deinde adducitur quòd ad alios aduerſus honorem denuntiantis ſcriptum eſt, perinde habendum, ac ſi ipſi ſcriptum eſſet. Reſpondeo haudquaquàm uerum id eſſe, ſubeſt enim apertiſſima differentiæ ratio: & in primis ſi ad te ſcribens alicuius criminis in-
I.
cuſauerim, uideor prouocare: at quæ ad alium ſcribo, nõ poſſunt cenſeri tui prouocãdi causâ ſcripta eſſe, ſicut uidemus in libello iudiciario, qui parti oblatus litis cum eo quædam præluſio eſt, [e] at alteri oblatus nullius momenti eſſet: [f] nec enim quod cum altero agitur, quicquam ad alterum pertinet. [g] Sed & qui tibi chartulam criminatoriam mittit, negare non poteſt, quin te accuſauerit. Vnde ſi tu mentiri eum reſponderis ad probationẽ duellarem deuenitur. At cum tu aſſeueras me alteri de te id di-
II.
xiſſe, poteſt id falſum eſſe, & à te commentum, ut pugnæ occaſionem quæras. meritò tua conditio melior effici non debet, ut ideò pro prouocato habeare. Quæ enim in caſu certo à lege conſtituta ſunt, non facilè ad eũ, de quo adhuc non conſtat, producenda ſunt. [h] quod pluribus exemplis à noſtratibus doctoribus proditum eſt. [i]

Adde quòd qui ipſe ad hoſtem chartulam mittit, ſubijcere ſe legibus duelli ſponte uidetur: [l] at quod ad alterũ miſſum dicitur, nõ poteſt uideri eo animo factum, ut cer-
III.
tandi cauſam quærat. Ideoq́; non poteſt inde argui con-

c l. ſti. iſta. §. in ſti, de uerb. obli.
d. l. qui accuſare.
d l. j. quod quiſ. iur.
e cap. j. de lit. cõte. l. ſi præluſorio. de appella.
f l. ij. quod fal. t[illegible] au cto. Bar. §. morte. de op. no. nũ.
g l. quacunque. de acti. & obli.
h l. fina. de tranſac.
i d. l. fina. ubi dixi.
l l. ſi unus §. ante omnia. de pac.

ſenſus prouocatoris partes ſuſtinere uolentis, cùm ad alterum conſenſus nõ extendatur.[a] Poteſt et illud dici, quod tibi crimen obijcio, probabilius, uerius q; præſumi, quàm quod de te alteri defero: delator enim, qui clàm alterum inſimulat, ſe magis, quàm hoſtem ſuum onerat.[b] Vnde ſu praſcripto Epigrammate dicitur, Si clàm probra feras, bene dicis &c. At qui aliquem coràm incuſat, is ueritati magis inhærere creditur:[c] ideoq; grauius hoſtem premit, ut meritò ea nota non niſi certamine poßit aboleri.

IIII

a .l.ſi unus §.ante omnia. ff. de pact.

b l.j.quod ui aut clã.

c l. iij. de teſt.

Verùm nec illud me mouet quòd uideatur Caninius approbaſſe primum caput. cùm illi non reſponderit[d]. Dico enim quòd acceptatio literarum niſi confeſtim contradicamus, præſumptionem approbationis inducit. Cæterum quomodocunque contradicamus, eliditur huiuſmodi præſumptio.[e] At in caſu noſtro oblatione pugnæ apparet manifeſta contradictio, atq; mens eam criminationem nõ agnoſcentis: etenim una præſumptio per aliam tollitur, & minus fortis efficaciori cedit.[f] Nec credendum eſt ex taciturnitate illa oriri id præiudicium prouocato, ut ex reo fiat actor, cùm id non facilè ſoleat permitti, & ſolùm ob contumaciam immodicam, poſtquam translata fuerit poſſeßio, lex in ſeruitutibus id concedat, ut reus actoris partem ſuſtinere cogatur,[g] qui caſus ſpecialis eſt, & minime ad noſtrum trahendus. Nec etiam uidetur uerum quòd clauſula reſeruationis armata manu alloquendi non noceat Fulgoſio, quia imò uidetur illi eſſe præiudicialis: ſi enim reſtringatur, quod uoluerit alloqui tanquàm reus eſſet, non ſolùm ſuperflua, ſed etiam aliquatenus contra uim uerborum in ea prolatorum induceretur.

d l.filius. ad maced.

e Doc.cle. j.de proc. Com.cõſ. 177. dixi. d.§. morte.

f l.cum de indebito. de proba.

g d.l.ſi prius.de ope. no.nun.

tur. Cùm enim adiecerit ſe alloquuturum manu armata, ſi per te non ſteterit: illa uerba, ſi per te non ſteterit, uidentur ipſum Caninium reum reddere non actorem: quia ut actoris eſt prouocare, ita rei eſt per eum ſtare, & ſe excuſare, [h] *meritò cùm partes excuſantis ei tribuat, ſatis ſe eum pro reo, & defenſore habere. Attendenda ergo maximè eſt hæc qualitas, ſecundam quam eum Fulgoſius cõpellauit,* [i] *maximè cùm, ut dixi illa clauſula eſſet ſuperflua: at ſemper facimus interpretationem, ne reſeruatio-* II.
nes iſtæ ſint ſuperfluæ, [l] *ſed potiùs multùm operentur* [m], *adeò ut capiatur potius illa interpretatio, per quam actus in cõtinenti corrigeretur, & illuſorius efficeretur, quàm quòd talis clauſula ſit ſuperflua.* [n]. *Qua de re plura exempla apud noſtros doctores reperiuntur.*

Addo quòd cùm duplex ſit procedendi modus, aut iu- III.
dicialiter, aut per probationem armorum, & ipſe diſerit reſeruans mihi, ut te armata manu alloquar, uidetur elegiſſe hoc remedium armorum, & conſequenter uoluiſſe ipſe actoris partes ſuſtinere. Cùm enim in remedijs agendi electio non ſit rei, ſed actoris ipſius, [o] *& ipſe talem electionem faciat, ſatis indicat ſe actorem eſſe, alioquin reſeruatio non ad eum pertinuiſſet, ſed ad aduerſarium. Nec me mouet quòd uſus ſit uerbo reſeruare, cuius natura ſit ius, quod eſt, ſeruare, non autem aliquid noui inducere, quia imò uaria eſt huius uerbi ſignificatio. Et ex ductu ſermonis, qui in chartula conſpicitur, ſatis apparet, quòd cùm Fulgoſius prouocaſſet per ſcripturam, ſubiecit illam clauſulam, ut oſtenderet non fore ſe contentum tali ſcriptura, ſed præterea ui ar-*

mata

h l. properandum. §. & ſi quidẽ C. de iud.

i l. ſi proponas. §. j. ubi Ange. de inof. te. l. diui. de re iudi.

l Iaſo. l. ſi fundũ per fideicõmiſſum. de lega. j. Dec. conſi. 283. Alex. 135. col. ulti. in prin.

m l. ſi quã do de lega. j.

n Glo. l. ſi debitor. §. j. qui. mo. pig.

o l. quòd in hæredẽ. §. eligere. de tribu.

mata etiam acturum. Et ad hunc finem uſus eſt tali uerbo, quod ſignificat interim ſe differre arma, dum mittit chartulam; uſurum tamen armis. [a] *Vnde expreſſè appareret prouocaſſe eum ad arma, & ideò prouocatoris partes ſuſtinere. Et cùm huiuſmodi armorum probationem elegerit, iam id non poteſt mutare, ſed neceſſariò in ea perſiſtere debet:* [b] *quia in electione remediorum non eſt licita mutatio, aut uariatio, ut uulgò receptum eſt & ab omnibus traditur.* [c] *Quâ ratione multò minus licita erit diuiſio, ut ſcilicet pro parte uelit probare iudicialiter, pro parte uerò ui armorum. Nec enim talis diuiſio tolerari poteſt, ubi lex uariationem non permittit.* [d] *Et ideo inferri poteſt, quòd ſi Fulgoſius uelit probare per epiſtolas Caninij, quemadmodum aduerſus honorem ſuum ab eo ſcriptum ſit, ut deinde ad ſingulare certamen deueniat, non erit id tolerandum: imò uia, quam elegit, ſibi ſola patere debet,* [e] *ut ſcilicet armis utrunque probet, quòd Caninius ſcripſerit, & quòd ſit mentitus,* [f] *ſibi enim imputet Fulgoſius, qui hæc ſua armorum electione cæteras probationum facultates amputauerit:* [g] *& uidetur ab omni alia probatione receſſiſſe, & eam in cauſam armorum tranſtuliſſe, & quodammodò nouaſſe. Quanuis ergo offerret ſe litteras Caninij exhibiturum, ut inde ex prouocatore efficeret ſe prouocatum, non putauerim id ei prodeſſe, cùm ſe ad probationem armorum reſtrinxerit, & probationem, quæ per literas fieri poſſet, non reſeruarit. Quanuis etiam aliâ ratione nõ uideretur admittendus. ſi enim tales literæ ab ipſo fuerunt apertæ, cùm ei hoc non licuerit, non debet ſuper*

earum

a l. filium. ubi Bart. de auro & arg. leg.
b l. quod in hæredē. Imo. c. ii. de li. obl.
c l. cuius bonis. de cura, fu. l. ſi mihi. in prin. de lega. j.
d l. filium emancipatum. de ac qui. hære. glo. c. cum in multis. de reſcrip. in. Vj.
e l. ſi mulier. §. fi. ff quod metus cau.
f Cle. cauſam. de electio.
g l. diuus. de re iudi. l. circa. de proba. ubi Barto.

earum diſputatione audiri, [h] *imò aperiendo incideret in crimen ſtellionatus*, [i] *ideò non poteſt admitti ad probandum id, quod per crimen conſecutus eſt, ne aliàs is, qui propriam turpitudinē allegat, audiatur, Sola ergo armorum probatio ſibi relinquenda eſt.*

Poſtremum nec illud me mouet, quod ſuprà dixi, non uideri conditionalem eſſe Fulgoſij chartulam, cùm pro certo poſitum in ea ſit, quòd Caninius aduerſus eius honorem dixerit, &c.

Reſpondeo enim quòd uerba chartulæ incerta ſunt, & triplicem poſſunt habere ſenſum, ut ſuprà dixi. Meritò ergo illa incertitudo aduerſus ſcribentem eſt interpretanda qui legem potuit clarius dicere: [l] *quod maximè uerum eſt, cùm incertitudo reſultet, quia multiplex ſubſit cauſa, quæ in intentione propoſita uideri poſſit. Tunc enim eius declaratio non ad ſcribentem, ſed ad reum pertinet.* [m] *Vnde poteſt Caninius declarare illa uerba, & ſi negas rurſus mentiris: ſi negas ſupraſcriptam concluſionem quòd ſi ſcripſiſti ſis mentitus, quo caſu ſine dubio chartula conditionalis eſt & incerta: hæcq; interpretatio debet eſſe potior, quia aliàs reus ex generalitate illorum uerborum dubius eſſet, & ex ambiguitate poſſet captari, meritò chartula eſt exiſtimanda ineptè concepta, quæ reum certum non facit* [n]. *Quotiens enim incertitudo talis eſt, ut reus clarus eſſe nequeat, libellus dicitur ineptus, & reijciendus.* [o] *Et debent iudices qui prudentia, & iudicio naturali polleant in hanc partem inclinare, quam & ego libentius ſequutus ſum, quòd uiderem huius quoque ſententiæ fuiſſe*

h ca. cum olim minor. de of. deleg.
i Secundū Bart. l. qui teſtamētū. de fal. l. titio. ad municip.

l l. ueteribus. ff. de pac. l. ſtip. iſta. §. in ſtipulationibus. de uerbo. obli.
m Bart. l. duobus. §. ergo. de iu reiu. Are. l. ſi quis a filio. §. ſi quis plures. de lega. j.
n l. j. ff. de eden.
o Glo. l. j. §. j. ſi mēſ. fal. mo. Caſtren. l. ſi quis intentiōe. de iu.

ſuiſſe cum Illuſtriſsimum Ducem Vrbini uirum omnis rei militaris ſcientiſsimum, imperatoremq́; celeberrimũ, tum etiam tot præſtantiſsimos iureconſultos, qui hac in cauſa ſcripſerunt, quorum ueſtigijs ego inſiſtens poſt optimorum meſſorum terga ſpicas haſce collegi.

FINIS.

SEQVVNTVR CONSILIA DVO IN *eadem materia Duelli, excerpta ex Secundo uolumine conſiliorum Clariſsimi, & acutiſsimi iuriſconſulti Mariani Socini Junioris, aliter Socini nepotis Patritij Senenſis. Punctus.*

ILLVSTRISSIMVS Dominus *Cæſar Fregoſius literas quaſdam, ſeu (ut dicitur) chartellum ſcripſit ad Illuſtriſsimum dominum Cagninum Gonzaghã ſub infraſcriptis uerbis.*

Signor Cagnino, quante uolte hauete detto, fatto dire, ſcritto, ò fatto ſcriuere in preiudicio de l'honor mio. Altretãte hauete mentito per la gola, e denegando ſimilmẽte mentite. Ne dirò uillanie in lettere, parendomi che tal ufficio conuenga piu ad huomo maligno, inuidioſo, e uile, che à Caualliere, riſeruandomi, ſe da uoi non manchera, parlar con l'arme in mano, & in fede di ciò &c. Adi.2. de Genaro.1537.

Illuſtriſsimus dominus Cagninus die.25.eiuſdem menſis reſpondit prædicto chartello per infraſcripta uerba quibuſdam nunc omiſsis.

Signor Ceſare à'l primo capo de'l uoſtro chartello nõ intendo per hora far riſpoſta, giudicando non mi eſſere neceſſario. Ma per offerirmi uoi ne'l ſecondo capo parlar meco con l'arme in mano. Io molto uolentieri da uoi inuitato accetto parlar con uoi con l'arme in mano.

& fra

& fra tempo conueniente chiarirò non ſol uoi, ma tuttol' mondo, ſe da uoi non manchera, e certificherõmi se'l diſiderio uoſtro ſarà conforme à la offerta &c.

Prout hæc & alia in hoc chartello reſpõſiuo cõtinentur. Cuius copia tranſmittitur.

Ex poſt nihil fuit dictum, aut ſcriptum inter prædictos illuſtriſsimos dominos: ſed res omninò tacuit uſq; ad ultimam diem Aprilis præſentis anni. 1539. Quo die Illuſtriſ. D. Cæſar publicauit quaſdam ſcripturas, quas manifeſtum appellauit. Et cum eis quandam patentem in qua continetur, quædam declaratio Chriſtianiſsimi Regis Frãcorum in fauorem præfati domini Cæſaris, & ad ipſius inſtantiam facta nullo modo citato, ſed penitus inſcio domino Cagnino. Et cum eis etiam publicauit quaſdã litteras illuſtriſsimi Marchionis de'l Vaſto, directas prædicto domino Cæſari. Et datas. 13. Iulij. 1538. continentes in effectu.

Che a'l predetto Signor Marcheſe pare che il Signor Ceſare predetto habbia giuridicamente mentito, il ſignor Cagnino hauendo ſcrittura autentica, che eſſo parli in diſhonor ſuo.

Prout hæc omnia latius continentur in prædictis ſcripturis publicatis: quarũ copia ad uerbũ tranſmittitur.

Stantibus modo prædictis dubitatur de pluribus.

Et primo utrum ſtantibus duobus chartellis hinc inde miſsis, alio non ſequuto. Illuſtriſ. D. Cagninus remaneat abſque leſione aliqua ſui honoris?

Secundo, ad quem prædictorum illuſtriſ. dominorum ſpectet armorum electio. Si contingat eos uenire in duellum occaſione prædictorum.

Tertio

Tertio, utrum illuſtriſ. D. Cganino in aliquo præiudicent declaratio Chriſtianiſſimi Regis, & alia contenta in manifeſto nouiter per Illuſt. D. Cæſarem publicato.

Et præſupponitur circa duas primas dubitationes fuiſſe conſultos plurimos illuſtriſſimos Primcipes, & armorum duces excellentiſſimos, qui omnes reſponderunt in fauorem prædicti illuſtriſ. D. Cagnini, quorum reſponſorum, aut aliquorum ex eis copia tranſmittitur.

Et quæritur ab excellentia ueſtra ut, quid de iure circa prædicta etiam omnia ſentiat, reſpondere uelit?

DIRIGAT *Dominus uerba mea in uiam ueritatis, et iuſtitiæ. Nolebam profectò ſcribere circa præſentē duellarem controuerſiam inter illuſtiſſimos Dominos, & ſtrenuiſſimos armorum duces uertentē pluribus, & quidem honeſtiſſimis cauſis. Et illa præcipuè quòd alienū à noſtris ſtudijs uideretur. Ne mihi inquam illud obijceretur: Noli ultra crepidam iudicare. Memor etiam apud ueterum monumēta legiſſe Eudamidam Laconem Archidami filium, cū audiſſet Philoſophū de optimo belli imperatore diſſerentem dixiſſe, oratio quidem mirabilis eſt. Sed qui dicit minimè credendus. Non enim tuba circa eum aliquando obſtrepuit. Verebar enim de me hanc militarem controuerſiam diſcutiente idem dici poſſe, qui nec tubam aut claſsicum unquā audiui, et ita præſentis cōtrouerſiæ reſolutionem in arte militari peritioribus relinquendam iudicabam, cùm in qualibet arte peritis in ea ſtandū ſit, ut. l. i. poſt principium. ff. de uentr. inſpi. l. ſemel. C. de re mili. lib. xij. & . c. ſignificaſti el ſecondo. de homi. cū ſi.*

Verum tamen illuſtriſſimi domini Cagnini Gonzaghæ quorūdamq; aliorum Dominorum meorū preces ſæpius

mihi exhibitas contemnere nephas duxi, decreui tandem illis annuere. Et *quid de iure ſentiam his ſcriptis reſpondere, iuxta petitionem* Illuſtriſ. D. *Cagnini*. Etenim *cum ſumma modeſtia id ſolùm à me petijt, ut quid de iure mihi uidetur, reſpondere uelim.* Quod *eo fidentius liberiusq; faciam, quòd à pluribus excellentiſſimis principibus, & ſtrenuiſſimis armorum ducibus iam mihi uiam apertam inuenio, quorum ueſtigia libenter in re hac ſequar, maximè cùm eorum opiniones iuribus ac iurium rationibus conſentaneas cognouerim.* Tam *etſi etiam ſi in aliquo refragaretur omninò eis ſtandum eſſet, ueluti in re militari & in cauſa, de qua agitur peritiſſimis per ſupradicta iura: & ut uerum fatear.* Non *parum ſum admiratus quòd* Illuſt. D. *Cagninus non quieuerit in ſententia, et opinione tot & tam* Illuſt. *Principum: eiusq; honori ſatis ſuperq; conſultum non putauerit abſq; eo quòd iuriſconſultorum opinionem requireret.* Et *præſertim cùm inter alios excellentiſſimos* Principes, *qui ut mihi aſſeritur ita reſponderunt, habeat ſententiam mihi exhibitam illuſtriſſimi* Vice Regis Neapolitani, *cuius intelligentia, & auctoritas quanta in eiuſmodi rebus ſit, neminem latet.* Item *& illuſtriſſimi* Ducis Vrbini *fælicis memoriæ, qui in militaribus & duellaribus controuerſijs tantæ fuit auctoritatis, ut ad eum ueluti ad* Apollinis *oraculum undiq; cõfluerent omnes.* Et *eius opinioni, uti reſponſo diuino acquieſcerẽt, ſed totum hoc ipſius* Domini Cagnini *modeſtiæ, ac ſummo deſyderio proprij honoris tribuendum cenſeo: ut ſcilicet cum opinione etiam iuriſconſultorũ quietiori animo uiuat.* Attento *maximè quòd prædictorum* Principũ *opiniones uidentur ſuper legibus ut plurimùm & earum*

rationibus

rationibus fundate: et forſitan illud etiã eſt in cauſa quòd ſuperuenit illa declaratio Chriſtianiſsmi Regis, de qua per prædictos illuſtriſsimos Principes, & armorum Duces excellentiſsimos nulla ſit mentio, quantũ ego uiderim. Etenim propriè uidetur ad iuriſcõſultos pertinere cognitio iſta, utrum ipſa declaratio eidẽ illuſtriſsimo Domino Cagnino præiudicium inferat.

Viſo itaq; puncto cum omnibus ſcripturis ad me trãſmiſsis. Antequã ad reſolutionẽ quæſtionum, de quibus in pũcto deueniã, quia duellares queſtiones uidẽtur. Preſuppono in primis quòd duellũ inter Chriſtianos dicitur prohibitum omni iure. Et primò iure diuino. Nam præcepit nobis Deus, ne tentemus Dominũ deum noſtrum, ut legitur Deutrono. cap. 6. & Matthei. c. 4. cum ſimilibus. Sed in duello dicitur tentari Deus. c. monomachia. 2. q. 5. ergo &c. probatur hoc etiam alijs medijs: ut plenè ſcribit Iaſ. in conſi. 144. facti contingentia. in ſecũdo dubio. in. 5. col. uerſi. ſed præmiſsis omnibus non obſtantibus ſecundo uolu. Qui etiam ſubdit quòd dicitur prohibitum duellum etiam iure gentium, iure canonico, & demũ iure ciuili. Allegat. d. c. monomachiam, totum titulum de cleri. pugnan. in duel. & de purga. uulga. ac etiã. l. unicam. C. de gladiato. lib. xi. & l. negantes. C. de act. & obliga. & alia plura ut per eum. Et inter alia fundamenta pro iſta generali cõcluſione illa ratio dicitur ſatis cõcludens, quia ex duello cauſantur homicidia, & membrorum mutilationes, ut eſt notum. Hæc autẽ ſunt omni iure prohibita, iuxta totum titulum extra de homici. & ff. & C. ad. l. corne. de ſicca. Et eſt de hoc illud præceptum Dei Non occides, ut legitur Exodi. ca. 20. Deutrono. c. 5. &

Duellũ q(uo)d ſit prohibitum:

Matthæi.c.5. Allegat etiam Iaſ.ibi.pro iſta ſua concluſione quàm plurimos doctores in utroq; iure, et in ſacra Theologia cõmuniter ita tenentes. Et inter alios uberrimum Barbatiam in conſilio.62.illud in medium referã. col.12.cum.3.ſequẽ. incipiendo in uerſi. capio nunc aliã dubitationem primo uolu. qui copioſè & iuridicè hanc opi.defendit. Et ultra allegatos per Iaſ.ubi ſupra. Ita etiã firmat Matte.de afflict.in.c.i.§. ſi quis hominem.3.col. poſt alios per eum relatos, de pa.ten. Et ita etiam de iure uerum eſſe aſſerit Dec.in conſi.487. in quæſtione propoſita in prin.& in cõſi.686. Magnificus Pyrrus in prin. & Curti.Iuni.in conſi.173. Habita diligenti conſideratione ſimiliter in princ. Et iſta concluſio apud modernos doct. regulariter loquendo ſemper fuit, & nunc eſt indubitata. Tametſi reperiantur qui in certis caſibus ut in crimine læſæ maieſtatis, de quo non agitur in præſenti caſu, quibuſdam etiam alijs concurrentibus uelint duellum permitti, ut eggregiè firmat Calcan. in conſi.20. Quidã nobilis & ſtrenuus uir in.7. col.cum multis ſequẽtibus: licet in indiuiduo in caſu illo inter eaſdem perſonas contrarium firmauerit Barba.in.d.conſi.62. Sed quicquid ſit in eo caſu. In alijs caſibus uera, & generalis eſt cõcluſio ſuprà poſita duellũ ſimpliciter eſſe omni iure prohibitũ.

Quod adeo uerũ eſt, ut nec ualeat, aut ſeruari debeat cõſuetudo in cõtrariũ, quia cum iura prohibeãt duella, & cruẽta ſpectacula rõne peccati, quia ſcilicet tẽtatur Deus, & ſequũtur inde homicidia, et mẽbrorũ debilitatiões, ac etiã adeſt animarũ periculũ, nõ debet cõtraria cõſuetudo ualere, quæ potius abuſio, & corruptela dici põt. Et maximècũ talis cõſuetudo expreſſè in iure reprobetur, ut in

c.2.

c.2.de cleri. pug.in duello. & in toto titulo de purga. uulga.iuncto.c.1. de tornea. Ex tali enim prohibitione ſequitur ſuperuenientem contrariam conſuetudinem nõ ualere,iuxta authen.nauigia. & quæ ibi tradũt docto.C.de furtis.& iuxta tradita per Bal.& alios in.l.non dubiũ. C.de legi.Et ita in terminis quòd non ualeat conſuetudo duellandi,nec etiam ſtatutum.firmat Barba.in.d.cõſi.62. col.14.Iaſ.in.d.conſi.144.col.penul. Et Affli.in.d.§.ſi quis hominem.3.&.4.col.& iſti alios allegãt & debet cõmuniter teneri.Quod etiam fatetur Deci.& Curti.iunior in præallegatis eorum conſilijs. Et quãuis prædicta ueriſſima ſint de iure. Tamen uidemus quòd de facto contrarium obſeruatur,& ſtrenui milites arbitrarentur eorum honori detrahi, niſi ad duellum in certis caſibus prouocarent,aut prouocati non acceptarẽt.Et ſic quotidie uidemus milites,& nobiles uiros ſe inuicem prouocare ad duellum,& re ipſa de facto exercetur, unde perinde haberi debet, ac ſi de iure permitteretur. Quẽadmodum uidemus, quòd licet de iure fideiuſſor ad ſoluendas uſuras cogi nõ poſſit,ſi tamẽ de facto cogitur ex princi pſis aut ſtatuti ordinatiõe, perinde à principali debitore eas repetet,ac ſi de iure ſoluere coactus fuiſſet: ut tradit Alex.poſt plurimos,quos allegat in conſi.107. pro inueſtigatione prædictorum.5.col.uerſi. unde hoc caſu. cum uerſi.ſequen.ſecundo uolu. Et ita in terminis noſtris dicunt Deci.et Curti.Iun.in eorũ conſilijs ſupra allegatis.

Iſta tamen obſeruantia,& conſuetudo ut duella exerceantur cùm ſit manifeſtè contra omnia iura. Et ſit nutritiua peccati,debet inquantum poteſt reſtringi,& ſtricte interpretari,ut minus iura lædantur quàm fieri poſ-

ſit, ſicut dicimus de ſtatutis correctorijs iuris cõmunis, & ab eo exorbitantibus, ut ſcilicet ſtrictè interpretentur, ut minus quàm fieri poſsit ius commune lædatur. iuxta tradita per docto. in c. cum dilectus. de conſuetu. & in. l. ſi ſerui ueſtri. C. de noxali. cum concordan. ut per Barba. in conſil. 50. clementiſsimum Deum. 2. col. quarto uolumi. per Corn. in conſil. 115. in hac conſultatione. 3. col, ſecundo uolumi. per Curti. ſenio. in conſi. 78. Domina Franceſchina. 6. col. per patruum & D. meũ Soci. in conſilio: 81. non eſt dubium. 3. col. tertio uolumi. Et per Deci. in conſilio. 52. Viſo eleganti conſilio. 2. col. Et fortius eſt dicendum hoc in caſu noſtro, cùm conſuetudo & obſeruantia duelli ſit iniqua, & de iure inualida, ubi ſtatuta licet correctoria ſunt de iure ualida.

His ſic ſtantibus dico, quòd duellum non eſt concedendum niſi ex magna imò maxima cauſa. Et ad probationẽ ueritatis eius, quod quis aſſerit contra aliquem quando ſcilicet alio modo id probari non poteſt. unde Bal. in. c. primo in princi. mihi in. 6. col, uerſi. Porrò duellum propriè, dicit quòd duellus eſt pugna ſingularis inter aliquos ad probationem ueritatis: intelligo quam ſcilicet ueritatem quis aſſerit dicere alicui delictum aliquod imputando. Et hoc quando ipſa ueritas aliter probari non poteſt. ſecundum eundem Bal. in. l. 1. C. de liber. tol. Duellum dicitur experimentum innocentiæ ſinitur ſolùm in defectum aliarum probationum. Et non paſsim in quolibet caſu, ſed in certis caſibus per noſtros doctores enumeratis; ut per Ioan. de Lignano in tractatu de duello. in. 8. capi. & per Paridem de Puteo in ſimili tractatu de duello in 6. lib. ſub rubri, in quibus cauſis fiat duellum. Et ſic conſuetudo

[Handwritten marginal note: duellũ quid sit]

ſuetudo,& uſus duellandi reſtringenda eſt: quoniam ut inquit Bal.in.d.l.i. duellum dicitur legibus ualde odioſum, cùm uideamus in eo multos ſub iuſto clypeo perire: ut in Longobarda legitur. Quia tamen moribus militum approbatur ex conſuetudine non prohibetur reſtringi tamen debet quantum poteſt, ut ſolùm ex maxima,& urgẽti cauſa ſecundum prædicta toleretur: quod etiam dixit Bal.in.l.ex hoc iure.3.col.in.8.q.ff.de iuſti.& iure, Et inuenio quòd aliàs Chriſtianiſsimus Rex Philippus tempore ſuo in materia duelli in Gallia, tunc multùm frequẽtati. Edidit quoddam regium reſcriptum,in quo talis cõſuetudo reſtringebatur ad caſum, quando quatuor ſimul iuncta concurrerent. Primò quòd delictum contra aliquem propoſitum pœnam mortis requirat. Secundò, quòd proditionaliter,& in occulto id factum proponatur.& taliter quòd per teſtes,uel aliàs legitimè & ſufficienter probari non poſsit. Tertiò,quòd qui ſic accuſatur, & ad duellum ea de cauſa prouocatur per præſumptiones,uel indicia uero ſimilia de tali delicto ſuſpectus habeatur. Quartò, quòd euidenter appareat delictum de quo ille accuſatur, & propter quod ad duellum prouocatur uerè contigiſſe,& commiſſum fuiſſe. Ita hoc reſcriptum refert:declarat & proſequitur Guido Pap. in queſtione.617.Dixi plene.2.col. Et illud in effectu ponit etiam Calcan. in dicto conſilio.2. columna. 11. Hoc autem in propoſito arbitror non parum conſyderandum. Attento quòd à principio tempore chartellorum hinc inde emiſſorum. Ambo iſti illuſtres Domini contendentes ſeruiebant Chriſtianiſsimo Regi. Imò uidetur quòd prædicta ſint communiter,& ubiq; ſeruanda uti iuri cõmuni

conſona. Nam primũ fundatur in eo quod dicitur duellum ſolũ ex maxima cã concedi:ut per Bal.*in.d.l.ex hoc iure Secundum dixit* Bal. *in.d.l.1.*C.*de dedi. liber. tol.*

Tertium poſuit idem Bal. *in.d.c.1.6.col. de pace tenenda. Quartum uerò iuſtificatur per.l.1.§. item illud.ff.ad ſena.conſul.ſillan. Quod etiam dicit* Guid.*pap. in dicta.q.617. Ad quod facit.l.diuus.& quod ibi* Bar. *&* Bal.*no.ff.de mil.te.* Et *pro prædictis omnibus facit doctri.* Bal.*in.l.cum filius.§.fin.ff.de lega.2. dum dicit ſe audiuiſſe ab* Imperatore, *quòd ad duellum quinque concurrere debẽt,inter quæ ſunt in effectu tria principalia cõtenta in prædicto reſcripto regio , & alia duo quæ pro nunc non expedit referre,ſed per eum uideantur.*

Præ*dictis itaque ſic præſuppoſitis.*Deu*eniendo ad reſolutionem propoſitarum quæſtionũ circa primam concludenter loquendo arbitror,quòd illuſtriſsimo* Domi*no* Cagnino*, eiusq; honori,pleniſsimè conſultum,& ſatisfactum fuit,per* Cartellum *ſuum,ſeu reſponſionem quã fecit illuſtriſsimo.* D.Cæ*ſari.* Nec *ad.*D.Cagninum *pertinebat prouocare* D. Cæ*ſarem ad duellum,aut quicquam aliud facere .* Non *obſtante quòd ei per* D. Cæ*ſarem in* Cartello *ſuo fuerit dictum,quòd mentiebatur,ut in eo cõtinetur.*Et *ita iniurioſa uerba ei ſcripſerit.*Nam *iſta uerba ,tu mentiris,in aliquẽ prolata dicuntur iniurioſa.*Etiã *ſi dicantur,cum iſtis uerbis ſaluo honore tuo,ut per* Bar. *&* Alberi.*de* Ro*ſa.in.l.ſi quis extraneus.in princi.ff.de acqui.here.& tradit* Alex.*in.l.fi.ij.col.ff.quod quiſque iur.ubi etiam idem dicit.*In*ſignis* Moder.Iacob.*de ſancto* Georgio,& Paris *de put.in tract.de duello.in.6.lib.c.15.*Et *dixit etiam* Deci.*in præallegato conſi.686.ij. col.*

Et

Et in.d.conſi.487.ij.col. Multo magis ergo fuerunt in caſu noſtro iniurioſa,cum talia uerba adiecta non fuerint.Dico enim pro reſolutione difficultatis.(Et puto diligenter ad hoc aduertendum) quòd quando unus uerſus alterum utitur talibus uerbis, tu mentiris. Aliquando & primò illud facit ad id prouocatus, ut.ſ.à ſe remoueat notam,& iniuriam ei per alterum illatam.Et ſic illud dicat ad defenſionem ſui honoris. Verbi gratia Sempronius dixit Petro quòd erat latro,proditor, uel homicida. Quæ uerba(ut notum eſt)ſunt ualde iniurioſa,cùm faciant,ſeu importent Petrum criminoſum eſſe. Et tunc ſi Petrus uolens ſuo honori conſulere dixerit Sempronio, tu mentiris,dicitur propriè nō inferre,ſed propulſare iniuriam. Et ei licuit impunè ſic dicere.Et ſic iniuriam retorquere.arg.l.qui cum maior.§.ſi libertus.ff.de bon. libert.Et.l.quæ omnia.§.i.Et ibi hoc tradit Barto.ff.de procurat.Vbi etiam hoc idem notant Ange.& Paul.de caſt.Nec ueniet puniendus de uerbo iniurioſo,ut per prædictos,quod etiam dixit Alberi.in.d.§.i.Et tradūt Pau. de caſt.Alex. & Iacob.de ſancto Georgio,in.d.l.fi. ff. quod quiſq; iur.Et Deci.in.d.cōſi.487.ij.col.poſt prin. cum concordan.adductis per Alex.in.l.3. in prin.ij.col. uerſi.Sed quid ſi dixero.ff.de liber.& poſt.& per Fely. in.c.dilecti filij.1.col.uerſi.tribus tamen modis, extra de except.Nec tunc licebit Sēpronio impune replicare quòd imò ille mentiatur, quia retorcutio retorcutionis, non permittitur,ut.d.l.fi.prout Angel. & alij plures illam ſumant.Et ita in ſpecie, dicunt ibi Paul. de caſt.Alex.& Iaco.de ſancto Georgio.Et in tali caſu quia Sempronius in eo,quod ſpecificè, et expreſſè aſſeruit,puta,Petrum eſſe proditorem,

proditorem, remanet mentitus, debet ut mentitam illam (ut ita eloquar) à ſe remoueat, & honorem ſuum tueatur probare, uerum eſſe quod aſſeruit. Et *ubi aliquo alio modo legitimè probare non poſsit ex conſuetudine, & uſu militum ad ſui honoris conſeruationem, debet eligere iudicium armorum, et aduerſarium prouocare ad duellum, in quo dicet ſe probaturum eum eſſe proditorem, prout ſpecificè aſſeruerat. Sed ſi alio modo ſuam aſſertionem probaret, ſatis ſuo honori conſuleret.* Nec *ad duellum teneretur aduerſarium prouocare, cùm ad illud ſit perueniendum, tantùm in ſubſidium, & ſic in defectũ aliarum probationum, per ſupradicta.* Ex *probatione enim per eum facta conſtaret eum non fuiſſe mentitum, ſed ueritatem dixiſſe.* Et *ita eum in ſuo honore permanere.* I*ſte non eſt caſus noſter, quia non reperitur quòd* Illuſt. D. *Cagninus, aliquid dixerit, ſiue ſpecificauerit, quod ſit in notã. & in iniuriam.* D. *Cæſaris, ei aliquod crimen obijciendo, ob quam cauſam iuridicè & impunè potuerit per* D. *Cæſarem iniuriam propulſantem, ei dici, tu mẽtiris.* Ita *quòd* D. *Cagninus pro ſui honoris conſeruatione teneatur aliquid probare, uel legitimis probationibus, uel in earum defectum per duellum. Aliquando & ſecundò quis alicui dicit.* Tu *mentiris.* N*on ab illo iniuriam paſſus, ſed ab recto aliquo uerbo interloquendum caſualiter prolato, quod nullo modo diminuit famam, aut honorẽ ipſius.* Et *tunc uerba illa, tu mentiris, non ſunt prolata ad propulſandam ſiue retorquendam iniuriam. Cùm nulla præceſſerit, ſed ipſa per ſe principaliter iniuriam inferunt.* Et *uti iniurioſa uenirent punienda, per tradita per* Docto. *in d. l. ſi quis extraneus, de acquir. here. et in. d. l. ſi. ff. quod quiſque*

quiſque iur. Et *ſupradictum fuit.* Et *talis iniuria cùm ſit uerbalis, poteſt per eam recipientem, uerbis propulſari, iuxtà doctrinam inſignis* Docto. Paridis *de puteo. in ſuo eleganti tractatu de duello, in. 6. lib. ſub* Rubrica. An *facta hinc inde propulſatione &c.* Et *ita propulſando, & talem iniuriam retorquendo uerbis, dicitur honori ſuo ſatisfeciſſe.* Et *ita opinio de eo apud graues uiros non erit grauata.* Q*uemadmodum ſi ei fuiſſet obiectum quòd eſſet fur, aut proditor, ex quo fama & honor eius lædebatur, dicitur ſuo honori conſuluiſſe, ſi iniuriam illam uerbalem retorquendo, & uerbis propulſando dicat tu mentiris, ut per* Doct. *in locis præalle. Si enim iſtud dicimus reſpectu illatæ iniuriæ furti uel proditionis, quæ ſunt grauiſsima delicta, fortius dici debet reſpectu ſimplicis mendacij, quod abſque dubio leuius eſt delictum. Auct. multomagis* C. *de ſacroſan. eccle. c. per uenerabilem, poſt prin. qui filij ſint legitimi, & l. i. poſt prin. ubi* Bart. *not.* C. *de rei uxo. act. cum ſimilibus. Sed nec iſte eſt proprius caſus noſter, quia licet* D. *Cæſar ſcripſerit, ut in ſuo* Cartello. Et *ſic uideatur dixiſſe* D. Cagnino. Tu *mentiris abſque eo quòd appareat eidem* D. *Cæſari obiectum aliquod crimẽ, aut aliqua particularis iniuria illata, ut ſic non poſsit dici id factum ad propulſandam certam iniuriam.* Tamen *non dixit talia uerba reſpectu alicuius aſſerti uerbi, & certi per* Dominum *Cagninum interloquendum prolati, ſicut præſupponitur in hoc ſecundo caſu, ſed conditionaliter loquutus fuit, ut infra dicam.* Et *ubi eſsemus in hoc ſecundo caſu ſatis ſuo honori diceretur conſuluiſſe.* Illu*ſtriſs.* D. *Cagninus ſimpliciter reſpondendo* D. *Cæſari imò tu mentiris, in eo quod aſſeris me mentiri, & tunc ad*

D. *Cæſarem*

rat Deci.*in.d.conſi.* 487.*ij.col.uerſic.Sed tamen his non obſtantibus.* Et *ibi allegat.l.uxorem.*§.Teſtamento *quo ff.de leg.iij.* Et *alia plura iura hoc probantia , ut per eum.* Quô *ſtante ſequitur , quòd niſi appareat. illuſt.* D. *Cagninum uerè loquutum fuiſse,aut ſcripſiſse,contra honorem* D.*Cæſaris .* Et *ſic niſi impleta conditio illius mentitæ oſtendatur.* Mentita *remanet nullius effectus.* Et *perinde ac ſi data non fuiſſet.*Facit,*quia cõditio ſolet habere uim formæ in actu requiſitæ,ſecundum* Bal.*in auct.* Matri *&auiæ,prima col.*C.*quãdo mulier.tute.offi.fun. po.*Refert,*& ſequitur* Deci.*in* Rubrica,*extra de proba. col.*18.*prope ſi.*Et *eſt hoc dictum* Bal.*communiter approbatum,ut per* Iaſo.*in.l.ij.*§.*prius.ij.col. ff.de uulg. & pup.*Vnde *ſicut actus deficiente forma,nullus eſt.l.* Iulianus.§.*ſi quis in ſi.ff.ad exhiben.*Et.*l.i.*C.*de prædi. curial. lib.x.*Tradit Iaſ. *in.l.cum hi.*§.*ſi prætor col. xi.ff.de trãs.*Et *plene* Fely.*in.c. cum dilecta.col.xi.uerſicu.*Geſta *contra formam de reſcript.* Ita *& diſpoſitio conditionalis deficiente conditione,ueluti ex defectu formæ dicitur nullius momenti.*Meritò *ergo concluditur in propoſito,quòd mentita prædicta ſic conditionaliter data,habetur perinde ac ſi data non fuiſſet .* Si *non conſtet eius conditionem uerificatam fuiſſe.*Et *ſic quòd illuſtriſſimus* D.*Cagninus dixerit,aut ſcripſerit in dedecus, & cõtra honorẽ* D.*Cæſaris.*Illud *autẽ non cõſtat ergo &c.*

Et *ſi quis dicat,quòd negari non poteſt quin* D.*Cæſar dixerit,aut ſcripſerit* D.*Cagnino, quòd mentiebatur, animo propulſandi iniuriam,quam præ ſe ferebat receпiſſe ex dicto,uel ſcripto contra honorem ſuum,per* D. *Cagninum,ut ſic uideamur eſſe in primo caſu.*

Reſpondetur

Reſpondetur,& de plano,quòd argumentum procederet quando illud conſtaret. Et D. Cagninus ſpecifice aſſeruiſſet, uel nunc confiteretur ſe dixiſſe aliqua uerba iniurioſa,contra D. Cæſarem,ut etiam in primo caſu dixi. Quod certè in caſu noſtro non contingit. Nihil enim aſſerit Illuſtriſsimus D. Cagninus dixiſe,aut ſcripſiſſe. Sed circa illud uidens uerba Cartelli. Illuſtriſs. D. Cæſaris conditionalia,& multùm generalia,nõ cognoſcens quid particulariter uoluerit dicere D. Cæſar prudenter,& conſultiſsimè noluit quicquam reſpondere,ſed tacuit. Nec poterat meo iudicio melius facere,cum fateamur, aut negemus,cognita tantùm & intellecta,ut de ſe notum eſt. Incognita autem nec fateri,nec negare poſſumus.

Et quod eſt dictũ de prima mentita. Dicendũ eſt etiam de ſecunda,dũ in Cartello D. Cæſaris dicitur. Et de negando ſimilmente mentite. Quorum uerborum (licet nimis generaliter ſint prolata) ſenſus uidetur, quòd Illuſtriſsimus D. Cagninus mentiatur,etiam ſi neget ſe dixiſſe,aut ſcripſiſſe contra honorem D. Cæſaris. Dico enim quòd ſicut prima illa mentita dicitur conditionalis ſecundùm quòd dictum fuit. Ita etiam iſta ſecunda, dicitur conditionalis,uidelicet ſi D. Cagninus negabit,& iſta eſt propriè conditio,cùm ſit de futuro. Iuxta. l. Itaque, & tradita ibi per Doct. ff. ſi cert. pet. Et quòd talia uerba conditionẽ importent,probatur quia quando gerundium reſpicit futurum tempus,importat conditionem, prout dicit. Barto. per illum tex. iuncta glo. in. l. ſi tu ex parte,in fi. ff. de acquir. hered. Quod etiam uoluit in. l. i. in pen. q. ff. de condi. & demon. remittens ſe ad dicta per eum in. d. l. ſi tu ex parte,cum concordan. ut per Deci. in cõſilio.

ſilio.433.Viſa copia,ſecunda col. uerſicu.non ob.quòd ſecundo.Et per hoc ibi concludit,quòd iſta uerba. E mo*rendo la detta mia donna,important conditionem,& reſoluuntur.i.ſi moriatur ut per eum ſic,ergo in caſu noſtro,iſta uerba.* E *denegando reſolui debet.i.ſi denegabis.Cùm ergo conditionem importent,oportet conditionem talem propriè & ſpecificè impleri.Aliàs mentita ſic conditionaliter dáta,nullius momenti,dicitur per ſupradicta.Sed quòd Illuſtriſsimus* D.*Cagninus negauerit,aut hodie neget,non conſtat,ergo &c. Et ſi dicatur,ſi non negat,ergo fatetur,quod uerificaret conditionem primæ mentitæ.Reſpondetur,quòd non ſequitur,quia datur medium.ſ.ſubſiſtere,& tacere.l.qui tacet.ff.de reg.iur.Et c.is qui tacet,eo.tit.lib.6.Vbi glo.dicit,quòd tacere dicitur medium inter contradictionem,& expreſſam uoluntatem,ſiue aſſertionem. Et ſic in propoſito noſtro inter confiteri & negare, ut etiam declarat* Deci.*in.d.l. qui tacet.Sic itaque illuſtriſsimus* D.*Cagninus tacendo, & ſubſiſtendo non negauit, neque etiam confeſſus fuit.Et hoc ut dixi conſultiſsimè fecit,cùm certum quid ſibi non proponeretur,& neſciret ueritatem.Et ideo non poterat nec confiteri,nec etiam negare.Sicut in ſimili dicimus,in iudiciali controuerſia.Nam ſi quis generalem libellum proponat, contra me non ualebit, ut ex eo condemnari poſſim,quia debet particulariter exprimere rem petitã, & cauſam,ob quam petit ut ſic liceat mihi deliberare, an uelim cedere,uel contendere,ut.l.i.in prin.ff.de eden. Et tradunt* Docto.*in.l.edita.C.de eden. Et maximè hoc procedit in criminalibus,ubi etiam parte non opponente,libellus generalis non procedit,ut per* Bal.*in.l.i.col. x.uerſi.*

in puncto omninò pertinebit ad Illuſtriſ.D. Cagninum. Et *ad hoc oſtendendum præſuppono, quòd ex cõmuni conſue tudine, & obſeruantia in iſtis duellis, unus dicitur prouo cator : alter prouocatus. Sicut etiam in bello iudiciali, unus dicitur actor, alter reus.* Et *actor dicitur qui primo litem mouit, & aliquem uocat in iudicium : ut tradunt* Bar. *Bal. & alij per illum tex.in.l.libertus à patrono. ff.de in ius uocan.* Refert *& ſequitur* Deci. *plura ad hoc congerens in.d.conſil.* 487.3, *col.uerſi.ſed dato quòd de iure. & in.d.conſi.686.in fi.uerſi.circa ſecundum. & in utroq; loco concludit in propoſito noſtro, quòd ille dicitur actor, ſeu prouocator, qui primò querelam dedit : & ut ita dicam pro libello primum chartellum ad alterum miſit : & conſequenter in propoſito ſequitur, quòd* Illuſt. D. *Cæſar iuridicè poteſt in iſta controuerſia dici actor, & prouocator.* Ex *quo ipſe primum chartellum, & primam querimoniam dedit.* Et *ita pòſt multa cõcludit* Paris *de put. in ſuo tractatu de duello. ſub rubri. quis dicatur prouocator in libro primo.* Quô *ſtante ſequitur quòd armorum electio ſpectare debet ad* Illuſtriſ.D. *Cagninum uti reum, & prouocatum.* Sic *enim extat cõmunis obſeruantia, & conſuetudo pluſquàm notiſſima & ſatis rationabilis.* Nam *cum prouocare quem ad duellum: & ſic ad iudicium armorum ſit in arbitrio, & uoluntate prouocãtis: & ad id cõpelli nemo poteſt, ſicut etiã in iudicio ciuili, uel criminali nemo cogitur agere, uel accuſare, ut.l.i.*C. *ut nemo inuitus &c. cõueniens uiſum fuit, quòd ille qui prouocatur, & reus in armorum iudicio cõſtituitur, attento quòd pro tutela ſui honoris cogitur ad duellum, & ad arma uenire: conuenit, ut in eo releuetur:*

ut ſcilicet electio armorum ſibi concedatur, argumẽto illius regulæ, quâ dicimus, qui in uno grauatur, in altero releuetur. l. eum qui in princi. ff. de iureiurã. & l. in ſeruorum. §. fi. ff. de pen. cũ ſimilibus. Et iſtud uidetur fuiſſe ordinatum à Federico imperatore, in conſtitutione quadam relata, & declarata per Bal. in. c. i. in princi. col. fi. de pace tenen. Nam inquit ibi Bal. in uerſi. & nota tex. quòd ex ordine prædictæ conſtitutionis debet eſſe electio impetiti, qualiter melius ſe defendere ualeat, quod certè erit data ſibi electio armorum. Et ita in propoſito firmat Deci. in duobus conſilijs præallegatis. Et Curti. iuni. in. d. conſil. 173. prima col. in fi. Idem etiam firmat Matth. de affli. poſt Bal. ibi. in. d. c. i. §. ſi quis hominem. col. fi. prope fi. uerſi. ſubſequẽter. quærebat hic Bal. de pace tenen. Qui etiam plus dicit, quòd imò etiam electio loci, ſi uolet pertinebit ad prouocatum: ut per eum, quod tamen ad præſens non diſcutio, quia ſuper eo non ſum cõſultus. Et quòd Illuſtriſ. D. Cæſar. debeat dici actor, & prouocator. Et Illuſtriſ. D. Cagninus reus, & prouocatus ultra rationem prædictam, ſcilicet quòd fuerit primus in querimonia porrigenda oſtẽditur ex duobus, & primò ex qualitate, & natura eius quod in chartellis cõtinetur. Nam. D. Cæſar obijcit. D. Cagnino crimen mẽdacij, abſq; eo quòd cõſtet ei fuiſſe obiectũ aliquod crimen. Et ſic primus uidetur, qui iniuriam inferat. Et Illuſt. D. Cagnino ex eo non imponitur onus prouocandi in duellum, cùm nihil ab eo aſſeratur, quod poſteà probare teneatur pro conſeruatione ſui honoris. Sed ſatis ſuo honori conſuluit circa ea tacendo, ut ſupra dictum fuit. Et ſi D. Cæſar uult perſiſtere in hoc quòd Dominus Cagninus

mentitus

mentitus fuerit pro ſuo honore deberet ipſe ad duellum prouocare. Si alio modo id probare non poſſet, ſecũdum ea quæ ſuprà dicta fuerunt. Et ſic Illuſtriſ. D. Cagninus prouocatus, & reus conſtitutus habebit electionẽ armorum ſecundum prædicta. Secundò, poſito millies quòd qualitas negocij non ita poſtularet (quacunq; ratione id contingeret.) Et ſic quòd alicui aliquo modo uideretur, quòd ad Dominum Cagninum ſpectaſſet prouocare & facere ſe actorem. Quod tamen ſtantibus rebus, prout ſtant, eſt omninò falſum. Adhuc tamen dicendum eſt, quòd in occurrenti caſu Illuſtriſ. D. Cæſar ſit actor, & prouocator, & conſequenter quòd armorum electio pertineat ad Illuſtriſ. D. Cagninum. Nam cum. D. Cæſar obtulerit. D. Cagnino iudicium armorum, ubi per eum non ſtaret dicenda illa uerba. Riſeruandomi ſe da uoi nõ man cherà parlar cum l'arme in mano, dicitur in effectu elegiſſe uiam armorum pro decidendis eorum quæſtionibus. Et uirtualiter dicitur renuntiaſſe omnibus alijs ſuis iuribus, unde uia, quã elegit, ſibi pateat. l. ſi mulier. §. fi. ff. quod metus cauſa. Et cum in uia armorum ipſe. D. Cæſar incitet, & inuitet. D. Cagninum. Non eſt dubiũ quòd per talem oblationem fecit ſe actorem. Et ſi aliàs fuiſſet futurus reus. Putà quòd rectè & iuridicè dixiſſet Domino Cagnino quòd mentiebatur. Et maximè hoc dicendum eſt, quia dum dixit. che uoleua parlar con l'arme in mano, attentis uerbis præcedentibus uidetur aſſerere, quòd cum armis uult dicere iniurias, et improperia. Nam ita ſonant illa uerba. Ne dirò uillania in lettere, riſeruandomi parlar con l'arme in mano, quaſi dicat, tunc dicam iniurias, & improperia. Ex quo ſatis clarè ſequitur, quòd

proditorem, remanet mentitus, debet ut mentitam illam (ut ita eloquar) à ſe remoueat, & honorem ſuum tueatur probare, uerum eſſe quod aſſeruit. Et *ubi aliquo alio modo legitimè probare non poſsit ex conſuetudine, & uſu militum ad ſui honoris conſeruationem, debet eligere iudicium armorum, et aduerſarium prouocare ad duellum, in quo dicet ſe probaturum eum eſſe proditorem, prout ſpecificè aſſeruerat. Sed ſi alio modo ſuam aſſertionem probaret, ſatis ſuo honori conſuleret.* Nec *ad duellum teneretur aduerſarium prouocare, cùm ad illud ſit perueniendum, tantùm in ſubſidium, & ſic in defectũ aliarum probationum, per ſupradicta.* Ex *probatione enim per eum facta conſtaret eum non fuiſſe mentitum, ſed ueritatem dixiſſe.* Et *ita eum in ſuo honore permanere.* Iſte *non eſt caſus noſter, quia non reperitur quòd* Illuſt. D. *Cagninus, aliquid dixerit, ſiue ſpecificauerit, quod ſit in notã & in iniuriam.* D. *Cæſaris, ei aliquod crimen obijciendo, ob quam cauſam iuridicè & impunè potuerit per* D. *Cæſarem iniuriam propulſantem, ei dici, tu mẽtiris.* Ita *quòd* D. *Cagninus pro ſui honoris conſeruatione teneatur aliquid probare, uel legitimis probationibus, uel in earum defectum per duellum.* Aliquando *& ſecundò quis alicui dicit.* Tu *mentiris.* Non *ab illo iniuriam paſſus, ſed ab recto aliquo uerbo interloquendum caſualiter prolato, quod nullo modo diminuit famam, aut honorẽ ipſius.* Et *tunc uerba illa, tu mentiris, non ſunt prolata ad propulſandam ſiue retorquendam iniuriam. Cùm nulla præceſſerit, ſed ipſa per ſe principaliter iniuriam inferunt.* Et *uti iniurioſa uenirent punienda, per tradita per* Docto. *in d. l. ſi quis extraneus, de acquir. here. et in. d. l. ſi. ff. quod quiſque*

ſequenter adeptus fuit tunc electionem armorũ, ubi aliàs ad eum non ſpectaſſet, & etiam ubi pro ſuo honore coactus fuiſſet aliquid probare, uel ad duellum prouocare. quod tamen omninò fuit ſuprà denegatum alio non apparente ex eo, quia mẽtitæ datæ per Dominum *Cæſarem fuerunt generales, & non ſpecificantes cauſam particularem, quam* Dominus Cagninus *faſſurus, aut negaturus fuiſſet.* Ac *etiam quia fuerunt conditionales, & ipſarum conditiones non uerificantur ſecundum ea, quæ ſuprà deducta fuerunt.* Et *præterea uidetur quòd cõcluſio prædicta, ut ſcilicet electio armorum ſit illuſtriſ.*D. *Cagnini confirmetur ex eo, quòd ipſe in ſuo chartello acceptauit uti prouocatus loqui cùm armis cum ipſo* Domino *Cæſare, offerens ſe paratum quandocunq; requireretur infra debitum tempus oſtendere, quòd per eum nunquàm ſtabit uenire ad arma.* Et *ita multum clarè mentem ſuam declarauit, quòd ſcilicet intelligebat per chartellum.*D. *Cæſaris uirtualiter ſe reum conſtitui in iudicio armorum, & quòd libenter acceptabat.* Et *huic ſuæ declarationi uidetur acquieuiſſe, & ita cum ea permanſiſſe illuſtriſ.*Do. *ſar. Attento quòd uiſis, & intellectis literis, ſeu chartello* Domini Cagnini *eiusq; tenore, & importantia intellectis per duos annos, & ultrà tacuit.*Et *nihil contra talem declarationem dixit aut ſcripſit.* Nam *quando quis literis alicuius per ſe intellectis, continuò non contradicit, cenſetur affirmare, & acceptare quæ in eis continẽtur : ut.l.ſi filiusfamil. patre abſente.ff.ad ſena. conſul.* Macedon. *Et ita dicunt ibi* Barto. Ange. Pau.*de caſtr. & alij. &* Ange.*in ſpecie ualde notando dicit eſſe ibi caſum ſingularem, quòd eo ipſo quòd ſcio actum factum, &*

non reprobo,uideor ipſum approbare, etiam in mei præiudicium. Et *ideo infert ibi* Pau.*de caſt. quòd ſi recepiſti literas continentes aliquid in tui præiudicium,ne uidearis conſentire, requiritur quòd expreßè profitearis, ſeu proteſteris, quòd non conſentis aliàs recipiendo, & tacendo, uideberis conſentire, quod dicit eſſe perpetuò menti tenendum.* Et Bal. *ibi notat iſtud pro mercatoribus, qui quotidiè inuicem ſcribunt literas.*Nam *qui illas recipit eis non contradicendo, uidetur eas confiteri, & acceptare. Sic igitur in propoſito dicendum uidetur de illuſtriſ.*D.*Cæſare, ut ſcilicet uideatur acceptaſſe literas, aut chartellum* Domini Cagnini,*ex quo ultra duos annos tacuit, & nunquam contradixit, ſecundum quòd ſuprà dictum fuit.* Et *tanto magis hoc dicendum eſt, quia illuſtriſ.*D.*Cæſar poſtquàm per prædictum tempus tacuerat, publicauit illud ſuum manifeſtum cum illa* Regia *declaratione,& cum literis illuſtrißimi Marchionis de'l* V*aſto.* Et *nec ipſe in ſuo prædicto manifeſto, nec Chriſtianißimus* Rex *in ſua declaratione, nec etiã illuſtrißimus Marchio in ſuis literis faciunt aliquam mentionem de acceptatione oblati duelli, & declaratione mentis ſuæ, facta per dictum* Dominũ *Cagninum.* Nam *ex hoc demonſtratur, quòd illuſtriſ.*D.*Cæſar, adhuc illi dicitur conſentire.* Et *quòd Chriſtianißimus* Rex, *& illuſtriſ.* D. *Marchio ei in àliquo non cõtradicunt.* Et *iſte conſenſus* Do. *Cæſaris inde ſumptus fortiùs ſibi dicitur præiudicare, cum ſit longior, & cum perſeuerantia maiori. argu.l.ſi mulier. & eorum quæ ibi dicunt* Docto.C. *ad uelleia.* Eſt *enim conſenſus* Domini *Cæſaris in effectu duplicatus.* Primò *enim adfuit non contradicendo, ut dictũ eſt,*

Secundo

Secundò tacendo nedum longo tempore, ſed etiam in ſuo manifeſto. Meritò debet magis operari. Et ita eis magis præiudicare, quia maiori deliberatione dicitur conſenſiſſe. argumē.l.baliſta.ff.ad trebellia. Ex eorum quæ di*cit* Barto.*in.l.cum ſcimus.*C.*de agricol.& cenſi.lib.xi.* Tradit Roma.*in conſil.*290. In *caſu.* Et Deci.*in conſil.* 315. *ſuperioribus diebus.2.col. cum concordantijs multis,qui allegari poſſent.* Et *quæ dixi, & concluſi in his duabus,quibus tametſi ſecundum iuris rationes procedere arbitrer: audacius tamen,& promptiori animo firmaui, cum uiderim ita ſentire prædictos duos excellentiſſimos,& illuſtriſſimos* Principes. *Et audiuerim etiam plures alios idem reſpondiſſe, quibus ueluti in re hac peritioribus omninò ſtandum eſſet per iura uulgaria,*

*Capio nunc tertiam,& ultimam queſtionem,pro cuius reſolutione aduertendum eſt, quòd tria ſunt conſyderāda, de quibus loquitur manifeſtum illuſtriſ.*D.*Cæſaris.* Pri*mum eſt prætenſa,& aſſerta declaratione Chriſtianiſſmi* Regis. *Secundum eſt iudicium,ſeu opinio illuſtriſſimi,et excellentiſſimi Marchionis de'l* Vaſto. Tertium *eſt quod in ſuo manifeſto dicit* D.*Cæſar.* Et *ego omnibus bene cōſyderatis breuiter,& concluſiuè loquendo arbitror, per prædicta non eſſe præiudicatum in aliquo illuſtriſſimo* Domino Cagnino. Et *ſic concludo, quòd his tribus non obſtantibus,ueriſſima eſt concluſio facta ſuprà in duabus præcedentibus queſtionibus.* Et *ſic quòd adhuc illuſtriſ.* Do.*Cagninus remanet abſq; aliqua læſione ſui honoris.* Et *quòd in duello,ſi contingat inter eos fieri,occaſione eorum,quæ præceſſerunt, ipſe uti reus,& prouocatus, habebit electionē armorum,ſecundum quòd ſupra dictum*

I 4 *fuit,*

fuit,ut ſtatim apertißimè oſtendam. Et *capiendo primum , & ſic illam declarationem Chriſtianißimi* Regis *puto aduertendum , quia aut & primo uolumus, quòd* Rex *ipſe ueluti inter illos iudex uoluerit ſententialiter talem controuerſiam terminaſſe , & tunc talis ſententia debet dici nullius ualoris in præiudicium illuſtriſ.* Domini Cagnini. Et *pluribus omißis, ex quibus talis nullitas manifeſtè argueretur.* Q*uæ ſi opus eſſet deducerentur illud unum ſufficiat allegare.ſcilicet quòd talis declaratio, & ſententia fuit lata abſq; citatione,aut aliqua monitione* Domini *Cagnini. Sed ipſo penitus inſcio , & multùm ſecretè , propter quod ipſe non potuit fundamenta,iura, & rõnes ſuas oſtendere,et allegare ſuæ* Regiæ Maieſtati. Et *ſic nõ potuit ſeipſum defendere.* Meritò *ergo talis ſententia illuriſ.*D.*Cagnino non debet aliquo modo præiudicare.Sed debet dici nulla,cùm citatio ſit fundamẽtum iudicij, ut inquit Specu.in titu.de citatione in princi.& ita per illum textum.* Tradunt Abb. & *alij in.c.quoniã contra falſam.in uer.citatiões.extra de probatio.* Et *ibi hoc tradit* Decius *col.*10. *uerſicu. in glo. in uer.citationes.* Et *dicit* Barto*.in.l.prolatam.*C.*de ſenten. & interlocu. omnium iudi. poſt antiquos per eum relatos , quòd citatio dicitur de ſubſtantia iudicij.Saltẽ eo reſpectu , quia ea omiſſa ſententia, contra abſentem non citatum;erit nullius momẽti,nec in aliquo ſibi præiudicabit.* Et *cum* Bar. *ibi tranſeunt omnes* Docto. Et *ideo pro regula dicimus,quòd in qualibet cauſa,debet interuenire citatio omnium perſonarum,de quarum præiudicio agitur.* Alio*quin iudicium parti abſenti,& non citatæ nullum infert præiudicium.l.nam ita diuus.ff. de adop.l.de uno quoque,*

que, & ibi dicunt Doct. maximè nouiſsimi Bonon. *ff. de re iudi. l. ea quæ.* C. *quomodo, & quando iudex.* Tradit Bar. *in ſuo tractatu de citat. in prin.* Probatur *etiam in c. inter quatuor de maio. & obedi. & in clemen. paſtoralis, de re iudi. cũ ſimilibus.* Et *pro regula, ita docet Auus meus* D. *Mari. Soci. in ſuo tractatu, de citationibus in ſeptimo articulo principali in prin.* Et *illud ratione naturali inductum eſt, quia citatio operatur, quòd quis ſe defendere poſsit.* Et *negans citationẽ uidetur denegare defenſionem.* Q*uæ cùm naturalis ſit, ſiue iure naturali concedatur. l. ut uim. ff. de iuſt. & iur. auferri nemini debet, ut. d. clementina paſtoralis.* Et *plus dicimus, quòd imò dicitur de iure diuino.* N*am etiam* D*eus omnipotens, cui omnia ſecreta ſunt manifeſta, non prius* A*dam damnauit, quàm citaſſet.* Q*uando dixit* A*dam ubi es, ut legitur* G*eneſis. c. 3.* E*t ita dixit* Bar. *in extrauagan. ad reprimendum, in uerſi. & figura, in uerſic. quæro igitur utrum ſit neceſſe.* Tradit Abb. *in. c. cum olim col. penul. de re iudi.* A*uus meus* D. M*ari.* S*oci. in. d. tractatu, de citationibus in ſecundo articulo.* E*t* C*urt.* S*eni. in conſi. 49.* M*emoriæ recolendæ colum. 7. ubi alios allegat, & plures allegari poſſent, qui gratiâ breuitatis omittuntur.* V*nde cum propoſito ageretur, de maximo præiudicio* D. C*agnini debebat citari, quod cùm factum nõ fuerit.* S*equitur prædictam ſentẽtiam, ſi talis eſt, in aliquo illuſtriſsimo* D. C*agnino non præiudicare.* D*efectus ergo citationis reddit prædictam ſententian nullam.* Q*ui adeò potens eſt, quòd annullat etiam, quando ſententia lata eſſet in fauorem abſentis, nullo modo citati, prout ſignanter poſt glo. ibi cõcludit* S*aly. in. d. l. ea quæ.* C. *quomodo, & quando iud. in*

prima

prima.q. Et *procederet hoc in caſu iſto,etiam ſi Chriſtia niſsimus* Rex *eßet* Dominus,*ſiue ſuperior utriuſque.*

Quod *tamen tempore talis ſententiæ denegatur.* Nam *ſententia ſine citatione,etiam à principe lata, dicitur nul la,ut.l.ſi.in prin.cum glo.ſecunda.* C. *de legi.ſecundum quod* Bal.*ibi not.* & *tradit* Alex.*in conſilio.xi.alias cõ ſului prima col.lib.*7.Et *Auus meus in.d.tractatu de ci tat.in ſeptimo articulo princip.in prin.uerſi.* Et *hæc pro cedunt etiam in proceßu principis.* Non *omitto etiã quòd in prædicta declaratione,ſiue ſententia , ſi pro tali habeamus,uidetur Chriſtianiſsimus* Rex *fundare intentio nem ſuam in uerbis,* & *aßertione* D. *Cæſaris ei omninò fidem adhibendo,in eo quòd* Dominus *Cæſar aßeruit hîc pro ſua intentione idoneos teſtes,per quos ſuæ* Maieſtati *offerebat probare quod ipſe affirmabat .* Et *quòd literæ quædam , quas eidem oſtendit , erant ſcriptæ manu* D. Cagnini,*et eius ſigillo ſignatæ.* Quòd *certè eſt,præter iu ris regulas,* & *ordinem iudiciarium.* Non *enim credi de bet dicenti ſe paratum probare intentionem ſuam per ido neos teſtes.Sed oportet teſtes producere.* Eosq; *cum iu= ramento examinari facere.* Et *quidem per eum qui iudi caturus eſt,ut ſic ipſe magis intelligat,utrum eorum di= ctis ſit fides præſtanda.* Iuxta.*l.iij.§.i.ff.de teſti.debent* & *alia quædã in teſtium productione,* & *examinatio= ne interuenire.* Et *circa perſonas,* & *dicta eorum plura conſiderari,ut* Bart.*in ſuo tractatu de teſtibus,* & *in tra ctatu de reprobat.teſt.* Et *per omnes ubique materiam te ſtiũ tractantes.* Et *nouiſsimè per* Io.Crotum *in ſuo tra= ctatu de teſtibus.* Alioquin *ſi aßerenti ſe probaturum per teſtes crederetur,facile eſſet,quodcunque petieris in iudi*

cio,

cio,obtinere,cum ita aſſerere cuilibet facillimum eſſet. Quod quàm ſit abſurdum,& alienum à mente iuris neminem latet.

Similiter etiam literas aliquas producenti uti meas, non facile credi debet. Sed oportet rē bene diſcuti per cōparationem literarum,iuxta plenè. Tradita per Bald.& Salyc.in.l.comparationes.C.de fide inſtru. Quod certè non interuenit in caſu iſto,ergo ſuper illis prætenſis literis non poteſt fieri fundamētū. Et plus etiam dici poſſet,quòd talibus literis etiam ſi per D.Cagninum ſcriptæ fuiſſent. Non poſſet D.Cæſar uti incompetenti iudicio ad probationem ſuæ intētionis,attento quòd illas intercepit. Et ſic dolo ſuo ſunt apud eum,nam ex quo in hoc non parum deliquit. Et pœnâ ueniret plectendus argu.l.ſi quis aliquid.§.qui uiui.ff.de pen. Et eorum quæ dicit Bar.in.l.titio,in prin.in uerſic.uenio ad ſecundam quæſtionē.ff.ad municip. Et.l.ſi quis in graui.§.ſi quis autem.ff.ad ſenat.conſul.ſillanianum. Non conueniret ut ex eo meliorem ſuam conditionem faceret.l.non fraudantur.§.nemo.ff.de regu.iur. Non enim toleratur, ut quis ex delicto ſuo, & ſic ex eo propter quod pœnam meretur,aliquid utilitatis capiat,& ita rem ſuam in meliori ſtatu ponat.l.ſi ab hoſtibus.§.i.ff.ſol.matr. Et ibi notant Bal.Imol.Alex.Iaſ.& alij.l.tranſactione, & ibi glo.& Doct.tradunt.C.de tranſac. Et.l.ſiue hereditaria ff.de neg.geſt.cum multis concor.de quibus ibi per glo.

Aut & ſecundò uolumus, quòd prædicta declaratio Chriſtianiſsimi Regis non ſit ſententia,ſed potius quædam expreßio ſuæ opinionis. Quod fortaſſe tutius eſt tenere,cum non ſit ueroſimile tam excellentiſsimum,et tam

ſapientiſsi-

ſapientiſsimum Regem. Ita contra iuris formam ad ſententiam proceſsiſſe, & in non iuridicis fundamentis illam fundaſſe, nec etiam ueroſimile ſit ſuam Maieſtatem alioquin prædeceſſorum in bene geſtis imitatricem aliquid iudicaſſe contra reſcriptũ illud Regis Philippi prædeceſſoris ſui in materia duelli promulgatũ, de quo ſuprà in prima quæſtione mentionem feci. Cùm enim in caſu noſtro non concurrant illa quatuor, quæ ad duellum requiruntur, ſecundum reſcriptum prædictum, imò fortaſſe nullum, non poteſt dici fore locum duello, quod tamen Regia illa declaratio, uidetur uelle habere locum, dũ in ea dicitur, che a'l Signor Cagnino tocca di riſentirſi &c. Et hoc eò maximè, quia tempore prædictæ declarationis, uterque erat Eques ordinis Chriſtianiſsimi Regis. Vt ſic uideantur iudicandi, ſecundum iura & conſuetudines Francorum. Et illius Chriſtianis. Regalis ſedis. Et adhuc dicam quòd talis Regia opinio, non præiudicat illuſtrißimo D. Cagnino. Tum quia ipſe pro ſe habet plurium excellentiſsimorum Principũ opiniones, ut ſuprà dictum fuit. Qui licet regali dignitate non fulgeant. Sunt tamen in re militari peritiſsimi. Et maximæ auctoritatis, & cùm illorum opiniones fundentur ſuper certis Chartellis inter iſtos illuſtriſs. D. propoſitis. Et ſuper tota eorũ quærela bene conſiderata, dicuntur proſternere opinionem prædictam Chriſtianiſsimi Regis, cùm illa fundetur ſuper incertis literis, & teſtibus, ne dũ uero examinatis, ſed etiam non nominatis, ut etiam ſuprà oſtenſum fuit. Tum & maximè, quia talis ſua opinio, dicitur eſſe conditionalis. Videlicet ſi illuſtriſs. D. Cæſar uera oſtendat, quæ aſſeruit, ut. ſ. legitimis teſtibus intentionẽ ſuam probet,

bet, & iuſtificet literas illas fuiſſe ſcriptas propria manu illuſtriſsimi D. Cagnini. *Quæ conditiones non ſunt uerificatæ. Meritò remanet* Regis *opinio, nullius ualoris per ea quæ ſuprà dicta fuerunt.*

Sed ulterius etiam aduertendum puto. N*am poſito millies abſque tamen præiudicio ueritatis, quòd talis* Regia *declaratio, quocunque modo accipiatur ſuo marte procedat, & debeat attendi. Putà quòd probentur quæ in ea præſupponuntur, uel quacunque alia ratione. Tamen adhuc dico, quòd illuſtriſsimo* D. *Cagnino non infert præiudicium circa duellum. Si illud iniri contingat, quin. ſ. ipſe in eo ueluti reus, & prouocatus habeat electionem armorum, ſecundum ea, quæ ſupra deducta fuerunt. Et præcipuè per illud fundamentum, quia illuſtriſsimus* D. *Cæſar offerendo ei iudicium armorum. Et ad arma prius prouocando, dicitur circa hoc feciſſe ſe actorem, & ita omnibus ſuis iuribus, ſi quæ habebat in contrarium, renunciaſſe, & in eis ſibi præiudicaſſe, ut dictum fuit.* De *hoc enim in prædicta* Regia *declaratione, nullum fit uerbum. Et ideo abſque dubio circa iſtud nihil poteſt operari.* N*am declaratio talis, ſiue ſententia dicitur ſtricti iuris, ſicut & contractus, & propterea debet intelligi tantùm in eo quod in ea exprimitur, quia uerba ſententiæ ſtrictæ, ſemper ſunt interpretanda, ut egregiè per illum tex. tradit Abb. in. c. dilectus in ſecundo not. de offi. ordina. cùm concordan. ut plene per Alex. in conſi. 48. Viſis & accuratè ponderatis tertia col. lib. 6. Et credẽdum eſt tantum, et tam ſapientiſsimum* Regem *conſultò prætermiſiſſe loqui de armis in futuro duello eligendis. Et quis debeat dici prouocator, & quis prouocatus. Quoniam circa illud*

ca illud uti optimus,& prudentiſsimus non potuißet ali ter dicere,quàm quòd illuſtriſsimus D. Cagninus *tanquã prouocatus ſit,habiturus electionẽ armorum per ea, quæ ſuprà deducta ſunt.* Quod *tunc ſua* Maieſtas,*ut arbitror, facere noluit, quippequi ſolùm intellexit illuſtiſsimo* Do*mino Cæſari ſupplicanti,in eo quod ſibi iuſtum uidere-tur facere.* Et *adeò quòd in hoc etiam fines ſupplicatio nis fuerit egreſſus,ut rectè intuenti patebit .* Q*uæ uero contra illum cognoſcebat,tacere uoluit , cùm non eſſet tunc qui pro illuſtriſsimo* D.cagnino *inſtaret, & ſup-plicaret,ut etiã ſibi fauorabilia exprimerentur . Argu-mento eius quod dicitur,quòd iudex non impertitur of-ficium ſuum,niſi petenti.*l.iiij.§*.hoc autem.*Et *ibi* Barto. Imo.& Alex.*tradunt.ff.de dam.infec.cum ſimilibus,re-manet itaque ex prædictis firma,& uerißima concluſio, quòd ex prædicta* Regia *declaratione,ſiue uelimus eſſe ſententiam,à iudice latam,ſiue ſimplicem opinionem* Re*gis non inferri aliquod præiudicium illuſtriſsimo* Domi*no* Cagnino.

Et *idem abſque dubio ſecundo loco dicendum eſt , de literis excellentiſsimi,& illuſtriſsimi* D.Marchionis *de'l* V*aſto,nam opinio eius in dictis literis contenta .* Habet *multorum ſimilium* Principum *opiniones repugnãtes, ut mihi aſſeritur.*Et *ego aliquas uidi,quarum ſuprà men tionem feci.ſ.illuſtriſ.*Ducis Vrbini,& *uice* Regis Nea*politani.*Et *dicitur conditionalis,nam dum in dictis lite ris dicitur.*Hauendo *ſcrittura autentica de'l* Signor Ca*gnino,che parli in dishonor ſuo.*Illa *uerba important ma niſeſtam conditionem.*Et *reſoluuntur.i.ſi habes auctenti cam ſcripturam,&c.per ea,quæ ſuprà dicta fuerunt in*

prima

prima quæſtione de illis uerbis. Et denegando ſimilmente mentite. Vnde donec appareat uerificatam conditionē prædictam, talis opinio, dicitur nullius roboris, ut ſuprà etiam ad aliud propoſitum dictum fuit.

Præterea. Et ſecundo dico, quòd illuſtriſs. D. Marchio nullum uerbum facit de electione armorum, facienda in futuro duello, ſi illud fieri contingat. Meritò in eo nullo modo præiudicat illuſtriſs. D. Cagnino, quin ei, ut prouocato talis electio competat, ſecundùm ea quæ dicta ſunt. Et quemadmodùm etiam dixi nunc de illa Regia declaratione. Et maximè, hoc dicendum eſt, attentis opinionibus prædictorum duorum illuſtriſsimorum Principum de quibus ſuprà memini. Et aliorum plurium, qui ut audio, pro ipſo Domino Cagnino reſponderunt: eis etenim uti in arte militari peritiſsimis omninò ſtandum eſt, per ea, quæ in principio dicta fuerunt. Attento maximè quòd eorum opiniones, ut dictum eſt, ſunt fundatæ ſuper certis chartellis, & tota querela. Et non conditionaliter, ſed purè, & reſolutè loquuntur.

Quantum uerò pertinet ad tertium. Videlicet ad manifeſtum illuſtriſs. D. Cæſaris. Vanū eſt uerba facere cùm enim totum ſit fundatū in Regia declaratione, & in prædictis literis illuſtriſsimi Marchionis. Non debet quicquā per ſe operari, ſed ſolùm quantùm prædicta operantur. Vnde cùm prædicta præiudicium non inferant illuſtriſs. D. Cagnino, prout ſuprà plenè oſtenſum fuit. Sequitur quòd nec tale manifeſtum, in aliquo poteſt ei præiudicare. Nec enim per ſe ipſum, & publicationem ſuarum ſcripturarum cuiuſcunque tenoris eſſent. Quæ ab eo emanarent, poſſet iuri illuſtriſs. D. Cagnini quicquam detrahere,

cùm

*cùm iura noſtra abſque noſtra uoluntate,uel facto aufer ri non poſsint.l.id quod noſtrum.ff.de reg.iur.*Alioquin *licitum cuique eſſet mittere ſalcem in meſsem alienam, quod aperto iure reprobatur.c.uenerabilem,in princi.de elect.& c.ſcriptum.6.q.prima cùm ſimilibus.*Et *tradunt docto.per illum tex.in.l.ſicut.§. ariſto.ff.ſi ſerui.uēdi.*

*Et dum illuſtriſs.*D.*Cæſar quaſi magna utens liberalitate uidetur renunciare electioni armorum .* Certè *cùm ad eum non pertineret:& neceſſariò,eam non ſit habiturus:non poteſt in eo dici liberalis, quia ut uulgò dicitur,in neceſsitatibus,nemo liberalis exiſtit.l.rem legatam.ff.de adim.lega.l.proximè.ff.de ritu nupt.*Et*.l.donari.cùm ſimi.ff.de reg.iur.*Laus Deo.

SECVNDVM CONSILIVM EXCELlentiſsimi, & Clariſsimi Iureconſulti Domini Mariani Socini in eadem materia Duelli.

DIRIGAT Dominus uerbà mea in uiam ueritatis, et iuſtitiæ. Licet duellaris materia, de qua ad præſens agitur potius ad ſtrenuos militum Ductores, & excellentiſsimos Principes in ea peritiſsimos pertineat, quàm ad iuriſconſultos. Et ob eam cauſam libenter in propoſito caſu conſulendo abſtinuiſſem, quia tamen aliquando etiam noſtri maiores eam pertractarũt. Et ego precibus eorum, qui in me plurimũ poſſunt, deuictus ſum. Non dubitaui iuxta animi mei ſententiã, quid de iure ſeutiam, inter iſtos illuſtriſ. Principes ſcribere, prout cũ ſumma modeſtia requiſitus ſum.

Viſo itaq; primo loco chartello (ut ſic eloquar, uti cõmuniter dicunt) illuſtriſ. D. Vgucciono Rangone directo illuſtriſ. D. Galeotto Pico Mirãdulæ Domino, in quo inter cætera dicitur.

Signor Galeotto, Nicolò Loſco mi hà eſpoſto in nome uoſtro, che uoi dite, che il bando per me mandato, che alcuni de mei ſoldati non ardiſca pigliar danari con alcun Principe ſenza eſpreſſa mia licenza, è ſtato fatto per queſta ſola cagione, à cioche uoi non poſſiate hauere huomini per difeſa de la Mirandola, & à ciò ne riceuiate diſpiacere. Circa di che ui dico, che quãte uolte hauete detto, dite, ò direte, che per le dette cagioni mi ſia moſſo à far detto diuieto, tante uolte hauete mentito, mentite, & mentirete. Et tanto di queſto, quanto

K de

de ogn'altra coſa, che haueſte detto, diceſte, ò fuſte per di re in preiudicio de l'honor mio. Et *per che ancho uoi dite, che hauete cognoſciuto il mio mal'animo cōtra di uoi, in hauer fatto tal diuieto, però di nouo ui dico, che mentite.* E *mandandomi uoi campi franchi, mi offero ſoſtentarlo con l'arme in mano &c.*

Viſo inſuper alio chartello per illuſtriſ. D. *Galeottũ directo illuſtriſ.* D. *Vgucciono, pro reſponſione in quo alia uerba leguntur.*

Signor Vguccione, Ali primi capi de'l uoſtro chartello. Queſto ſolo riſpondo, che quando io commeſſi l'imbaſciata à Nicolò Loſco, *tal, quale io gli commeſſi, non mentij.* Et *altra riſpoſta per hora non intendo fare, giudicando non mi eſſere neceſſario. Ma offerendomi uoi ne l'ultimo capo ſoſtenere quanto dite, con l'arme in mano, ui dico, che uolentieri da uoi coſi inuitato, e prouocato, accetto lo inuito: e benche come prouocato anchora li campi io (uolendo) poteſſe eleggere, ſi come uoi me li domandate, nondimeno uoglio, che queſto ufficio reſti à uoi, come à prouocante.* Et *però quando me li mandarete franchi, e ſicuri, à l'hora fra tempo conueniente con l'arme in mano difenderò in commettere quella imbaſciata non hauer mentito.* Dichiarando *però non prima uolere far tale effetto, che uoi habbiate ſodisfatto à le quærele, che auanti queſta uoſtra di uoi ſono fuori &c.*

Viſis inquam prædictis duobus chartellis, plura ueniunt in dubitationem.

Primò utrum ſtantibus prædictis ſit locus duellari pugnæ in genere, & poſito quòd aliquando ſit toleran=

dum

dum duellum.

Secũdò, utrũ nũc ſimus in caſu, in quo debeat tolerari.

Tertiò utrum illuſtriſsimus Dominus Galeottus, *ſi nihil ultrà ſequatur remaneat abſq; aliqua læſione ſui honoris apud* Principes, *& graues homines.*

Circa primam queſtionem quantùm pertinet ad iuris determinationem, facilis eſt reſolutio, quoniam duellum apud Chriſti fideles dicitur omni iure prohibitum.

Nam *primò dicitur prohibitum iure diuino, ex pluribus, & præcipuæ duplici ratione.*

Prima *eſt, quia ex duello oriuntur homicidia, & membrorum mutilationes, contra legem diuinam, cum præcipiat* Deus *; ne quis quẽquam occidat, ut legitur* Exodi *capi. 20.* Deutrono. *c. 5. &* Matthæi. *5.*

Secunda ratio eſt, quia in duello tentatur Deus, *ut habetur in. c.* Monomachiam. *2. q. 5. & in. c. fina. de purga. uulga. cum ſimilibus.* Quod *ſimiliter dicitur iure diuino prohibitum.* Iuxta *illud,* Non *tentabis* Dominum Deum *tuum. ut habetur* Matthæi. *c. 4.* Et *originaliter legitur* Deutrono. *c. 6. & in. c. quæritur. 22. q. 2. cum ſimilibus. ita hanc rationem inter alias adducebat* Ioan. *de lignano in tractatu de duello in ſeptimo capitulo.* Et *utranq; rationem cùm quibuſdam alijs ita cõcludendo, adducit* Iaſ. *conſilio. 144. facti cõtingentia in ſecundo dubio. in uer. in primis enim duellum eſt prohibitũ iure diuino. 2. uolu.*

Item dicitur prohibitum iure gentium : cùm ex duello aliquando contingat innocentem damnari, ſeu mori. No*centem uerò uincere, & abſolui : ut experientia docet (quæ dicitur efficax rerum magiſtra. c. quam ſit. de elec. lib. 6.)* Et *habetur in. c. 2. de purga. uulga.* Quod *certè*

repugnat æquitati naturali, in qua ius gentium dicitur ſundatum: & ita arguunt, & concludunt Ioan. de ligna no & Iaſon in locis prædictis.

Qui etiam ſubdunt, quòd dicitur duellum prohiberi etiam iure canonico, iuxta totum titulum de purgatio. uulga. cum ſimilibus per eos allegatis. Et maximè hoc oſtenditur, quia ius canonicum inhibet peccata, ut eſt no tiſſimũ. In duello aũt multa peccata cõmittũtur, & inter cætera tentatur Deus, et homicidia fiũt ut dixi. ergo etc.

Quinimò dicitur prohibitum etiam iure ciuili, ut habetur in. l. negantes. C. de actio. & obliga. & in. l. unica. C. de gladiatori. lib. xi. Et ita etiam firmant Iaſ. & Ioã. de lignano ubi ſupra. Facit quia in materia, in qua cadit peccatum. Ius ciuile etiam ſi eſſet contrarium, cedit iuri canonico, iuxta tradita per docto. in. c. poſſeſſor maleſidei. de regulis iuris. lib. 6. Et in. c. fina. de præſcrip. cum ſimilibus. ſed in duello cadunt peccata. ergo &c.

Sic ergo ex prædictis ſequitur concluſio, quòd duellũ generaliter dicitur omni iure prohibitum. Quod etiam firmat Andreas barba. in conſilio. 62. Illud in medium aſſeram. col. 12. cum tribus ſequẽtibus in primo uolumi.

Qui copioſè, & iuridicè hanc generalem concluſionem defendit, cum multis cõcordantijs de quibus per Iaſ. & alios in locis prædictis: & per eundem Iaſonem in. l. ex hoc iure. 4. & . 5. col. ff. de iuſti. & iure. & ultra allegatos in locis prædictis. Hanc generalem concluſionem firmat Matthæus de affli. in. c. i. §. ſi quis hominẽ. 3. col. poſt plurimos per eum citatos. de pace tenenda. ubi multa dicit ad propoſitum, & ita etiam de iure uerum aſſerit Paris de puteo in tractatu de duello libro primo in conſilio

ſilio.100.Idem etiam dicit Deci.*in cõſi.173.in quæſtionē propoſita in princi.& in conſi.686.*Magnificus Pyr rus *in princi.&* Curti.*iunior in conſil.173.* Habita diligenti *in principio.*

Et *iſta concluſio, ut ſcilicet duellum dicatur omni iure prohibitum regulariter loquendo ſemper fuit, & nũc eſt apud modernos doctores indubitata.*

Et *iſtud adeò uerum eſt, quòd conſuetudo in contrarium non ualeat, nec ſeruari debeat.*Attento *quòd duella, & cruenta ſpectacula, dicuntur prohibita ratione peccati.*Et *ſic abuſus, & corruptela potius dici debet, quàm conſuetudo.*

Et *præſertim ita eſt dicendum, quia talis conſuetudo expreſſè in iure reperitur.c.2.de cleri.pugnan.in duello, ubi not.*Abb.*& toto titulo de purga.uulga. iuncto.c.1. de torneamen.* Etenim *ex tali prohibitione, Sequitur ſuperuenientem conſuetudinem cõtrariam non ualere, iuxta auctenti. nauigia. cum his, quæ ibi doctores ſcribunt.* C.*de furtis.& iuxta tradita per* Bal. *& alios in.l. non dubium.*C.*de legi.* Et *in terminis quòd non ualeat, nec ſeruari debeat couſuetudo duellandi,nec etiam conſtitutio ſi fieret.*Dicit Paris *de puteo in dicto tractatu de duello in.d.c.9.libro primo .* Et *audacter concludunt* Andreas *barba. in.d.conſilio.62.col.14.* Iaſon *in dicto conſilio 144.col.penulti.*Et *Afflict.in.d.§.ſi quis hominem.3.et 4.colum.& per iſtos plures alij allegãtur.* Quod *etiam fatẽtur* Deci.*&* Curti.Iuni. *in præallegatis eorum conſilijs .* Non *enim conſuetudine poteſt duellum à iure reprobatum ratione peccati fieri licitum : ut per illũ tex. dicũt* Pet.*de anch.& alij in.d.c.2.de cle.pug.in duello.*

Et ex prædicta concluſione, ſic generaliter poſita infertur, quòd cuiq; chriſticolæ abſque aliqua infamia, & uera læſione honoris licitum eſt recuſare duellum. Nam cùm ex eo ſæpe perdatur honor, uita, & anima, tentetur Deus, nec uera, & iuſta oriatur probatio. Cùm ſæpe uiderimus multos ſub iuſto clypeo perire: ut inquit Bal. in. l. i. C. de ditic. liber. tollen. non debet quoquo modo permitti. Et quòd licitè poßit recuſari duellum, et abſq; infamia. conſuluit aliàs Ange. de peruſio. prout refert et ſequitur Imol. in. l. is qui reus mihi. in. 10. colum. ſuper glo. in uer. purgetur. ff. de pub. iudi. Et dixit etiam Iaſ. prædictos referendo in. d. l. ex hoc iure, & in. d. conſilio 144. & Barba. in dicto conſilio. 62. cum pluribus alijs. qui ad hoc allegari poſſent. Et idem de iure firmat, & quibuſdam exemplis comprobat Paris de puteo in prædicto tractatu lib. 6. in. c. 18. licet aliter dicat ſeruari apud milites. Et ideo malè faciunt, & grauiter peccant Principes, qui eiuſmodi duella in ſuo territorio permittunt, dando duellantibus campum franchum. Quod nihil aliud eſt, quàm homicidia impunè permittere, & alia etiam mala, quæ ex duello ſequuntur, & quid aliud quàm malum ex eo ſequi poteſt? cum fuerit inuentum diabolica ſuggeſtione: ut inquit Paris de puteo in. d. c. 9. Et tradit Abb. in. c. 2. in fi. de cleri. pugnã. in duel. Vbi etiã dixit ex eo non ſumi efficacem probationem. Et quòd tentatur Deus declarando quomodo. Et cõcludendo duellum omninò eſſe prohibitum, & quòd Principes duellum concedentes peccent. Dixit Paris de puteo in præallegato. c. 9. & Iaſon in dicto conſilio. 144.

Et ex his ſit reſoluta prima dubitatio, in qua de iure

ſtat

ſtat firma concluſio, non eſſe in propoſito locum duellari pugnæ, cùm illa ſit omni iure prohibita per prædicta. Quæ omnia cum prædicta generali concluſione firmat egregiè poſt antiquos per eum relatos. Henri. Boic *in.c.i.de cleri.pugnan.in duello. allegando ſeptem pulchras rationes, ut per eum.* Ita *etiam poſt eum egregiè longè proſequendo firmat* Io.*lecirier in tractatu de iure primo geniture in,25.q.ad fi. dum in illa. quæſtione reprobat opi.Othonis imperatoris, & ultra plures ſuprà allegatos. allegat etiam* Ioan.*de anania,&* Oldra.*ut per eum.Et adeò uera ſint prædicta, quòd ſi de facto ſecularis* Princeps *duellum concedat: poteſt tamen per prælatum loci ratione peccati prohiberi: ut inquit* Paris *de puteo in prædicto tractatu libro primo.c.15.*

Et *licet quæ dicta ſunt, de iure uerißima ſint.* Nihilo *minus uidemus de facto contrarium ſeruari: non obſtante quòd talis obſeruantia, & cõſuetudo ſit praua, & damnanda: ut dicit* Abb. *in.d.c.2. in primo nota, de cleric. pugnan.in duello.*

Quinimmo ſunt qui dicunt in certis caſibus duellum debere permitti: ut Lauren.*calca.in conſi.2.Quidam nobilis.col.7.cum aliquibus ſequẽtibus ut per eũ.Et quicquid de iure ſit, cùm de facto ſeruetur, & pleriq; ſcribẽtium concedant in certis caſibus hanc conſuetudinem inter milites, & nobiles ſeruandam eſſe,*

Videndum *nunc eſt de ſecunda dubitatione ſupra propoſita: utrum ſcilicet prædicti illuſtrißimi* Domini, *ſint in caſu, quô eis liceat ſaltem de conſuetudine uenire ad duellarem pugnam.*

Pro *cuius dubitationis reſolutione aduertendum eſt,*

quòd Calcan. in dicto conſilio. 2. dicit duellum permittẽdum eſſe in crimine læſe maieſtatis, de quo quis accuſatus intendit ſe purgare; & alius armis illud probare intendit, cum alijs probationibus careat. Sed ex lege Feder. *in titulo de pace tenen. datur duellum. Si quis intra tempora pacis alium occiderit, uel etiam uulnerauerit: ut ibi in. §. ſi quis hominem. & . §. ſi quis alium.* Et *tradit* Ioan. *de lignano in dicto tractatu in. 7. capi.*

Alij dicunt quòd conceditur duellum ratiõe cuiuſcunq; delicti, de quo pœna mortis quis eſſet puniendus: & ita inter cætera uoluit requiri Sereniſsimus Rex Philippus *Chriſtianiſsimus* Rex *Gallorum in ſuo regio reſcripto, relato, & declarato per Guid. pap. in. q. 617.* Dixi *plenè. 2. col.* Q*uod etiam in effectu ponit Calcan. in dicto conſilio. 2. col. 11.* Idem *etiam auctoritate* Imperatoris *ponit* Bal. *in. l. cum filius. §. fina, ff. de lega. ij.* Dum *refert ſe audiuiſſe ab* Imperatore*, quòd ad duellum concedendum quinque concurrere debent.* Inter *quæ quarto loco debet requiri, quòd delictum de quo agitur ſit perſonale.* Non *ſic eſſet, ſi de pecuniaria cõdennatione ageretur, ut per eũ.*

E*t hinc eſt, quòd idẽ* Bal. *in. d. l. ex hoc iure. ff. de iuſt. & iur. in. 8. q. Dicit quòd duellum ſi concedendum eſt, ſolùm ex maxima cauſa concedi debet. prout etiam ibi refert, & ſequitur* Iaſ. *in. 4. colum. Cùm enim duellum, & duellandi conſuetudo ſit contra leges, & illis ualde ſit odioſa: ut inquit* Bal. *in. l. i. C. de dediti. liber. tol. debet inquantum poteſt reſtringi, & ſtrictè interpretari: ut ſic per eam iura minus lædantur, ſicut dicitur de ſtatutis iuri communi contrarijs, & ab eo exorbitantibus.* Iuxta *tradita per docto. in. c. cum dilectus. de conſuet. & in. l. ſi*

ſerui

ſerui ueſtri.C.de noxali. Tradit Barba. in conſil. 50. cle=
mentiſsimũ Deum.2.col. 4.uolu. Corn.in cõſilio.115.In
hac conſultatione.3.col.2.uolumi. Patruus, & Do.meus
Socinus in conſilio.81. nõ eſt dubium.3.col.3. uolumine.
Curtius ſenior in conſilio. 78. Domina Franceſchina.6.
columna.& Deci.in conſilio.52. Viſo eleganti.2.colum.
Si enim talia ſtatuta ſunt reſtringenda, licet ualida ſint,
quia ſunt iuri contraria. Fortius ita dicendum eſt de præ
dicta conſuetudine, cùm ſit inualida, & à iure reprobata:
ut dictum eſt. Et hæc de iure communi.

Fateor tamen quòd de iure Longobardo duellum per=
mittitur ex pluribus cauſis, quæ ſunt circa.xx. quæ enu=
merantur. per Paridem de puteo in tractatu de duello. in
6.lib.cap.6.& per Ioan.de lignano in ſimili ſuo tracta
tu in.8.cap. quas gratiâ breuitatis non refero, quia
apud eos uideri poſſunt.

In quibuſcunq; tamen caſibus concedatur multa cum
principali cauſa concurrere debent: et inter cætera, quòd
qui delictum aduerſario imputat, non habeat aliam pro=
bationem, et ad ueritatis oſtenſionem ad duellarem pugnã
decurrat. Et hinc eſt quòd duellum ſolet deſcribi: ut ſit
pugna ſingularis inter aliquos ad probationem ueritaz
tis &c. ut inquit Bal.in.c.i.in princi.col.16.uer. Porrò
duellum propriè. de pace tenen. Et tradunt Io. de ligna.
& Paris de puteo in prædictis tractatibus. Primus in
c.i.in fi. Secundus in libro primo.c.6.in princ. et Henri.
boic in.c.i.in princi.de cleri.pugnan.in duel. Et hoc ex
parte imputãtis delictum. Ex parte uero imputati requi
ritur, quòd ſit de tali delicto aliquo modo ſuſpectus: ut
per Bal.in.d.l.cũ filius. §.fi.de lega.ij. Et per Guid.pa.
in.d.

in.d.q.617. Et *ſuam innocentiam alio modo oſtendere non ualent.* Et ideo Bal. *in.d.l.i.de deditic.liber. tollen. dicit quòd duellum dicitur experimentum innocentiæ, et initur in defectum aliarum perſonarum.*

His modo ſic declaratis. Venio ad reſolutionem huius *ſecundæ dubitationis,quæ ni fallor, clariſsima eſt,ut.ſ. iſti illuſtriß.*D.Galeottus & Vguccionus,*non ſint in caſu aliquo ex his, quibus duellum permittatur, nedum iure communi inſpecto.* Sed nec etiam iure Longobardo. Non enim dicitur *aliquem eorum,cōmiſiſſe crimen læſæ* Maieſtatis,*nec homicidium per aliquem eorum factum, aut illatum uulnus dicitur intra tempora pacis.* Nec *etiam aliquod aliud delictum,quod pœnam perſonalem mereatur,quibus caſibus,ex conſuetudine inſpecto iure communi* Duellum *ſolet concedi,ut ſuprà dictum fuit.*

Similiter *etiam non uideo, quòd ſint in aliquo ex illis.xx.caſibus,uel circa in quibus iure* Longobardo *per mittitur duellum,ut ex eorum enumeratione, ſeu lectura omnibus notum erit, quos ego aliter non enumerabo, gratiâ breuitatis,& quia publicè omnibus patet.*

Imò *dico, quòd inter iſtos illuſtriſsimos* Dominos *cauſa dicitur leuiſsima,& ferè nullius conſyderationis.* Etenim *illuſtriſsimus* Dominus Vguccionus *ratione ſuæ iuriſdictionis potuit facere illam prohibitionem.* Abſque *eo quòd haberet animum damnificandi,aut iniuriandi illuſtriſsimum* Dominum Galeottum,*aut alium quempiã.* Nec *cur illam fecerit quærendum.* Videtur,*cùm quilibet rei ſuæ ſit moderator,& arbiter uulgata.l.in re mandata.C. mãdati cum ſi.etiam ab utendo,ut.l.ſed & ſi lege.§.conſuluit.ff.de petitio.here.* Et *quotidiè uidemus*

per

Per Principes,& Dominos terrarum fieri eiuſmodi banna,& prouiſiones. Quæ debent præſumi fieri pro commodo, & bene eſſe Principis,aut Reipublicæ, talia facientis. Et ita facilè dici poteſt de prædicto illuſtriſſimo Domino Vguccionо.

Nemo tamen negabit poſsibile eſſe cum motum fuiſſe particulariter,contra illuſtriſsimum Dominum Galeottum,ut eſt pluſquam notiſsimum.

Et cùm iſtud,qua.ſ.mente id fecerit, pendeat ex animo eius, certo per aliquem ſciri non poterat, niſi cui ipſe, uel Deus,(qui eſt perſcrutator cordium) uoluerint reuelare. Potuiſſet tamen ex coniecturis præſumi,putà, ex ipſius loquela,iuxtà doctrinam Bald.in.l.Sed & reprobari,in principio, per illum text.ff.de excuſa.tuto.dum inquit quòd ex loquela hominis animus indicatur, uel etiam ex his,quæ præceſſerunt,uel poſteà ſequuta ſunt, cùm ſæpè,ex ſequentibus colligatur,qualis animus fuerit in præcedentibus,uel per contrarium. l.ſed Iulianus §.proinde.ff.ad macedon. Et.l.poſt contractum.ubi Barto.& alij.ff.de donat. Et.l.ſi ſeruus plurium.§. fina.ff. de lega.primo cùm ſimilibus.

Et ubi aliter eius animus probari non poſſet,ſtaretur eius aſſertioni iuratæ, iuxta tradita per gloſſ.maiorem,& ibi Docto.in.§.Sed iſte.inſti.de actio. Et in.c. ſignificaſti,extrà de homicid.cùm multis,quæ ad hoc allegari poſſent.

Et antequam prædicti Domini Vguccioni animus in prædicta prohibitione apparere dicatur, facilè potuit illuſtriſsimus Dominus Galeottus ex aliquibus indicijs, uel cauſis, animum eius mouentibus induci ad creden-

dum,

dum, & ita credere quòd ad eius damnum, & iniuriam talis prohibitio facta fuiſſet, prout uerè credidit. Tam*etſi falli potuerit, & in ſua opinione decipi, et ita in tali credulitate, & opinione exiſtens aliquantiſper perturbatus* Nicolaum Luſcum *eius nuntium illuſtriſſimo* Domino Vguccione *miſit cum commiſſione, quam ipſe retulit, in qua cõmiſſione, licet decipi potuerit* Dominus Galeottus *in coniecturando animum* Domini Vguccioni, *non tamen poteſt dici, quòd in eo mentitus fuerit, ut infrà dicam.* Dominus *autem* Vguccionus, *qui de ſuo animo certus erat, uolens oſtendere, quòd non habuit animum iniuriandi, aut damnificandi illuſtriſſimum* Dominum Galeottum, *in ſuo chartello, dixit ei quòd mentiebatur aſſerendo prohibitionem prædictam ad damnum, & iniuriam eius factam fuiſſe, fundando, ni fallor, hanc, ut ita dixerim, mentitam in eo quòd ipſe tanquam de animo ſuo certus ſcit, non talem animum habuiſſe, nec ea de cauſa motum fuiſſe ad prohibitionem, quam fecit.*

Sed ex aduerſo illuſtriſſimus Dominus Galeottus *in ſuo chartello reſponſiuo, negauit in commiſſione, quam* Nicolao Luſco *dedit ſe fuiſſe mentitum, non tamen exprimendo, aut aſſerendo ſe in tali commiſſione, uerùm dixiſſe, ſed uoluit dicere.* Quod *ita uerùm credebat.* Et *ſic rectè conſiderando inter iſtos illuſtriſſimos* Dominos *quæſtio, & controuerſia eſt tantùm.* Vtrum Dominus Galeottus *in prædicta commiſſione fuerit mentitus, cùm de hoc à* Domino Vguccione *imputetur, & ipſe neget: quæ controuerſia certè non eſt idonea ad duellum, etiam iure* Longobardo, *cùm inter aliàs in locis ſuprà relatis non connumeretur.* Et *certè mihi uidetur,*

quòd

quòd ſit leuiſsima controuerſia. Et *quàm facillimè componenda;ſaluo ſemper honore utriuſque.*Et *ita auctoritate,ac ingenij dexteritate aliquorum prudentiſsimorum* Princip*um,utriuſque amicorum,futurum confido.*

*Et ex his ſit expedita ſecunda dubitatio, in qua remanet clara,& apertiſsima concluſio.*Iſtos *illuſtriſsimos* Dominos *nullo modo eſſe in caſu, in quo ſit locus duello,etiam de iure* Longobardo,*poſito millies quòd uelimus attendere militarē duellandi conſuetudinem,quæ de facto ſeruatur:licet ſit praua,& dānanda per prædicta.*

Venio *nunc ad tertiam dubitationem in qua dicet fortaſſe aliquis ad pauca aduertens,quòd illuſtriſsimus* Dominus Galeottus *non dicatur honori ſuo conſuluiſſe in ſuo reſponſiuo chartello,ſed debebat* Dominum Vguccionum *diffidare,& ad duellum prouocare.*Nam *ei per* Dominum Vguccionum *in ſuo chartello fuit dictum quòd mentiebatur.*Et *ſic ei fuerunt ſcripta uerba iniurioſa,quia illa uerba tu mentiris,dicuntur iniurioſa.*Etiā *ſi cum eis dicatur ſaluo honore tuo,ut tradunt* Barto.& Alberi.*de roſa.*Roma. *& alij in.l.ſi quis extraneus,in princip.ff.de acquiren.hered.*Alexan.& Iacob. *de ſancto* Georg.*in.l.fin.ſecunda col.ff.quod quiſque iur.*Et Paris *de pute.in dicto ſuo tractatu de duel.in ſexto lib.c.15.*Quod *etiam dixit* Deci.*in præallegatis conſi.487.&.686.ſecunda colum.*Fortiùs *ergo in caſu noſtro uidentur iniurioſa,cùm nihil dictum fuerit de conſeruatio tione honoris.*

Et *licet talia uerba in ſe iniuriam contineant, tamen per* Dominum Vguccionum *uidentur potiùs dicta, ſeu ſcripta gratiâ propulſandi iniuriam receptam,quàm gra*

tiā

tia iniuriæ inferendæ principaliter, quaſi ea dixerit, uel ſcripſerit, pro tuendo honore eius. Attento quòd ei per Nicolaum Luſcum, ex parte illuſtriſsimi Domini Galeotti *fuerat dictum, quòd prohibitionem de qua ſuprà, fecerat animo damnificandi, & iniuriandi eum.* Et quòd *malum eius animum erga ſe cognouerat &c.* Quod *ſibi iniurioſum reputans* Dominus Vguccionus, *ut talem iniuriam propulſaret, ſcripſit ad illum, quòd mẽtiebatur, quod uidetur ſibi licuiſſe. Quemadmodum ſi cui per aliquem dicatur, quòd eſt latro, uel homicida. Licitum erit ei talem iniuriam propulſando dicere, tu mentiris, iuxta l. quæ omnia. §. i. ubi hoc dicunt* Barto. Ange. & Paul. *de caſt. ff. de procurat.* Et tradit Deci. *in dicto conſilio 487. ſecunda colum. cum concordan. ut per* Alexan. *in l. iij. in principio ſecunda colum. ff. de libe. & poſtu.* Et *per* Fely. *in. c. dilecti filij ſeptima colum. uerſi. tribus tamen modis. de except.* Et *tunc ille, qui latronem, aut homicidam aliquam dixit, niſi illud probet, remanet mentitus, & ubi aliter probare non poteſt pro ſuo honore tuendo.* Ex *conſuetudine, & uſu militum, debet eligere iudicium armorum, & ita aduerſarium prouocare ad duellum.* Sic *igitur uidetur in caſu iſto dicendum de illuſtriſſimo* Domino Galeotto, *quòd niſi probet. Quod ſuo nomine retulit,* Nicolaus Luſcus *remanet mentitus, & non dicatur honori ſuo ſatisfeciſſe.*

Sed tamen his non obſtantibus ueritas eſt in contrarium in caſu propoſito. Et *ſic concludo quòd imò illuſtriſsimus* Dominus Galeottus. *ſtantibus prædictis duobus chartellis. Etiã quòd ultra nihil faciat, dicitur honori ſuo proſpexiße.*

Et in

Et in primis dico, quòd quantùm ad mentitam, ut ita dicam, ei datam, iuridicè dicitur exgrauatus, cùm in ſuo reſponſiuo chartello aſſerat ſe non fuiſſe mentitum, prout uerè, ut ipſe affirmat, non fuit mentitus. Nam quod di*xit illuſtriſsimo* Domino Vguicciono, *ſeu dicendum com miſit* Nicolao Luſco, *uerum omninò credebat, & ita non poteſt dici, quòd mentiretur, quia non dicitur quis mentiri, licet falſum proferat, niſi ſciens eſſe falſum, illud affirmet. l. de ætate. §. ſi cùm eſſet.* Et ibi *not. ff. de interro ga. act.* Et *proſequitur. 22. q. 2. c. animaduertendum, etiam c. is autem, & ferè per totam. illam quæſtionem.* Non *enim dicitur mendacium uerè niſi quod fallendi gratiâ profertur.* Et *ſic à ſciente, ſiue putante ſe falſum aſſerere.* Hinc Auguſti. *dicebat, quòd mendacium dicitur falſa ſignificatio uocis, cùm uoluntate fallendi, ut refert glo. in. d. §. ſi cùm eſſet.* Et *eſt text. in. c. beatus* Paulus. 22. *q. 2. Capiendo tamē ſtrictè, ut ibi dicit glo.* Et *de tali mē dacio intelligitur illud* Pſalmiſtæ. *c. 5.* Et *perdes omnes qui loquuntur mendacium, ut declaratur in. d. c. animad uertendum.* Et *in. c. in ipſarum, ea cauſa, &. q.*

Nec *in iure punitur mendacium, niſi à ſciente fuerit prolatum, cùm aliter propriè & ſtrictè non ſit mendacium, ut tradit* Mattæ. *de afflict. in. c. i. §. iniuria. in. 4. not. de lege corra.* Et *in. c. i. §. uaſallus. in primo not. ſi de feud. fuerit contro.* Et *hoc etiam ſolet dici generaliter de quolibet delicto, iuxta illud, nullum delictum niſi uoluntarium.* Et *tradit* Ange. *de* Aretio *in tractatu maleſi. poſt alios per eum relatos, in glo. ſuper uerſicu.* Et *appenſatè prima columna.*

Et *hinc eſt, quòd iurans falſum, non dicitur propriè*

periurus:

periurus. Et *ut talis puniendus,niſi ſciat ſe falſum iura re,ut.d.c.beatus,et in pluribus alijs,eadē cauſa eadē quæſtione,& in.c.innocens credit poſt prin.* Ea *cauſa.quæſtione quarta,cum multis quæ ad hoc allegari poſſent,& in ſpecie in materia noſtra,quòd mentiri quis non dicatur, niſi qui ſcienter falſum dicere,uoluit* Paris *de puteo, in dicto tractatu in ſexto libro.c.15.poſt princip.allegando* Ang.*in.l.qui interrogatus.ff.de peti.hæredi.qui in prin.hoc dicit.*Idem *etiam dixit* Roma.*in.l.ſi quis extraneus,in prin.in uerſi.& adde quòd ille mentiri dicitur. ff.de acqui.heredi.*

Hoc *autem quòd illuſtriſsimus* Dominus Galeottus *ita crediderit,prout referri commiſit.* Et *ſic quòd non fuerit mentitus.* Quod *ab eo probandum uidebatur, pro ſuo honore conſeruando.*Dico *quòd per eum ſatis dicitur probatum,cùm ita expreſſè aſſerat in ſuo chartello reſponſiuo.*Et *ſi erit opus,etiam iurabit.* Nam *cùm illud pendeat ex animo eius,ipſius aſſertioni,de eo ſtandum eſt maximè cum iuramento,ut ſuprà dictum fuit.* Quo *ſtante non eſſet deueniendum ad iudicium armorum, cùm ad illud ueniatur in ſubſidium deficientibus alijs probationibus,ut ſuprà diximus.*

Veruntamen *hoc non obſtante illuſtriſsimus* Dominus Galeottus *uti ſtrenuus* Capitaneus,*& magni cordis acceptando duellarem pugnam ſibi oblatam offert ſe paratum cùm enſe hoc ſuum dictum defenſare.ſ.quòd mentitus non fuerit,ut clarè dicitur in ſuo chartello reſponſiuo.*Et *cùm ſuper hoc tantùm remaneat controuerſia inter iſtos illuſtriſsimos Dominos,ut etiam ſuprà dixi.*Et Dominus Galeottus *iam ſuam intentionem probaſſe uideatur.*

deatur. Et *ultrà etiam cum armis eam ſe defenſurum offe rat, non uideo in quo poßit remanere grauatus, etiam ſi nihil ultrà ſequatur : cōcludo ergo, quòd dicitur omninò exgrauatus, & famam, & honorem ſuum conſeruaſſe. Iuxta tradita per* Pari. *de put. in. d. tracta. in. 6. lib. c. 18.* Et *ea quæ ſuprà diximus in ſecunda dubitatione.*

Et *ſi dicatur, imò uidetur remanere prima controuerſia : utrum ſcilicet illuſtriſ.* D. V*guccionus prohibitionē de qua in ſuo chartello fecerit animo iniuriandi, & dannificandi* Dominum *Galeottum, reſpondetur quòd imò iſta quæſtio uidetur ſopita, eo quòd Dominus Galeottus cùm non ſit perſcrutator cordium.* Il*lud non abſolutè affirmat, cum pēdeat ex ſolo animo.* D. V*guccioni. Sed bene dicit quòd ita credidit.* Q*uando* Nicolo *Luſco uerba* Do*mino* V*guccione referenda commiſit, ſecundum ea, quæ ſuprà dicta fuerunt.* Ex *quibus remanent clariſsimè reſoluta omnia in contrarium allegata.* Et *hoc ſolùm ſufficeret ad demonſtrandum, quòd illuſtriſ.* D. Galeottus *dicitur honori ſuo plenè ſatisfeciſſe.*

Cui etiam illud addatur, quòd ubi quis malè conſyderans uellet, quòd ad eum ſpectaret prouocatio ad pugnam (quod tamen abſolutè negatur.) Ad*huc tamen dico, quòd honori ſuo ſatisfecit, oblatam pugnam acceptando, & poſtquam ſibi oblata fuit, dicitur releuatus ab onere illā ſponte petendi, ſeu offerendi.* Et *cōtraria cogitatio poſſet fortè procedere, ſi* Dominus V*guccionus ſolùm dixiſſet* Domino Galeotto *quòd mentiebatur, & iudicium armorum non elegiſſet. Sed poſtquam illud elegit, quando dixit,* Mi *offero ſoſtenerlo con l'armi in mano, aperuit uiam* Domino *Galeotto: ut in iudicio armorum eſſe poſ-*

ſit abſq; eo,quòd ipſe Dominum Vguccionum prouocet, & ei ſufficit. iuxta tradita per Paridem de puteo in dicto tractatu in libro primo.c.12.Et per Deci. in prææallegatis conſil. 487.et.686.

Et ultrà etiam dici poſſet,quòd conſyderata in contrarium poſſent procedere,quando cauſa,de qua agitur eſſet de illis, ex quibus duellum de conſuetudine permittitur, quod eſt falſum:ut cõſtat ex dictis ſuprà in ſecunda quæſtione loquendo maximè de eo quòd aſſeritur imputatum Domino Vgucciono.

Hæc tamen dicta ſint ex abundanti, quia ueritas eſt, quòd illa talis qualis erat,dicitur ſopîta. Et *ſolùm remanet cauſa in eo, quod* Domino Galeotto *imputatur per* Dominum Vguccionũ:*uidelicet quòd mentiatur,ſeu mentitus fuerit in commiſſione ſermonis per* Nicolaum Luſcum,*relati* Domino Vgucciono. N*am hoc abſolutè negat illuſtrſ.*D.Galeottus,*ſecundum quòd ſuprà deductum fuit.* Et *ſuam intentionem nedum probat per ſuam aſſertionem,quam etiã iuramẽto firmabit, ſi opus fuerit.* Sed *etiam cum armis (poſtquam ad duellum prouocatur) dicit ſe eam ſuſtentaturum.*

Et prædicta procedãt reſpectu eius quod D. Vguccio*nus ſuper certo aſſerit* D.Galeottum *mentiri.*

*Super eo uerò quod ſuper incerto aſſerit eum mentiri, dum in ſuo chartello dicitur.*Et *tanto di queſto, quãto de ogn'altra coſa,che haueſte detto, diceſte, ò fuſte per dire in pregiudicio de l'honor mio &c.*Non *eſt iudicio meo facienda difficultas,quia ſunt uerba nimis generalia, & incerta,*Et *propterea reijcienda, & non attendenda ſicut dicimus de libello iudiciario.iuxta.l.i.§.i.ff.ſi meſſ.fal. mod.*

mod.dixe.&.l.i.ubi glo.Bar.& alij maximè Moder.ff de offi.aſſeſ.& tradunt Bal. & alij in.l.ædita.C.de edẽ. Etenim pugna duellaris procedit ad ſimilitudinem cõtentionis iudiciariæ. arg.c.i.in prin.quibus mod.feu.amit. cum concordan.ut per Paridem de puteo in dicto tracta. in.6.lib.c.16.in fi.Et tradit Ioan.de ligna.in dicto trac. in.10.cap.Et dixit Signorol.in conſil.96.quæſtio diſputanda.2.col.in uerſi.reſpondeo ad ſecũdum.ubi allegat.c. i.§.ſimiles.de pace tenen.& alia ut per eum.

Præterea etiam dico, quòd dicta uerba in effectu ſunt conditionalia, & important perinde ac ſi dictum fuiſſet. Si & quotiens contra honorem meũ loquutus fueris,ſeu ſi quid contra honorem meum dixeris &c.ut rectè intuẽti.probatur in.l.uxorem.§. teſtamẽto quo.ff. de leg.iij. prout per illum tex.& alia plura in hac duellari materia de ſimilibus uerbis declarat Deci.in.d.conſi.487.ij.col. uerſi. Sed tamen his non obſtantibus,quo ſtante apertè ſequitur, quòd niſi appareat illuſtriſ.D. Galeottũ loquutũ fuiſſe contra honorẽ Domini Vguccioni:& ſic niſi oſtẽdatur,impleta conditio illius,ut ita dixerim,mentitæ ,remanet mentita illa nulla, & ſine effectu , & perinde ac ſi data non fuiſſet.Cùm ea,quæ conditionalia ſunt,pendeant à ueritate conditionis : Et conditione non uerificata ſint nullius momenti.l.hæc uenditio in princ.ff. de contrahẽ. emptio. &.l.cedere diem. uerſi. ubi ſub conditione.ff.de uerbo.ſigni. Facit.l.qui hæredi.§.placuius.ubi Bart.& Patruus meus Soci.tradunt.ff.de condi.& demon. Et ita in mentita data ſub conditione, quòd non uerificata conditione ſit nulla.dicit Deci.in.d.conſi.487.ij.col.Cũ itaq; in propoſito mentita iſta ſuper incerto, & cõditionaliter

data ſit nulla. conſultiſsime fecit illuſtri. D. *Galeottus nihil quo ad eam reſpondendo.* Et *ſic in omnibus honori ſuo proſpexiſſe: ita ut apud illuſtr.* Dominos *Milites,* & *graues uiros. (etiam ſi nihil ultrà ſequatur) remaneat abſq; aliqua læſione ſui honoris.*

Demum animaduerto in chartello illuſtriſ. D. *Galeotti poſita eſſe illa ultima uerba uidelicet,* Dichiarãdoui però *non prima uoler far tale effetto, che uoi habbiate ſatiſfatto à le querele, che auanti queſta uoſtra di uoi ſono fuori.* Q*uæ uerba ni fallor, uti etiam cætera conſultiſsmè poſuit.* Nam *de iure quãdo quis reperitur habere plures diffidationes, ſiue per ſe factas contra aliquos, ſiue per alios factas contra ſe, ſiue etiam mixtim.* Prius *debet terminare illas diffidationes,* & *querelas, quæ in tempore præceſſerunt. argu. l. qui prior. ff. de iudi.* & *. l. in operibus. iuncta glo. ff. loca.* Ita *per iſta iura, et pulcherrimas rationes concludit* Paris *de puteo in prædicto tracta. in 3. lib. c. fi.* Dicens, *quod etiam milites in re iſta peritiſsimi ita cenſuerunt,* & *idem uidetur uelle in libro de impresijs.* & *diſdicta qui eſt poſt nonũ lib. in. c. 9.*

Poſito *ergo, quòd perſona illuſtriſ.* D. V*guccioni ſit in aliqua querela actiuè, uel paſsiuè propoſita ante iſtam, quam ipſe poſuit de illuſtri.* D. *Galeotto (de quo tamen in facto nihil ſcio.)* Ante *omnia debet illi ſatisfacere tanquã in tempore præcedenti.* Et *cùm hoc ſit apud omnes exploratiſsimũ ſuper eo ulterius nõ inſtabo.* Laus *Deo.*

FINIS.

INDEX COPIOSISSIMVS EORVM

omnium, quæ continentur tam in libello de Singulari certamine, quàm in tribus ſequentibus conſilijs.

A

Acceptatio certaminis omnem abolet maculam. 96
Acrochiriſtæ apud antiquos qui. 64
Accuſator capitalis criminis repellitur, ſi reus præſcribat ſuâ non intereſſe. 17
Accuſatoribus præmia conſtituũtur, ut innoteſcãt delicta. 20
Actione perſonali præfertur, qui primus manũ inierit, ſecus in re. 37
Actor cõpelli poteſt à reo in libello generali aut ut ceſſet, aut ut ſe declaret. 25
Actor dicitur qui primo litem mouit, & aliquem uocat in iudicium. 121
Actor eſt in iudicijs qui dici, dari, adiudicari quid petit. 90
Actoris conditio peior. 22
Actor pecuniariæ cauſæ iu re ciuili repellitur ſi reus præſcribat ſuâ non intereſſe. 17
Actor tamen eſt et ſi proponit libellum generalem, uel conditionalem. 11
Actor triplicem campũ deſignare debet, & copiã auctoritatis reo mittere. 13
Aduerſario ſatis ẽ tueri. 12
Aeneæ duellũ cũ Diomede, item cum Turno. 2
Aequalitas magis requiritur cùm per aliũ quis pugnare poteſt. 47
Aetati adhibendus honor ne ad pugnam inuiti compellantur. 46
Aiacis duellum cum Hectore. 2
Alciàtus aduerſus Deci. 85
Alphonſi Tarraconẽſis exẽ

plum. 57
Alphonſi Tarraconēſis uiolatæ fidei exemplum. 31
Arbitro ad inhoneſtum locum aliquem citanti impunè non paretur. 32
Argumentātur à iudicijs ad duellum ueteres. 87
Arma clericorum lachrymæ. 39
Arma generaliter conſtituta in duello per legem longobardā clypeus & fuſtes præterquā in crimine læſæ maieſtatis. 13
Arma perſonæ conueniētia ſint. 14
Arma qualia debēt eſſe. 65
Arma quæ poßint eligi. 66. et. 67. per totum.
Arma quibus certatur in duello paria ſit. 14
Arma quibus res gerebatur in duello per legē longo. ſcuta, & fuſtes. 7
Arma ſi decidunt, ſi cōfringantur quid agēdum. 73.
Armaturæ ueteres mātineæ dictæ. 2
Armillati ſemel uicti in pugna non repelluntur, quia non ſunt iudicio diuino dānati. 36
Armillatores ſtultißimū hominum genus. 10
Animorum infirmorum affectus ultio, & odium. 33
Annibalis uiolate fidei exēplum. 31
Antagoræ poetæ reſponſum Antigono Macedonum regi. 33
Antenoris exemplum. 46
Anthei cum Hercule certamen. 5
Arnulphus imperator ſpurius. 36
Aſſertioni ſaltē iuratæ ſtandum eſt alicuius ſuper eo quod pendet ab animo ſuo. 152.
Auguſtus diuus detrectauit duellum prouocatus à M. Anto. et eius dictū. 44.
Auguſtus pro tirannide cōtra ſex. Pōpeium obtinuit in bello. 16

B

Burdegala hodie bourdeaus locus pugnæ ſingularis

ris duorum regum. 4
Barones. 53

C

Calumniæ definitio. 91
Calūniæ reus ex edicto prætoris infamia notatur. 36
Campio debet eſſe par illi cū quo uult certare. 35
Campionem quando liceat dare. 58
Campio uictus in certamine dedititiū dominū facit uincens uictorem. 59
Camulogeni Aulerci exemplum. 46
Capitanei. 53
Capite puniendus, qui imperatoris iniuſſu prouocat commilitonem ad ſingulare certamen. 84
Caroli Siciliæ regis exemplum. 71
Carolus Andegauenſis. 4
Caſus duo in Germania per duellum cōtra iuris pontificij diſpoſitionem. 15
Caſus fortuiti in ſtadio. 72
Caſus pro tyranno in bello, cōtra tutorē reipubli. 15.
Caſus. xix. enumerati quibus longobardorū legibus duellum permittebatur. 7
Cauſa certa eſſe debet. 12
Cauſa imparitatis iuſtū impedimentum. 45
Cauſa in duello non niſi maxima à ſeueris uiris approbata. 16
Cauſa iuſta in duello, nō ſecundum iura ciuilia, aut pontificia, ſed ſecundū ius diuinum. 15
Cauſa omnis iuſta ſuperueniens impedit duellū. 45.
Cauſa rei fauorabilior. 13
Cauſa ueteri omiſſa nunquid ex noua pugnari poßit. 22
Cautela aduerſus glorioſulos. 12
Cautela qua quis ex actore fit reus. 93
Charitas ab homine homini debetur. 19
Chartulam qui prius miſit prouocator eſt certaminis & ſi nō eſt prouocator in iuriæ. 94
Chartulam qui prius mittit ſubijcit ſe legibus duel. 97
Chironomi qui apud antiquos.

quos. 64

Chriſtianis ſine infamia licitū eſt recuſare duellū. 142

Cicermi exemplum. 80

Citatio debet præcedere in quacūq; cauſa omniū perſonarum, de quarū præiudicio agitur. 128

Citatio de iure naturali, & de iure diuino: citatus Adã eſt antequàm à Deo dãnaretur. 129

Citatio operatur quod quis ſe defendere poßit. 129

Cl. aſellij exemplum. 84

Clericorum arma lachrymæ. 39

Colluctatio de iure ciuili permittitur. 52. & ratio.

Colluctatio uetuſtiß. græcorum inuentum. 5

Comes an poßit ducē prouocare. 57

Comites. 53

Conſiliarij principum diſſuadent principibus ne certēt duello. 4

Conditio actoris peior. 22

Conditionalia pendent à ueritate conditionis: conditione nõ uerificata nullius ſunt momenti. 155

Conditionaliter intendens abſq; dedecore tanquã inepte agēs põt negligi. 11

Conditio prouocatoris in quibuſdam caſibus fit deterior. 12

Cõditio ſolet habere uimformæ in actu requiſitæ. 117

Conſuetudine militari pugnatur in oppidis aßiſtentibus principibus. 33

Conſuetudo differt à corruptela. 5

Conſuetudo duellandi ſeruari non debet. 141. ratio quare ibidem.

Conſuetudo duelli debet reſtringi, & ſtrictè interpretari. 144

Conſuetudo, & uſus duellãdi eſt reſtringenda. 111

Cõſuetudo generalis ut prouocator eligat diem, campum, iudicem, prouocatus arma. 13

Conſuetudo legibus omnibus contraria nõ debet ſeruari, quia eſt abuſus, & corru=

corruptela. 108
Conſuetudo militaris cõtra legem. 37
Controuerſiæ priori nõ impoſito fine nouam incipere non decet. 37
Cõtumaces quibus modis indignis habeantur. 28
Contumax pro confeſſo, et uicto. 28
Corbis 43
Cor. Taciti ſententia. 79
Corruptela differt à conſuetudine. 5
Crimen uerbale debet cõtrarijs retundi poſſe. 88
Culpa perennis dempta pœna. 21
Culpa ſua famoſus quiſquis ſiue iuris, ſiue facti repellitur. 36
Curtij, et Iaſonis cõtẽtio. 69

D

Damnatus ob homicidiũ ſi dicat feciſſe ad ſui defenſionem et offerat duellũ, l. lõgobarda prouocator eſt
Defendere hoc uerbum non operatur quin tamen ſit prouocator. 10
Defenſio reſpectu congreſſus offenſiò eſt. 10
Dei iudicio in duello perduelles ſubijciuntur. 15
Denunciatio duelli more militari ſecuritatis fidei publicæ uim habet. 26
Denunciationis uerba quemadmodùm concipienda. 20
Deus nõ iudicat ſecũdum iura ciuilia, aut põtificia. 15
Deus præſidet certamini. 49
Deus tentatur in duello. 139
Dies dictus pugnæ quomòdo intelligatur. 70
Dignitates noſtri temporis. 51
Dij aliquãdo improbis principis impunitatẽ largiuntur propter ſubditorũ peccata. 16
Dilatoria exceptio oritur ex loco, tempore, uel iudice 31
Diogenis exemplum 80
Diomedis duellum cùm Aenea 2
Diothimi epigrãma. 5
Diſciplina caſtrorum antiquior

quior ciuibus Romanis *liberorum charitate.* 42
Diſciplinæ militaris præceptum 41
Diſciplina militaris Seruij Tulli *uerior eſt.* 46
Diſcipulus præceptorem armorum prouocare non poteſt. 50
Diuinationum plura genera.62.et.63.per totum.
Doctores excuſantur *à duello.* 40
Doli *exceptio nullam habet doli replicationem.* 86
Duces. 52
Ducis Andegauenſis *exemplum.* 79
Duelli *denunciatio more militari ſecuritatis fidei publicæ uim habet.* 26
Duelli *inuentores* Mantinei. 1
Duelli *inuentor tirānus* Stygius. 2
Duelli *ius non conceditur apud francos niſi ex conſtitutione* Philippi. 8
Duelli *permiſsio ex cōſtitutione* Federici Aenobarbi *& in aliquib. caſibus. 5. ut ueritas haberetur.* 6
Duelli *prouocatio quare frequens apud* Italos. 8
Duelli *prouocator differt à prouocatore iniuriæ.* 9
Duelli *uſus antiquiſsimus apud* Homerum. 2
Duello *certare licet pro ſui defenſione agnatorum, familiariūq;, non autem pro extraneo.* 18. *licet etiā pro amicis comitibus uiæ, cliētibus, & deditis ibidem.*
Duellum *aliquando ſecundū aliquos permittitur.* 108
Duellum *apud antiquos illud idem quod apud nos bellum.* 1
Duellū *chriſtianis omni iure prohibitū.* 139. *et.* 140.
Duellum *denuncians ex natura actus fidem ſuam obligat.* 27
Duellum *etiā pro extraneo aliquādo licitū ex* Longobarda *lege propter imbecillitatem, cùm campionem dare poſsit.* 18
Duellum *imperatoris iniuſ-*

ſu militi nõ permittitur. 3
Duellum in certis caſib. permittitur. 143
Duellum innocentiæ, & ueritatis experimentum 85
Duellum innocentiæ experimẽtum in defectũ aliarum probationum. 119
Duellum iudicialis probationis ſpecies. 13
Duellum nobis, Græcis Monomachia. 1
Duellum nõ niſi ex maxima cauſa concedendum. 110
Duellum nõ niſi ex maxima cauſa permittitur. 85
Duellum omni iure prohibitum. 3
Duellum Paridis cùm Menelao, Aeneæ cùm Diomede, Hectoris cùm Aiace, Turni cùm Aenea. 2
Duellum proponens eſt actor. 10
Duellum permiſſum inter duos reges à Martino Põtifice & Cardinalium collegio. 4
Duellum permiſſum Longobardis legib. parũ differebat, à colluctatione, & pancratio. 7
Duellum permittitur cum quibus eſt ius belli. 3
Duellum prohibitum inter chriſtianos omni iure et rationes plures. 107
Duellum quaſi duorum bellum. 1
Duellum unde dictum. 1

E

Eccleſia duello decertare poteſt per cãpionẽ ex lege Othonis Imp. 39
Electio loci, temporis, armorũ iudicis eſt prouocati conſtitutione Federici Imperatoris. 12
Electio loci tẽporis in duello ad iudicem ſpectat de iure Longobardorum 13
Ephеſtrides ſupraueſtis 2
Equum ferire licet niſi aliter conuentum ſit. 73
Etheocles Polinices. 43
Euangelica admonitio. 19
Euchariſtia priuatur qui occumbit in ſtadio. 30. cõmunemq; cùm canibus ſepulchrum habet. ibidem.

Exaucto=

Exauctoratus à præfecto non aſtrictus eſt ei pare=re. 41
Exceptio ex perſona. 30
Exceptio ex tempore, ex iudice. 31. *ex loco.* 32
Exceptione noua ſuperueniente quem non teneri pugnæ indictæ. 38
Exceptionum alia dilatoria in iudicijs alia peremptoria. 30
Excuſatio ductoris exercitus legitima. 43
Excuſatio generalis negantibus prodire in certamen 29. *aliæq́; excuſatiões ibi.*
Excuſatio iuſta cùm quis trahitur ad certandũ apud turcas, uel ſaracenos. 32
Excuſatio iuſta loci infamis 32
Exemplum cuiuſdam Brachianonẽſis ex hiſtorijs 18
Extranei imbecilles ſunt, furioſus, infans, ſacris initiatus, mulier adulterij rea, uel quam aduerſarius dixerit ſtrigem, lamiã, maleficam cãpionem dare poſſunt. 18

F

Fabula Iouis de cane, et lepore. 23
Facinus patratum præuiſo commodo non iuuatur 14
Federici Imperatores conſtitutiones penitus abrogatæ 6. *tanquam contrà pontificium decreta, & publicã utilitatem ibidem.*
Ferdinandus Daualus Piſcariæ Marchio prouocatus à Vandaneſio non reſpondit literis. 43
Fidei uiolatæ tria exempla Annibalis Othonis Alphõſi. 31
Fidem alterius ſequi periculoſum. 31
Filiofam. ſi pater probibeat duellum experiri, quid iuris. 42
Filiorum appellatione ſpurij nõ cõpræbenduntur. 35
Franci quare non ſubiaceãt legibus Cæſaris. 51
Francorum reges inunguntur oleo cœlitùs dimiſſo. 52

Fures

Fures ab armata militia repelluntur 33. quiq; alij. 34

Fuſtes et ſcuta arma in duello longobardorum. 7

G

Gabienus miles exſuſcitatus. 15

Generaliter qui propoſuit, non ſe reſtringat ad ſpecialitatem. 21

Germani populi quandoque adigunt ſuos principes, ut certent. 4

Gerundium quando reſpicit futurum importat conditionem. 118

Gladiatores apud Romanos. 2

Gladiatores de Republica eiecti Theodoſij Imperat. conſtitutione. 2

Gladiatores infamiâ notati. 2

Gladiatorij ludi duabus cauſis introducti. 2

Gradus nobilitatis. 49

Grauatus in uno releuatur in altero. 122

H

Hectoris duellum cum Aiace. 2

Hector pugnauit inuito patre, et ei malè ſucceſsit. 2

Herculis cum Antheo certamen. 5

Homeri ſententia de ætate. 46

Homicidij cauſa damnatus ex leg. Fed. ſi dicat feciſſe ad ſui defenſionẽ, & duellum offerat, prouocator eſt. 90

Homicidij reus eſt publico iudicio, qui ciuem manu ſua occîdit. 30

Homini alterius legis ne fidendum. 32

Hominum diuerſa ingenia, & naturas perduellis cognoſcere debet. 64

Honeſtũ non eſt omne quod licet. 21

Honorem quis ſuũ pluris facere poteſt quàm extincta clientelæ, & obſeruantiæ iura. 41

Honor in prouocãdis hominibus quis ſit. 40

Hoplomachi. 2

Hoſtire, et hoſtimentũ quid ſignificent

ſignificent. 51

I

Iaſonis & Curtij contentio. 69
Ignominia miſſus, uel exauctoratus licet à ſuo iudice abſolutus non eſt amplius in album recipiendus. 34
Imparitas alia perſonæ, alia dignitatis. 45
Imparitas iuſtum impedimentum. 45
Imparitas nulla ſit inter perduelles. 13
Imparitas prouocati. ſ. ſi claudus, ſi captus oculo, ſi membro mancus cùm integro. 47
Imperator an prouocari poſſit à rege. 56
Imperator cautus audace laudandus magis. 44
Imperatori non cõuenit edicere de rebus ad ſacerdotes pertinentibus. 40
Incertitudo aduerſus ſcribẽtẽ interpretanda. 101. facit etiam libellum ineptũ & reijciendum ibid.
Infamia latitãtis quomodo aboleri poſſit. 27
Infamia non ex leui contumacia 28
Inferior gradu ſuperiorem prouocare non poteſt. 56
Inimicitiâ denunciata non licet perduellibus ſeſe offendere. 26
Initiati ſunt clerici. 39
Iniuriæ prouocator differt à prouocatore duelli. 9
Inſignia gentilitia non conceduntur ſpurijs niſi cùm tranſuerſæ lineæ nota. 35
Inſtantia in prouocatorijs controuerſijs eſt ſemeſtris. 28
Intentio ubi obſcura, uidelicet ubi duplex ſenſus nõ tenetur quis reſpondere. 95
Intereſt multùm inter armis ſuperatum & eum qui propria cõfeſsione iniquæ cauſæ renunciauit. 37
Interpretatio fit in re dubia contra ſcribentem. 12
Inteſtabiles banniti excommunicati. 38
Inteſtabilis uocatus in iudicium approbatur tanquam

legitima

legitima perſona liti proſequendæ. 38
Iudicium diuinum in duello maximè attendendum. 16
Iudicis officium eſt æmulationes inhibere. 17
Iudicis officium eſt cauere ne uis cuiquã fiat. 60
Iurans falſum quando nõ dicitur periurus. 151
Iure diuino aliquem probri etiam ueri compellare nefas. 19
Iure gentium nullum bellũ eſt licitum absq; indictione, & denunciatione. 26
Iure legitimo cùm quid poſſit probari non debet concedi duellum. 85
Iure naturali filius patri debet obſequi diuina lege 42
Iure pontificio ex minimare contumax nõ poteſt execrari. 16
Iuſiurandum quibus in caſibus nullum ſit. 78

L

Lachrymæ clericorũ arma 39
Laniſtæ qui apud antiquos. 64
Lege Iulia Papia inuito denunciari cauſa teſtimonij dicẽdi aduerſus conſanguineos prohibet. 43
Lege nouiſsima Federici turbator pacis ſi capitaneus punitur in.xx.lib.auri 84
Lex de gladiatoribus abrogata per Impp. Arcadium & Honorium. 83
Lex pœnali gladio inſequitur facinoroſos homines. 16
Lex uetat ferro decerni in agro Po.Roma. inconſulto principe. 3
Libelli concluſio in iudicijs attendi debet non uerborũ technæ. 93
Libello cõiunctiuo plurium cauſarũ reus diſiũctiuè reſpondeat. 23
Libello generali non poteſt quis condemnari. 119
Libellus duellaris mittatur per præcones, & per probatæ fidei nuncios. 24
Libellus duellaris trãmiſſus ex natura actus nõ approbatur

batur tacita uoluntate il= lius ad quem miſſus eſt 24
Libellus generalis in criminalibus etiam parte nõ opponente non procedit. 119
Libellus in materia duelli cùm plura partim uera partim falſa cõtineat, reus conſtituat ſe in re uera. 22
Libellus generalis uel conditionalis etiã dicitur actoris. 11
Liberalis in neceſsitatibus nemo exiſtit. 136
Limitatio legis Othonis permittentis eccleſiã per duellum pugnare. 39
Literas quis recipiẽs in ſui præiudiciũ proteſtetur ne uideatur conſentire. 126
Locus inhoneſtus maximè in duello à nobilibus fugiendus. 33
Longobardæ legis auctor Rotharis. 35
Longobardorum lege duellũ eſt introductum in defectũ probationis quod aliàs erat prohibitum. 6. quibuſdã tamen ſeruatis ibidem.
Lõgobardorum lex nõ multùm diſsidet à cõſuetudine Francorum. 8
Ludus lapidum Bononiæ. 5
Ludus pugnorũ Senis, lapidũ Bononiæ, perticarũ laude permiſſus. 5. tamẽ corruptela nõ conſuetudo ibidẽ.

M

Magiſtratu functus tunc debet cauſam ſuam defendere. 44
Maior. lx. annis Fed. conſtitutione non cogitur prodire in duellum. 46
Mãdata qui in bello non ſeruat, capite punitur. 41. etiã ſi res benè ceſſerit. 3
Mãlij Torquati exẽplũ. 8 4
Mantinei duelli inuẽtores. 1
Marij detrectantis duellum reſponſio. 44
Martini factũ laudatus 5
Martinus pontifex cùm collegio cardinalium cõceſsit duellum duobus regibus de regno Siciliæ. 4
Menelai duellum cùm Paride. 2
Mendacium quando non punitur

nitur. 151
Mendacium quid ſit. 151
Mentiri atrocẽ iniuriam infert, etiã ſi dictũ ſit ſaluo honore: nec uerbis dilui; aut purgari poteſt, ſed armis. 87. contrarium forte poſſet tueri. 88. uide ibi per totũ plura, uide ẽt. 112
Mentiri dolũ prouocãtis excipiendo arguit, & calumniam allegat. 87
Mentiri quid importet hoc uerbum. 85. 86
Mẽtiri quis dicitur. 151. 152
Mentitus non eſt prouocator. 9
Mentiri tripliciter dicitur quis. 113
Miles in numeros accitus nouo delicto expungitur. 38
Miles qui ſtatus ſui controuerſiam patitur ante rem iudicatam intantum pro pagano habetur. 34
Milites integræ famæ in certamine licitè recuſant bannitos, & excõicatos. 39
Militia nobilitat hominẽ 58
Militibus fortibus re ipſa non lingua pugnaces eſſe conuenit. 94
Minor. xxv. Fed. conſtitutione non cogitur prodire in duellum. 46
Mirmillones. 2
Monomachia concedi non debet in locis ſubiectis Põtificij. 39
Monomachia Græcis noſtris iuriſconſultis duellum. 1
Monomachia omni iure prohibita 83
Mortem ſibi conſciſcere lege prohibetur. 39
M. Torquati exemplum. 3

N

Nationum plurium ingenia. 64
Nemo cogitur agere uel accuſare in iudicio ciuili uel criminali. 121
Nepos auunculum prouocare non poteſt. 50
Nobilitas oritur ex militia. 48
Nobilitas ſecundùm Paridem de puteo. 55

O

Odium & ultio animorum infirmorum affectus. 33
Opinio alicuius onerata apud graues uiros idē operatur ac ſi iudicatum eſſet. 34
Opinio communis, ut ſuccumbat in ſtadio qui cauſam iniuſtam fouet. 15
Opinio illius qui latitat leuior apud ſtrenuos uiros. 27
Orationis ciuilitas et modeſtia uim denunciationis impedit. 89
Oratorum antiquorum mos in accuſationibus illuſtriū uirorum. 20
Orſua. 43
Othone quarto imperante bis in duello caſus euenit contra diſpoſitionem iuris Pontificij. 15
Othonis archiepiſcopi Magūtini uiolatæ fidei exēplum. 31

P

Pancratium de iure ciuili permittitur, & ratio. 5
Papirij exemplum. 41
Paridis duellum cum Menelao. 2
Patrinorum munus liberum eſſe debet, et licitè duellum detrectare poſſunt. 69
Patrinorum uſus antiquus, & officia quænam debeant eſſe. 68
Peculatores ab armata militia repelluntur. 33. quiq; alij. 34
Peculium in caſtris acquiſitum à filio ſeparatur à paterno cenſu. 42
Pendet quum aliquid ab animo alterius ſtādum eſt eius aſſertioni præſertim iuratæ. 152
Perduellionis crimen. 1
Perduelli quid agendum ubi in ſtadium deuenit. 64
Peremptoria exceptio reſpicit prouocantis, & prouocati perſonam. 31
Perſonarum non eſt acceptatio apud Deum. 49
Perticarū ludus Laude. 5

Petens deſignari ſibi campum reus eſt. 11
Petri Tarraconenſis exemplum. 71
Petrus Tarraconenſis. 4
Philippi Francorum Regis cõſtitutio in materia duelli. 111
Philippi Pulchri cõſtitutio circa duellum. 8
Pompa qualis dum uictor domum redit. 79
Pœna legis Fabiæ. 76
Pœna tamen ſi demitur, culpa perennis eſt. 20
Pontificio iure primogeniti filius in auiti regni ſucceſſione nõ eſt potior. 15
Princeps iuſta cauſa motus poterit prohibere ne quis pugnet, putà aut quia inſignis miles, aut eius utitur opera. 41
Princeps iuſtus eſt, qui ſeruire uolẽtibus imperat. 16
Principe inconſulto pugnare non licet. 41
Principes de regno ambigẽtes poſſunt licitè certare. 3
Principes ex minima re litigatorib. nõ cõcedunt ius in agris ſuis certandi. 16
Principes improbi grauioribus ſupplicijs afficiũtur à dijs. 16
Principis officiũ tollere corruptelas. 5
Prior in tempore, potior in iure. 37
Priuignus uitricum prouocare non poteſt. 50
Procedendi duplex modus aut iudicialiter, aut per probationem armorũ. 99
Procurator an admittatur. 23
Procurator in cauſa publici iudicij nõ admittitur ratio quare. 24
Procurator non admittitur in cã publici criminis. 59
Procurator poteſt conſtitui in illis caſibus in quibus licet dare campionem. 25
Proditionis, & fidei uiolatæ reus eſt, qui in perduellem impetum facit. 27
Proditor abolito crimine nõ poteſt amplius dici pro-

 ditor,

ditor. 20
Proditor reſtitutus appellatus proditor quid reſpondere debeat. 21
Profeſſores rei literariæ à duello excuſantur. 40
Prohibitio conſanguineorũ & maiorũ natu quid operetur. 43
Prohibitione procurata defenſio non auditur. 41
Promiſsio in duello hanc habet conditionẽ ſi in eodem uitæ ſtatu permãſerit. 38
Promiſsio quibus in caſibus non obſeruanda. 77
Prouocans ſi latitat, uel nolit reſpondere quid agendum. 27
Prouocare quẽpiam ad duellum eſt in arbitrio, & uoluntate prouocantis. 121
Prouocari in duellum nunquid aliquis poſsit per procuratorẽ, aut prouocatus reſpondere. 24
Prouocari non poſſunt cui naturali æquitate honorẽ debemus. 50
Prouocari qui non poſsint uide. 50
Prouocati indignitatis nulla eſt exceptio. 38
Prouocatio ad duellum quare tam frequẽs in Italia. 8
Prouocato an liceat aduerſarium interficere qui uim parauerit. 61. & qua pœna teneatur. ibidem.
Prouocato in eo qui negat ſeruare formam conſulitur officio iudicis. 26
Prouocato quid agẽdum cõtra eos, qui negãt formam ſeruare. 25
Prouocator armis à perduelle electis pugnare compellitur. 13
Prouocator dicitur, qui primo querelam dedit, & primum chartellum ad alium miſit. 121
Prouocator ex lege longobarda. 9
Prouocator iniuriæ differt à prouocatore duelli. 9
Prouocator iniuriæ in dubio ẽ prouocator duel. 10
Prouocatoris conditio fit in aliquibus caſibus deterior

rior. 12
Prouocator præmoneri debet quibus armis decertandum ſit tanto tempore, quãtum ſatis ſit ut cõparet aliquem uſum armorum. 14
Prouocator prouocationis legibus ſubijci debet. 14
Prouocator quis ſit. 9
Prouocator refellitur ſi ſceleſtus, ſi infamis eſt. 33
Prouocator ſemel uictus num iterum ad certandum admittatur. 36
Prouocator ſi uim paret nõ obſeruatis exceptionibus quid agendum. 60
Prouocatus honoris tuendi gratiâ impunè in alieno agro publica fide certare poterit. 3
Prouocatus in accuſatione uera quid reſpondere debeat. 19
Prouocatus prouocãtẽ gradu inferiorem recuſare poteſt. 48
Prouocatus quãdo detrectare poßit. 29
Prouocatus ſi ſerò uenerit quid agendum. 71
Pugna duellaris procedit ad ſimilitudinem contentionis iudiciariæ. 155
Pugnandum pro fama, & honore potius quàm pro odio & ultione. 33
Pugnorum ludus Senis. 5
Pyrrhi epirotarũ regis ſententia de captiuis reſtituẽdis. 75

Q.

Qualiſcunq; admittitur in crimine læſæ maieſtatis. 34

R

Reconuentio recõuentionis nulla eſt. 86
Reges à ſeruis oriri Platonicum. 36
Regis in Cypro ſpurij. 36
Rei cauſa fauorabilior. 13
Relationi præconis probatæ fidei nuntij unquid ſtandum. 24
Remedia in latitantẽ inuenta. 27
Renati Andegauenſis exemplum. 57
Reſeruans dictio quid importet.

portet. 91
Reſtitutio ſpurij, & proditoris nunquid culpã aboleant. 21
Retiarij. 2
Reus actorẽ cõpellere põt in libello generali, aut ut ceſſet, aut ut ſe declaret. 25
Reus actoris quãdo partes ſuſtinere cogatur. 98
Reus in iudicijs qui nihil nouari dicit. 90
Reus quando ſit actor. 9
Rex in bello poteſt eſſe dedititius militis mercenarij. 40
Rex nõ coronatus an poßit prouocare coronatũ. 56
Romani exercebant ſe armis à.xvij.ãno uſq; ad.xl. 46
Rotharis longobardæ legis author. 35

S

Sarmatæ principes cogũtur aliquãdo ferro decertare. 4
Sceleſtus, et infamis regulariter non habetur niſi poſt rem iudicatam. 34
Scipionis dictum. 44
Scuta, & fuſtes in duello Longobardorum. 7
Secutores. 2
Seditioſi è Republica eijciẽdi. 30
Senex à iuuene prouocatus iure certamen recuſat. 45
Senes multũ in uictoria polluiſſe propter rei militaris ſcientiam. 46
Senes ueteranorum priuilegia adipiſcuntur. 45
Sententia Iaco. Triuultij ſuper imparitate. 48
Sententia nulla defectu citationis. 129. etiam ſi lata ſit in fauorẽ abſentis. ibid.
Sentẽtia regis Anglorũ iocis & ſalibus mixta illuſit perduelles. 17
Sententia ſine citatione etiã à principe lata nulla ẽ. 130
Sepulchrũ cum canibus cõmune habet qui occumbit in ſtadio. 30
Seruos à regibus oriri Platonicum. 36
Sex. Pompeius, qui pro patria pugnabat aduerſus Auguſtum ſuccubuit. 16

Sicarij ab armata militia repellũtur 33. quiq; alij 34

Siculi obſeruant leges Federici. 46

Signum alicuius conforme alterius ſigno cũ non præiudicat tolerandum. 17

Sortis uſus in duello antiquiſsimus quis primus eũ gere, aut quid aliud prius ordiri debeat. 70

Spurij appellatione filij non comprehenduntur. 35. repelluntur ab honoribus, et plura alia uide. ibidem.

Spurijs in militiam nomen dare permiſſum eſt, cum alienâ laborent culpa 35

Spurios publicè intereſt cognoſci. 19

Spurius nunquid poſsit recuſari, ceu infamis in duello. 35

Spurius reſtitutus à Principe non amplius poteſt dici ſpurius. 20

Spurius reſtitutus, cùm appellatur ſpurius quid reſpõdere debeat. 21

Stadium ingreſsis quicquã dum. 72

Subſcriptiones in libellis duellarib. quorũ eſſe debeãt 23

Succeſſus infelices filiorũ, qui pugnã iniuêre patrib. inuitis. 42

Superatus ſemel in pugna, ceu iudicio diuino damnatus ineluibilem calũniæ maculam ſibi inurit. 36

Suprauestis epheſtrides. 2

T

Teli appellatione ueniũt tam lapides, &perticæ, quàm enſes & gladij. 5

Teſtatione nunquid utendũ ſit in receptione literarum. 24

Teſtes tres ſaltem in duellari libello obſignent. 24

Torquati exemplum. 3

Torquati exemplum. 41

Turni duellũ cum Aenea. 2

V

Valerij Coruini exemplum. 3

Vaſsi Vaſſalli. 53

Ventrioſi exemplum cum gracilento. 47

Verba hæc, ſi tetigeris pugnabo

gnabo, actoris ſunt. 11. ſed ſi dicant, quiſquis tetigerit duelli mihi cauſa addictus ſit, rei ibidem.
Verbalis congreſsio ſemel duntaxat permittitur. 86
Verborum ſonus non attenditur. 10
Vertiſci Remorum principis exemplum. 46
Veterani amplius arma ſumere non compellũtur. 45
Vcalegi exemplum. 46
Via, quam elegiſti, ea ſola tibi pateat. 27
Victoria cõſecuta quid agẽdum uictori. 74. & multa exempla aduerſus ſuperatum hoſtem. ibidem.
Vltio & odiũ affectus animorum infirmorum. 33
Vxorẽ iureiurando ductorum qui ſanxit ſtupri ſuperueniẽtis cauſa ſoluitur promiſsione. 38

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VENETIIS

Excudebat Vincentius Vaugris.

1544.

37 2 B 12

BIBLIOTECA